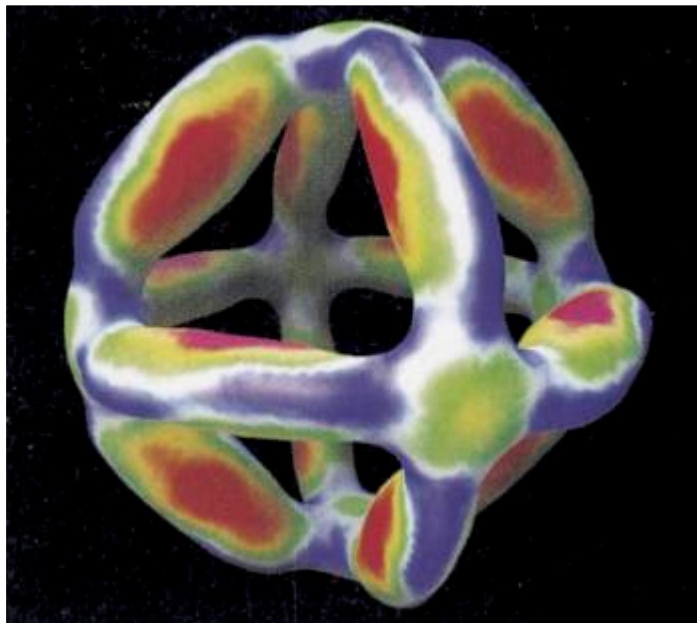

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων & Πολιτισμού

Ακαδημαϊκό έτος: 2006-2007

**“Οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί
της Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ως Παράγοντες Πολιτισμικής Αλλαγής”**

**Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία
της φοιτήτριας Καρβέλα Κ. Αρετής**

Επιβλέπουσα καθηγήτρια : Ιωάννα Τσιβάκου

Αθήνα, Ιανουάριος 2009

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων & Πολιτισμού

ΜΕΛΗ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

Καθηγήτρια Ιωάννα Τσιβάκου

Επίκουρος καθηγητής Γιάννης Σκαρπέλος

Επίκουρη καθηγήτρια Μπέττυ Τσακαρέστου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- **ΕΙΣΑΓΩΓΗ:** Η πολιτισμική κρίση στον 21^ο αιώνα & η αναγκαιότητα πολιτισμικής αλλαγής
- **ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΡΩΤΗ:** Η συστημική ανάλυση των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως παραγόντων πολιτισμικής αλλαγής
  - Υποενότητα πρώτη:** Ο προνομιακός «χαρακτήρας» των Πολιτιστικών Οργανισμών
  - Υποενότητα δεύτερη:** Το «συστημικό» πλαίσιο λειτουργίας των Πολιτιστικών Οργανισμών
    - I. Το σύστημα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης
    - II. Το «μέσο» των Πολιτιστικών Οργανισμών: η Τέχνη
    - III. Τα δρώντα υποκείμενα των Πολιτιστικών Οργανισμών
- **ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΥΤΕΡΗ:** Όψεις μίας πολυδιάστατης πολιτικής πολιτισμού
  - Υποενότητα πρώτη:** Η καθημερινή ζωή, ως πεδίο πολιτισμικής αλλαγής
  - Υποενότητα δεύτερη:** Σύνδεση κοινωνικής & πολιτιστικής πολιτικής
    - I. Πολιτική πολιτισμού
    - II. Συμμετοχή και έκφραση
- **ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΤΗ:** Η ψηφιακή τεχνολογία, αρωγός μίας πολυδιάστατης πολιτικής πολιτισμού
  - Υποενότητα πρώτη:** Η τεχνολογία, ως μέσο εκδημοκρατισμού
  - Υποενότητα δεύτερη:** Η ηλεκτρονική διαδίκτυωση των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης
- **ΕΠΙΛΟΓΟΣ:** Οι βασικές συνιστώσες της πολιτικής των Πολιτιστικών Οργανισμών
- **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πολιτισμική κρίση στον 21^ο αιώνα & η αναγκαιότητα πολιτισμικής αλλαγής

...ο άνθρωπος
είναι ένα ζώο αιωρούμενο σε έναν ιστό σημασιών
που το ίδιο έχει υφάνει...¹.

Ο 21^{ος} αιώνας βρίσκει τον άνθρωπο εγκλωβισμένο σε έναν κυκεώνα ιδεολογικών αντιφάσεων και ηθικών παραδοξοτήτων, εξουθενωμένο από συντριπτικά γοργούς ρυθμούς αλλαγής, αποξενωμένο από παραδοσιακούς τρόπους ζωής και συνύπαρξης, με τον εσώτερο εαυτό του αντικείμενο συνεχούς χειραγώγησης και, σε ανησυχητικό βαθμό, αλλοτριωμένο.

Οι υποψίες μας για αυτή τη δεινή θέση του ανθρώπου δεν μπορούν παρά να στραφούν στα δομικά χαρακτηριστικά της ίδιας της εποχής, της «μετανεωτερικής» ή διαφορετικά «της όψιμης νεωτερικότητας», της «αναστοχαστικής νεωτερικότητας», της «υπερνεωτερικότητας»² ή όπως αλλιώς έχει καθιερωθεί να την ονομάζουν οι κοινωνιολόγοι. Άλλωστε, η ονομασία δεν έχει τόση σημασία καθώς στοιχείο ακριβώς των καιρών είναι η αποφυγή των ορισμών, ως ένδειξη της σχετικότητας³ και της υποκειμενικότητας, οι οποίες θεωρούνται ότι διέπουν, πλέον, κάθε ανθρώπινη αντίληψη για την πραγματικότητα.

Η εγκαθίδρυση ενός σκληρού ύστερου καπιταλιστικού συστήματος και η μεταμόρφωση του κόσμου σε μια τεράστια πλανητική αγορά, στην οποία η καταναλωτική δύναμη προσδιορίζει το βαθμό της ατομικής αυτοπραγμάτωσης, η παροχή υπηρεσιών, οι οποίες παραδοσιακά διενεργούντο από την οικογένεια ή την κοινότητα, από αφηρημένα, απρόσωπα - κατά κύριο λόγο γραφειοκρατικά - συστήματα και η εκπόρευση της εξουσίας από απόκρυφα, απρόσιτα από το βλέμμα του ανθρώπου,

---

¹ Geertz 2003, 17

² Bauman 2002, 49

³ Όπως, εύστοχα σχολιάζει ο Giddens, *Ζούμε εν γένει σε έναν κόσμο που συγκροτείται εξ ολοκλήρου μέσω αναστοχαστικά εφαρμοσμένης γνώσης, αλλά συγχρόνως ποτέ δεν είμαστε σίγουροι ότι κάποιο δεδομένο στοιχείο αυτής της γνώσης δεν θα αναθεωρηθεί.* Giddens 2001, 62

παγκόσμια κέντρα, δημιουργούν ένα αδυσώπητο και ασφυκτικό πλέγμα αόρατων δυνάμεων, που καταδυναστεύουν κάθε πτυχή της ανθρώπινης συμπεριφοράς.

Παρά δε, τις ελπίδες που γεννήθηκαν από την πνευματική «επανάσταση» του Διαφωτισμού, η οποία εμφύσησε την πίστη στην πρόοδο του ατόμου μέσω της λογικής, της γνώσης και της ελευθερίας και προώθησε έναν ουμανιστικό τρόπο σκέψης, μιλώντας για ισότητα και δικαιοσύνη, και παρά την αδιάλειπτη εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας που την ακολούθησαν, ο παγκόσμιος χάρτης συνεχίζει σήμερα να «κοχλάζει» από πολέμους, από εμφύλιες συρράξεις και τρομοκρατικές επιθέσεις, να στιγματίζεται από την εκμετάλλευση και την εξαθλίωση, όπως και στο παρελθόν· με καταστροφικότερες, μάλιστα, συνέπειες, λόγω της εκβιομηχάνισης του πολέμου και της υψηλής τεχνολογικής υποδομής των πάσης φύσεως κατασταλτικών μηχανισμών.

Το καινοφανές, ωστόσο, στην εποχή μας είναι η ιλιγγιώδης ταχύτητα με την οποία μετατοπίζεται αυτό το ζοφερό σκηνικό από χώρα σε χώρα, από πόλη σε πόλη, από σπίτι σε σπίτι, ακόμα και μέσα στο κέντρο της «πολιτισμένης» και εκδημοκρατισμένης δύσης. Η επίθεση κατά των Δίδυμων Πύργων το Σεπτέμβριο του 2001, στη Νέα Υόρκη - χωρίς, καν, να εξετάσουμε από πού και γιατί προήλθε καθώς έχουν υφανθεί διάφορα σενάρια -, την πιο πυκνοκατοικημένη πόλη των ΗΠΑ, τη χοάνη των πολιτισμών, το σημείο αναφοράς των ισχυρών, το εφαλτήριο των αόρατων νημάτων της παγκόσμιας διακυβέρνησης, αναδεικνύεται σε σημειολογικό συμβάν αυτής της επικίνδυνα παλλόμενης ισορροπίας. Κάθε σταθερότητα «τρέμει» υπό την απειλή της ανατροπής και μοιάζει, πλέον, αναχρονιστική η διαπίστωση του Z. Bauman ότι *ο μετανεωτερικός κόσμος προετοιμάζεται για να ζήσει σε ένα μόνιμο και αδιάπτωτο καθεστώς αβεβαιότητας*⁴. Η αβεβαιότητα πλήττει, ήδη, κάθε ανθρώπινη ύπαρξη και η αγωνία μοιάζει να μετοικεί στο DNA μας, σε όποιο μέρος της γης και αν ζούμε.

Ο άνθρωπος, έρμαιο μιας πραγματικότητας που κατατρύχεται από συνεχείς μετασχηματισμούς (οικονομικούς, κοινωνικούς, εδαφικούς κ.λπ.), ορφανός από κάθε πίστη (ιδεολογική, θρησκευτική κ.ά.) και αποστερημένος

---

⁴ Bauman 2002, 52

από το ασφαλές καταφύγιο μίας γραμμικής, εξελικτικής αφήγησης της προσωπικής αλλά και παγκόσμιας ιστορίας, δε διαθέτει, πλέον, την πολυτέλεια της σωματικής, νοητικής ή ψυχικής δέσμευσης. Αντίθετα, σε μια *περιρρέουσα ατμόσφαιρα φόβου*⁵, εξωθείται σε μία καθημερινή «διάλυση» του εαυτού και την εκ νέου ανασυγκρότησή του⁶. Στη διαμόρφωση μίας παλίμψηστης ταυτότητας⁷, ως μίας στρατηγικής επιβίωσης, η οποία του επιτρέπει να ελίσσεται και να αναπλάθεται ανάλογα με τις αναγκαιότητες της επικαιρότητας. Προσφορά και ζήτηση. Ποιος ανθρώπινος τύπος πουλάει σήμερα; Αν κατορθώσει να τον βρει και να τον ενδυθεί, ίσως επιμηκύνει τις μέρες του μέσα στο σύστημα...

Οι έρευνες καταγράφουν τη δυστυχία, τα ψυχολογικά αδιέξοδα και την ανικανότητα ανεύρεσης ενός νοήματος. Πρόσφατα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας αναφέρουν ότι η κατάθλιψη είναι η τέταρτη ασθένεια σε όλο τον κόσμο – στις ανεπτυγμένες, δε, κοινωνίες σκαρφαλώνει στη δεύτερη θέση – ενώ σύμφωνα με τις προβλέψεις του, μέχρι το 2020 θα είναι η δεύτερη πιο συχνή διαταραχή υγείας που θα μαστίζει την ανθρωπότητα⁸. Είναι, μάλιστα, τέτοια η δριμύτητα με την οποία ο σύγχρονος τρόπος ζωής επηρεάζει την ψυχοσύνθεση του ατόμου, ώστε έχει αγγίξει ακόμα και την παιδική ηλικία, καθώς οι μελέτες δείχνουν ότι, μόνο στη χώρα μας, το 13% των μαθητών δηλώνουν ότι αισθάνονται δυστυχείς ενώ τα ψυχικά προβλήματα προσβάλλουν το 14%-18% των παιδιών και των εφήβων⁹. Όπως διαπιστώνει ο Edgar Morin, *μπορούμε να υποθέσουμε ότι το συλλογικό ασυνείδητο συναισθάνεται ασαφώς τη μεγάλη απειλή εναντίον της ταυτότητας, τον ξεριζωμό από ένα χαμένο παρελθόν και την ανασφάλεια του άγνωστου μέλλοντος, την υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής*¹⁰.

Η ανθρωπότητα φαίνεται να έχει χάσει τον προσανατολισμό της. Πώς μπορούμε πια να μιλάμε για πρόοδο, όταν αυτή απλώς αναδεικνύει, όπως υποστηρίζει ο J. Baudrillard, *καινούργιες σπανιότητες: ο χώρος και ο χρόνος,*

---

⁵ ό.π., 53 - έκφραση των Marcus Doel & David Clarke

⁶ Ε λοιπόν, λέει ο Ρήσμαν, αυτό που επιζητείται περισσότερο σήμερα, δεν είναι μια μηχανή ούτε μια περιουσία ούτε ένα έργο: είναι μια προσωπικότητα. Μπωντριγιάρ 2000, 96

⁷ Bauman 2002, 58

⁸ http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathciv_1_29/05/2008_234765

⁹ http://tovima.dolnet.gr/print_article.php?e=B&f=13688&m=A40&aa=1

¹⁰ Morin & Naïr 1998, 207

ο καθαρός αέρας, η πρασινάδα, το νερό, η ησυχία - θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και πολλά άλλα, όπως η αμόλυνη τροφή, η ποικιλία της πανίδας και της χλωρίδας, ο βαθύς ύπνος κ.ά. - ...Ορισμένα αγαθά, άλλοτε δωρεάν και διαθέσιμα σε αφθονία, γίνονται αγαθά πολυτελείας, προσιτά μόνο στους προνομιούχους, ενώ τα βιομηχανικά αγαθά και οι υπηρεσίες προσφέρονται μαζικά... Η διαστρέβλωση και η ανισότητα δεν περιορίζονται - καταλήγει κατακεραυνώνοντας -, μεταφέρονται¹¹.

Κατανοώντας, ωστόσο, από την περιγραφή της συμπτωματολογίας και των δομικών χαρακτηριστικών, το μέγεθος της κρίσης που διέρχεται ο σύγχρονος πολιτισμός, αναφύεται ως κυρίαρχο το ερώτημα: είναι δυνατή η καταπολέμηση της παθολογίας του; Ο πολύπλοκος και παγκόσμιος, πλέον, χαρακτήρας των προβλημάτων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι μόνο μία ουσιαστική και ευρύτερη πολιτισμική αλλαγή, η οποία θα τροποποιήσει την «κοσμοαντίληψη» του ανθρώπου του 21^{ου} αιώνα, θα επανασηματοδοτήσει την έννοια της προόδου και θα επαναπροσδιορίσει την πορεία της ανθρώπινης δράσης σε όλα τα επίπεδα, δύναται αν όχι να εξαλείψει, τουλάχιστον να αμβλύνει την οξύτητα των συμπτωμάτων του. Την πίστη, δε, για την πιθανότητα πραγμάτωσης αυτής της αλλαγής δεν μπορούμε παρά να την αναζητήσουμε στις θετικές «όψεις» της εποχής μας, στις κατακτήσεις της ανθρώπινης νόησης και στις προοπτικές που γεννά η ανάληψη πρωτοβουλιών προς αυτή την κατεύθυνση από πλήθος φορέων και συλλογικοτήτων σε όλο τον κόσμο.

Συγκεκριμένα, στον αντίποδα όσων προηγουμένως αναφέρθηκαν, η «μετανεωτερικότητα» διαθέτει και «ευεργετικά» για τους ανθρώπους χαρακτηριστικά: η συστηματική αξιοποίηση των φυσικών πόρων και η βιομηχανική παραγωγή επιτρέπουν πλέον την ικανοποίηση των βασικών αναγκών και τη συνολική άνοδο του βιοτικού τους επιπέδου, οι σύγχρονοι οργανωσιακοί θεσμοί τους εξασφαλίζουν την απολαβή ποικίλων, εξειδικευμένων και αναβαθμισμένων υπηρεσιών, οι νέες τεχνολογίες διανοίγουν καινοφανείς και μεγάλης εμβέλειας διαύλους επικοινωνίας και συνεργούν στο μετασχηματισμό της εργασίας από εργαλειακή σε εργασία αναζήτησης και αξιοποίησης της γνώσης και της δημιουργικότητας τους, τα

---

¹¹ Μπωντριγιάρ 2000, 55

επιστημονικά επιτεύγματα αποκωδικοποιούν όλο και πιο εκτεταμένα τα μυστικά της φύσης τους, η κατάρρευση των ιδεολογιών τους αποδεσμεύει από προκαταλήψεις και απολυτότητες, η ανάπτυξη των μητροπόλεων τους προσφέρει ένα πολυπολιτισμικό μωσαϊκό, ένα χώρο για την ελεύθερη ανάπτυξη της ατομικότητάς τους και μία πληθώρα γόνιμων ερεθισμάτων, η παγκοσμιοποίηση, δε, ευνοεί την άμεση διάχυση όλων των καινοτόμων ή σημαντικών «γεγονότων» σε κάθε πεδίο της ανθρώπινης δράσης – οικονομία, τεχνολογία, επιστήμη, τέχνη κ.ά. – σε όλες τις γωνιές του πλανήτη, προσδίδοντας, συνεπώς, σε κάθε κοινωνική δραστηριότητα μία πρωτόγνωρη δυναμική.

Ως απόρροια των ανωτέρω – ενδεικτικά προαναφερόμενων - θετικών χαρακτηριστικών του σύγχρονου πολιτισμού, αρχίζουν να αναπτύσσονται νέες μορφές «συνείδησης» που αγωνίζονται για τη συμφιλίωση των αντινομιών του. Σε όλη την υφήλιο, εμφανίζονται – άλλοτε σε μικρότερη και άλλοτε σε μεγαλύτερη κλίμακα – κρατικές ή μη κυβερνητικές, τοπικές ή υπερτοπικές, περισσότερο ή λιγότερο συστηματοποιημένες και οργανωμένες προσπάθειες φορέων ή κοινωνικών κινημάτων που επιδιώκουν την καταπολέμηση των αρνητικών συνεπειών του, όπως της καταστροφής του περιβάλλοντος, των κοινωνικών ανισοτήτων, της καταπάτησης των ανθρώπινων δικαιωμάτων, των ναρκωτικών, του aids, της φτώχειας, των πολέμων, του ρατσισμού κ.λπ. Οργανώσεις όπως η Unicef, η Διεθνής Αμνηστεία, η Greenpeace, οι Γιατροί χωρίς Σύνορα σε παγκόσμιο επίπεδο αλλά και απειράριθμες οργανώσεις μικρότερου βεληνεκούς, που δραστηριοποιούνται εντός των τοπικών κοινωνιών ή των εθνικών συνόρων – χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν στη χώρα μας οι περιβαλλοντικές οργανώσεις, όπως η WWF, ο Αρκτούρος, η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, η Mom κ.λπ. – συσπειρώνουν στους κόλπους τους ευαισθητοποιημένα άτομα, τα οποία εμφορούνται κάθε φορά από ένα κοινό ανθρωπιστικό ιδεώδες, οραματίζονται έναν καλύτερο κόσμο και δημιουργούν *αντι-τάσεις* και *αντιστάσεις*¹² εκ μέρους της κοινωνίας των πολιτών. Οι φωνές στα διάφορα σημεία του πλανήτη, που συγκροτούν έναν αντίλογο και εναντιώνονται για στα δεινά του, διαδηλώνουν, γράφουν κείμενα διαμαρτυρίας, μαζεύουν

---

¹² Morin στο Morin & Nair 1998, 212-218

υπογραφές, διεξάγουν ψηφοφορίες, επιδίδονται σε ακτιβισμούς και ευφάνταστα happenings, πληθαίνουν κάθε μέρα. Με αυτόν τον τρόπο, επιστήμονες, καλλιτέχνες, πολιτικοί, απλοί άνθρωποι, συγκροτούν υπό τη σκέπη ενός συλλογικού ιδανικού μικρές ή μεγάλες «κοινότητες», οι οποίες - επικουρούμενες από την προηγμένη τεχνολογία των Μ.Μ.Ε. και το διαδίκτυο - αποκτούν ενίοτε απρόσμενες διαστάσεις, διαρρηγνύοντας τα εδαφικά σύνορα και αναδεικνύονται σε μοχλούς πίεσης των κυβερνήσεων και των «ισχυρών». Σ' αυτές τις φωνές, λοιπόν, δύναται κανείς να ανακαλύψει την ελπίδα για την ανάδυση ενός *ουτοπικού* – όπως τον αποκαλούν ο Giddens και ο Morin¹³ – *ρεαλισμού*: ουτοπικού γιατί αποσκοπεί σε μία μελλοντική πραγματικότητα τόσο «διαφορετική» που μοιάζει καταδικασμένη να μείνει «φανταστική»: ρεαλισμού γιατί ανιχνεύει ψήγματα αυτής της προσδοκίας στη συγκρότηση της σύγχρονης πραγματικότητας.

Για να καρποφορήσουν, ωστόσο, αυτές οι προσπάθειες απαιτείται, όπως ήδη αναφέραμε, μία ευρύτερη πολιτισμική αλλαγή που θα μεταβάλλει συνολικά τον τρόπο σκέψης του σύγχρονου ανθρώπου και αυτό προϋποθέτει κάτι παραπάνω από αποσπασματικές, μεμονωμένες και εξειδικευμένες κινητοποιήσεις. Χρειάζεται ανάπτυξη σταθερών δικτύων σύνδεσης ανάμεσα στο τοπικό με το πλανητικό σκηνικό, στην ατομική με τη συλλογική δράση, ανάμεσα στην ανθρώπινη μοίρα με αυτή του φυσικού περιβάλλοντος, τροφοδοτούμενων συνεχώς με αξίες ικανές να επανοηματοδοτήσουν τη σισύφεια προσπάθεια του ανθρώπου ενάντια στη θνητότητά του. Χρειάζεται να ανακτηθεί το όραμα για ένα μέλλον, στο οποίο όλοι προσβλέπουμε και για το οποίο όλοι, ατομικά και συλλογικά, είμαστε υπεύθυνοι: να εγκαταλειφθεί η εμπειρική λογική, η οποία με άλλοθι την ασημαντότητα του ατόμου μπροστά στις παγκόσμιες εξελίξεις, επικεντρώνεται μόνο στην επιβίωση και καθιστά αδύνατη τη συμβίωση. Ο κοινός άνθρωπος θα πρέπει να υπερβεί την ατομικιστική, συγχρονική και τοπικιστική σύλληψη του κόσμου και να συνειδητοποιήσει αυτό που η επιστήμη έχει ήδη επισημάνει: ότι και μία απλή

---

¹³ Σύμφωνα με τον πρώτο, ο *ουτοπικός ρεαλισμός συνδυάζει το «άνοιγμα των θυρών» προς το μέλλον με την ανάλυση των υπαρκτών θεσμικών τάσεων δυνάμει των οποίων οι μελλοντικές πολιτικές είναι εμμενείς στο παρόν* (Giddens 2001) ενώ σύμφωνα με τον δεύτερο, αναφέρεται στο γεγονός ότι *όταν μια κατάσταση είναι λογικά αδύνατη, τότε αναδύεται το καινούργιο και πραγματοποιείται μια δημιουργία που υπερβαίνει πάντοτε τη λογική* (Morin ό.π., 290)

χειρονομία, μία συνηθισμένη πρακτική της καθημερινής του ζωής αποτελεί ταυτόχρονα πομπό και δέκτη επικοινωνιακών μηνυμάτων προς και από το περιβάλλον, που η εμβέλεια και οι συνέπειές της ξεφεύγουν κάθε χωρο-χρονικής πρόβλεψης.

Όπως υπερθεματίζει ο Edgar Morin, η μεταρρύθμιση της σκέψης είναι, λοιπόν, αναγκαία για να εντάξουμε σε ένα πλαίσιο, να τοποθετήσουμε, να συνολικοποιήσουμε και επίσης για να προσπαθήσουμε να καθορίσουμε μια μετά-άποψη, η οποία, χωρίς να ξεφεύγει από τη μοναδική τοπική-χρονική-πολιτισμική κατάστασή μας, μας επιτρέπει να εποπτεύουμε την ανθρωπο-πλανητική θέση μας σαν να είμαστε σε σκοπιά. Η διατύπωση *Think global and act local* εξακολουθεί να ισχύει, αλλά πρέπει να προσθέσουμε τη διατύπωση *Think local and act global*¹⁴.

Υπό αυτό το πρίσμα – τη διαλεκτική των μερών και του όλου, στην οποία τα μέρη συμβάλλουν στην εξέλιξη του όλου¹⁵ - εξετάζοντας τις προϋποθέσεις ενός επαναπροσανατολισμού της ανθρώπινης πορείας, νέες προσδοκίες αλλά και ευθύνες αναδύονται για τα μέλη και τα θεσμικά όργανα κάθε τοπικής κοινωνίας. Επιχειρώντας, λοιπόν, να διερευνήσουμε, «μικροσκοπικά» τις δυνατότητες εφαρμογής πολιτικών σε τοπικό επίπεδο, που ανταποκρίνονται σ' αυτό το όλο και πιο έντονα αναφυόμενο αίτημα για πολιτισμική αλλαγή, θα επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στην αναγκαιότητα ανάπτυξης δράσης των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης της χώρας μας –ιδιαίτερα αυτών εντός των μεγάλων αστικών κέντρων¹⁶ - προς αυτή την κατεύθυνση.

Συγκεκριμένα, θα προσπαθήσουμε στην πρώτη ενότητα να αναδείξουμε, μέσα από τη «συστημική» ανάλυση των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως σύγχρονων οργανώσεων και της διασύνδεσής τους με τις διαδικασίες μετασχηματισμού της κουλτούρας, την αναγκαιότητα υιοθέτησης μίας πολυεπίπεδης πολιτικής πολιτισμού.

---

¹⁴ Morin & Nair 1998, 35-36

¹⁵ ό.π., 387

¹⁶ Συμφωνώντας με τον Georg Simmel ότι μια διερεύνηση του εσώτερου νοήματος του νεώτερου βίου και των προϊόντων του, μια διερεύνηση, ούτως ειπείν, του πολιτισμικού σώματος, πρέπει να επιδιώξει να επιλύσει την εξίσωση την οποία συγκροτήματα όπως είναι μια μεγαλούπολη εγκαθιστούν μεταξύ των ατομικών και των υπερατομικών περιεχομένων μιας ζωής. Simmel 1993, 13-14

Στη συνέχεια, στη δεύτερη ενότητα θα επιχειρήσουμε να φωτίσουμε ενδεχόμενες όψεις και όρους υλοποίησης αυτής της πολιτικής στην καθημερινή ζωή μίας τοπικής κοινότητας, συσχετίζοντάς την με την υιοθέτηση μίας ευρύτερης, κοινωνικά ευαίσθητης πολιτικής, η οποία αποσκοπεί στη συνοχή του κοινωνικού ιστού μέσα από την εξασφάλιση της απρόσκοπτης έκφρασης και συμμετοχής των πολιτών.

Στην τρίτη και τελευταία ενότητα, εκκινώντας από την κεφαλαιώδη σημασία της ενημέρωσης και της γνώσης για κάθε ουσιαστική ενεργοποίηση της ατομικής και κοινωνικής δράσης και το αναδυόμενο όραμα μίας ψηφιακής δημοκρατίας, θα προτείνουμε μία συγκεκριμένη εφαρμογή, που αξιοποιεί την τεχνολογία των ηλεκτρονικών δικτύων, ως μέσου έρευνας, πληροφόρησης και, εν τέλει, δημοκρατικής αλληλοδιαδραστικής επικοινωνίας τόσο ανάμεσα στους υπό εξέταση Πολιτιστικούς Οργανισμούς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ή κι άλλους σχετικούς οργανωσιακούς μηχανισμούς) όσο και ανάμεσα σε αυτούς και τους πολίτες.

Κλείνοντας, αν πρέπει να προσδιορίσουμε τη «θέση» μας, τη «ραχοκοκαλιά» της σκέψης μας απέναντι στα σύγχρονα προβλήματα και στο πως αυτή αρθρώνεται σε σχέση με τους αναδυόμενους μέσα στο κείμενο προβληματισμούς - προς άρση μίας απαισιόδοξης αίσθησης που το προλογικό μας κείμενο μπορεί να εκλύσει -, θα συνταχθούμε εμφαντικά με την άποψη του Pierre Lévy: *«Έχω πεισθεί πως ένα κεφαλαιώδες κομμάτι της ηθικής συνίσταται απλά στο να δεχθούμε να είμαστε στον κόσμο, να μην τραπούμε σε φυγή, να είμαστε εδώ παρόντες για τους άλλους και για τον εαυτό μας»*¹⁷.

---

¹⁷ Lévy 2001, 187

ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΡΩΤΗ: Η συστημική ανάλυση των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως παραγόντων πολιτισμικής αλλαγής

Υποενότητα πρώτη: Ο προνομιακός «χαρακτήρας» των Πολιτιστικών Οργανισμών

Διαφορετικά άτομα μπορούν να χορέψουν τα ίδια χορευτικά σχήματα, χορός όμως δεν γίνεται χωρίς μία πολλότητα ατόμων, όπου το καθένα τους απευθύνεται στο άλλο και εξαρτάται από αυτό. Όπως όλοι οι κοινωνικοί σχηματισμοί, έτσι και οι χορευτικοί είναι ανεξάρτητοι από τα συγκεκριμένα άτομα, τα οποία τους συναπαρτίζουν εδώ και τώρα, δεν είναι όμως ανεξάρτητοι από τα άτομα εν γένει¹⁸.

Μιλώντας για «πολιτισμική αλλαγή» αιτούμαστε, επί της ουσίας, τη μεταρρύθμιση του τρόπου σκέψης, της συμπεριφοράς, της στάσης ζωής των μελών ενός κοινωνικού συνόλου καθώς και το μετασχηματισμό των σχέσεων, οι οποίες αναπτύσσονται ανάμεσα τους και ανάμεσα σε αυτά και το ευρύτερο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον. Αναφερόμαστε σε βαθιές μεταβολές, που θα αναγνωριστούν εκ των υστέρων ως μετάβαση σε μία «νέα εποχή» και η οποία δύναται να ανατρέψει την καθεστυκία κοσμοαντίληψη¹⁹ των ατόμων· μεταβολές, οι οποίες αν και δεν εμφανίζονται ούτε διαυγείς ούτε γόνιμες σε σχηματοποιήσεις στους συγκεκριμένους τους - καθώς κυοφορούνται υποδόρια και με βασανιστικά αργούς ρυθμούς - αποκαλύπτονται σταδιακά στις διαφορετικές εκφάνσεις που λαμβάνουν τα προαναφερθέντα πολιτισμικά δεδομένα του συγκεκριμένου κοινωνικού συνόλου.

Με άλλα λόγια, αναφερόμαστε στο μετασχηματισμό της κουλτούρας, αποδεχόμενοι τον ορισμό της - υιοθετώντας μία ερμηνευτική προσέγγιση που

---

¹⁸ Ελίας 1997, 57

¹⁹ Η κοσμοαντίληψη δεν είναι ακριβώς απλή ιδεολογία η κοσμοαντίληψη είναι μια ατομική ιδεολογία είναι η εικόνα του κόσμου – φτιαγμένη σε τελευταία ανάλυση με φιλοσοφικές και ηθικές έννοιες – με την οποία ο μεμονωμένος άνθρωπος διατάσσει την ατομική του δραστηριότητα στην ολότητα της πράξης. Έτσι – και μόνο έτσι – η καθημερινή ζωή του ατόμου προσλαμβάνει ένα φιλοσοφικό χαρακτήρα, όταν δηλαδή αυτό «οδηγείται» να καθορίσει τη στάση ζωής από την κοσμοαντίληψη. Χέλερ, 1983, 110

ενσωματώνει στην εννοιολόγησή της τη δομική παράλληλα με τη δρασιακή συνιστώσα - *ως του συνόλου των αναπτυσσόμενων αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στις σημασίες που αφορούν τις πνευματικές και υλικές «κατασκευές» μιας κοινωνίας (αξίες, θεωρίες, δοξασίες, τελετουργίες, θεσμοί, έργα τέχνης, τεχνήματα) και των τρόπων που τα ανθρώπινα υποκείμενα προσλαμβάνουν και κατανοούν αυτές τις σημασίες εντός δεδομένων πρακτικών*²⁰. Συγκεκριμένα, στην υπό εξέταση περίπτωση, επιχειρούμε να αναδείξουμε τη δυνατότητα των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να συμβάλλουν στη διαμόρφωση του περιεχομένου αυτών των *αναπτυσσόμενων αλληλεπιδράσεων* ανάμεσα στο *πολιτισμικό σύστημα*²¹ και στις ερμηνείες του, στις οποίες προβαίνουν τα δρώντα υποκείμενα, αυτά δηλαδή που κάθε φορά συμμετέχουν σε μία πρακτική των συγκεκριμένων οργανώσεων να συμβάλλουν αφ' ενός εμπλουτίζοντας με νέες ή φωτίζοντας με καινούργιες προοπτικές ήδη εγκαθιδρυμένες σημασίες και αφ' ετέρου επιχειρώντας τη μεταβολή των συστατικών παραγόντων των ερμηνευτικών συστημάτων²² των υποκειμένων.

Ορισμένα παραδείγματα θα αποσαφηνίσουν τη σκέψη μας. Αναζητούμε την πολιτική και τις μορφές πραγμάτωσής της που καλούνται να υιοθετήσουν οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί, ώστε να τροφοδοτήσουν με τις δράσεις τους την τοπική και ευρύτερη κοινωνία με νέες αξίες, θεωρίες, γνώσεις κ.λπ., δυνάμενες να πυροδοτήσουν νέες ερμηνείες, λ.χ. υιοθετώντας - ακόμα προτιμότερο παράγοντας - μία νέα καλλιτεχνική τάση, όπως για παράδειγμα ο επαναπροσδιορισμός και η αναζωογόνηση του περιεχομένου του δημόσιου χώρου με την τοποθέτηση έργων τέχνης και τη διοργάνωση διαδραστικών πολιτιστικών εκδηλώσεων στους δρόμους και τις πλατείες μιας πόλης. Επιπλέον, επιδιώκουμε να εντοπίσουμε τις πρακτικές με τις οποίες δύνανται να επιδράσουν στον τρόπο που ερμηνεύουν και άρα δρουν τα

---

²⁰ Τσιβάκου 2006α, 101

²¹ Ενωώντας ως πολιτισμικό σύστημα όλες τις σημασίες, όλα τα νοήματα (θεωρίες, αξίες, επιτεύγματα κ.λπ.) που έχουν παραχθεί μέσα στο χρόνο από την ανθρώπινη νόηση και οι οποίες εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται από τα δρώντα υποκείμενα στην επικοινωνία τους. Βλέπε αναλυτικά ό.π., 112-113

²² Όταν αναφερόμαστε στα ερμηνευτικά συστήματα των δρώντων υποκειμένων, εννοούμε το αποτέλεσμα της αλληλενέργειας και αλληλοσυμπλήρωσης ανάμεσα στις γνωσιακές δομές που διαθέτει, την κοινωνική και επαγγελματική θέση που κατέχει και την κατάσταση στην οποία βρίσκεται ένα άτομο, μία ομάδα ή συλλογικότητα όταν προβαίνει σε μία ερμηνεία. Βλ. σχετικά ό.π., 105-112

ανθρώπινα υποκείμενα, κατά τη στιγμή των δομικών συζητήσεων τους με τις οργανώσεις, επενεργώντας δηλαδή είτε στο γνωστικό υπόβαθρο, λ.χ. με τη διδασκαλία προς τα μέλη καλλιτεχνικών εργαστηρίων ή με επιμορφωτικά σεμινάρια προς τους εργαζόμενους τους, είτε στην επαγγελματική κατάσταση λ.χ. με τη θεσμική κατοχύρωση του διαλόγου ανάμεσα στους εργαζόμενους και τη διοίκηση ή τέλος, στην κατάσταση κατά την οποία συναντιούνται λ.χ. με τη διοργάνωση ενός Φεστιβάλ στην οποία συγκεντρώνονται πολλά και διαφορετικά δρώμενα υποκείμενα –πολίτες/κοινό, εργαζόμενοι, διοικούντες, συνεργάτες, καλλιτέχνες κ.λπ.

Εύλογα βέβαια ανακύπτει το ερώτημα, αν μπορούν τέτοιου είδους οργανώσεις μειωμένης εμβέλειας, όπως οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί των Δήμων και των Κοινοτήτων της χώρας μας, να υποστηρίξουν «φιλόδοξα» οράματα όπως αυτό της πολιτισμικής αλλαγής και να κινηθούν προς τις προαναφερόμενες κατευθύνσεις. Εμείς θα υποστηρίξουμε ότι οφείλουν, τουλάχιστον, να το επιχειρήσουν, στο πλαίσιο των περιορισμένων δυνατοτήτων τους, καθώς εκκινούν από μία προνομιακή θέση που σταδιακά ενδυναμώνεται.

Καταρχήν, οι ΟΤΑ, τελώντας το έργο τους υπό τις αρχές της εγγύτητας και της επικουρικότητας²³, καθίστανται ως τα αμεσότερα και πλησιέστερα στον πολίτη αρμόδια διοικητικά όργανα για την επίλυση των προβλημάτων τους, τα οποία αμβλύνουν τα αισθήματα δυσφορίας που προξενεί η κεντρική εξουσία με τον απρόσωπο, γραφειοκρατικό και απρόσιτο χαρακτήρα της. Παράλληλα, δε, με την πολιτική διάστασή της, η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι *θεσμός κατ' εξοχήν κοινωνικός. Αναδείχνει το επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων και λειτουργιών και το συναρθρώνει με το πολιτικό επίπεδο και το δημόσιο χώρο. Απευθύνεται στην κοινωνία και το άτομο, διασφαλίζει και στηρίζει το άτομο και την προσωπική του ζωή και ταυτόχρονα κοινωνικοποιεί την προσωπική ζωή και την καθημερινότητα*²⁴. Με αυτόν τον προσανατολισμό, η εθνική νομοθεσία έχει προικοδοτήσει πλέον τους ΟΤΑ με πλήθος

---

²³ Σύμφωνα με το άρθρο 75 του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα (Ν.3463/2006):«Οι δημοτικές και οι κοινοτικές αρχές διευθύνουν και ρυθμίζουν όλες τις τοπικές υποθέσεις, σύμφωνα με τις αρχές της επικουρικότητας και της εγγύτητας, με στόχο την προστασία, την ανάπτυξη και τη συνεχή βελτίωση των συμφερόντων και της ποιότητας ζωής της τοπικής κοινωνίας». <http://www.eetaa.gr/nomothesia/dkk3463/>

²⁴ Μπαμπάς 1992, 11

αρμοδιοτήτων, καθοριστικών για την τοπική ανάπτυξη και την ευζωία των κατοίκων κάθε περιοχής.

Έτσι, στο άρθρο 75 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων, στην περ. στ', τους ανατίθενται και αρμοδιότητες σχετικές με θέματα πολιτισμού²⁵, όπως, ενδεικτικά και όχι περιοριστικά, η ίδρυση και λειτουργία βιβλιοθηκών, η ίδρυση και λειτουργία κέντρων δημιουργικής απασχόλησης παιδιών, η εφαρμογή πολιτικών για την ανάδειξη και προστασία του τοπικού πολιτισμού, η προβολή των πολιτιστικών αγαθών και των σύγχρονων πολιτιστικών έργων που παράγονται σε τοπικό επίπεδο, με τη δημιουργία πολιτιστικών και πνευματικών κέντρων, μουσείων, πινακοθηκών, κινηματογράφων και θεάτρων, φιλαρμονικών και σχολών διδασκαλίας μουσικής, σχολών χορού, ζωγραφικής, γλυπτικής κ.λπ., καθώς και η μελέτη και εφαρμογή πολιτιστικών προγραμμάτων, η προστασία μουσείων, μνημείων, σπηλαίων, καθώς και αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων της περιοχής και των εγκαταστάσεων αυτών, η επισκευή, συντήρηση και αξιοποίηση παραδοσιακών και ιστορικών σχολικών κτιρίων και κτιρίων που παραχωρούνται από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς, η διοργάνωση συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων και άλλων πολιτιστικών εκδηλώσεων ή η συμμετοχή τους σε αυτά, η προώθηση πολιτιστικών ανταλλαγών, σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία και η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού.

Η νομιμοποίηση, ωστόσο, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να ασκεί πολιτιστική πολιτική, αποτελεί απλώς τη θεσμοποιημένη όψη της ευρύτερης τάσης, που επικρατεί τις τελευταίες δεκαετίες διεθνώς και έχει επηρεάσει και τη χώρα μας, να διασυνδέεται πλέον η ανάπτυξη των πόλεων με τον πολιτισμό. Χαρακτηριστική είναι η διακήρυξη²⁶ που εξέδωσαν οι εκπρόσωποι των Δήμων και των Κοινοτήτων της Ελλάδας (ΚΕΔΚΕ) στο τέλος του συνεδρίου που έγινε στη Ζάκυνθο τον Απρίλιο του 2002, με θέμα «Πόλη και Πολιτισμός» και στην οποία κατέληγαν - μεταξύ άλλων - στα συμπεράσματα ότι: *ο Πολιτισμός αποτελεί μια διάσταση που θα πρέπει να διαπερνά συνολικά τις στρατηγικές ανάπτυξης, θέτοντας στο κέντρο ενδιαφέροντος τον άνθρωπο*

²⁵ <http://www.eetaa.gr/nomothesia/dkk3463/>

²⁶ Βλ. http://www.kedke.gr/uploads/apotel_zakynthos.htm

και τη βελτίωση της καθημερινής ζωής στην πόλη... η Τ.Α ... θα πρέπει να επισπεύσει τη συζήτηση με όλους τους αρμόδιους φορείς, για την αισθητική και τη λειτουργικότητα των πόλεων... θα πρέπει ... να αναβαθμίσει την ποιότητα του έργου της στους τομείς της πολιτιστικής Παιδείας και της καλλιτεχνικής δημιουργίας... θα πρέπει να επιδιωχθεί η ευρύτερη δυνατή συμμετοχή του καλλιτεχνικού δυναμικού της χώρας στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των πολιτιστικών παρεμβάσεων της Τ.Α. ...οι τοπικές αρχές οφείλουν να είναι ευέλικτες και δεκτικές νέων ιδεών, ενθαρρύνοντας τη δημιουργικότητα, την ελεύθερη έκφραση και τον πειραματισμό, που αποτελεί προϋπόθεση του πολιτιστικού πλουραλισμού...η Τ.Α. οφείλει να λειτουργεί ως καταλύτης, ενθαρρύνοντας συνολικά την πολιτιστική ανάπτυξη στο τοπικό επίπεδο, συνεργαζόμενη ή ενισχύοντας και άλλους πρωταγωνιστές της πολιτιστικής δράσης. Τις ανωτέρω προσεγγίσεις θεωρούμε ότι συμφύρει, αφαιρετικά αλλά καίρια, η διατύπωση της αρχής του Ευρωπαϊκού Αστικού Καταστατικού Χάρτη II ²⁷ - ψηφίστηκε το Μάιο του 2008 από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Περιφερειακών και Τοπικών Αρχών - *ότι οι ευρωπαϊκές πόλεις που θέλουμε, είναι πόλεις γνώσης και πολιτισμού....*

Η πρόθεση, δε, της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναδείξει την Τοπική Αυτοδιοίκηση ως έναν από τους σημαντικότερους «εταίρους» στη χάραξη και υλοποίηση πολιτιστικών πολιτικών, εκφράστηκε ακόμα πιο εύγλωττα και απερίφραστα ένα μήνα νωρίτερα, στην «Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον Πολιτισμό σ' έναν κόσμο παγκοσμιοποίησης». Ειδικότερα, στο άρθρο 71 τονίζει το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι τοπικές και περιφερειακές αρχές στην ενίσχυση και την τροφοδότηση του πολιτισμού στις περιοχές τους, προπάντων στο πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς και ως φορείς καλλιτεχνικής καινοτομίας, στο βαθμό που είναι αρμόδιες για την παροχή και χρηματοδότηση πολιτιστικών αγαθών και πρωτοβουλιών, παιδείας και κατάρτισης, καθώς και ως διοργανωτές φεστιβάλ και πολιτιστικών δρωμένων, ενώ στο άρθρο 72 υπογραμμίζει το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι

---

²⁷ Συγκεκριμένα...*they are towns and cities of knowledge and culture which need their past and present, built from diversity, in order to project themselves into the future.*
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1302971&Site=Congress&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679>

τοπικές και περιφερειακές αρχές στην ενίσχυση και την τροφοδότηση του συνόλου του πολιτισμού στις περιοχές τους· συνιστά στα κράτη μέλη να εμπλέξουν τις αρχές αυτές στη διαδικασία όχι μόνο του ελέγχου των αποτελεσμάτων, αλλά και της εφαρμογής κάθε νέας ατζέντας της ΕΕ για τον πολιτισμό, ούτως ώστε η πολιτιστική πολιτική που εφαρμόζεται στην πράξη να αντανακλά τις ιδιαίτερες προσδοκίες και ανάγκες των περιοχών²⁸. Από τα προλεχθέντα, διαφαίνεται, λοιπόν, η συνάρθρωση των πολιτικών θεσμών της χώρας μας αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε μία κοινή κατεύθυνση αξιοποίησης των δυνατοτήτων των τοπικών αρχών για μία κοινωνικά συνεκτική και ταυτόχρονα πολυδιάστατη πολιτική πολιτισμού.

Η «πλεονεκτική», όμως, θέση των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να προωθούν πολιτισμικές αλλαγές, πηγάζει κυρίως από την ιδιότητά τους να αποτελούν γόνιμο πεδίο συνάντησης των «οραμάτων» της πολιτικής, της τέχνης και της επιστήμης. Η λειτουργία των συγκεκριμένων οργανώσεων, όπως θα δούμε αναλυτικότερα και στην επόμενη υποενότητα, οφείλει να καθορίζεται από το μεταξύ τους συνεχή διάλογο. Οι προσπάθειές τους – της πολιτικής για τη διαχείριση των κοινωνικών σχέσεων, της τέχνης για την έκφραση της ανθρώπινης δημιουργικότητας και της επιστήμης για την αναζήτηση της γνώσης και της «αλήθειας» - εισέρχονται σε μία κοινή κοίτη, αυτήν της παραγωγής νοήματος και διανοίγουν στα δρώντα υποκείμενα νέους ορίζοντες σκέψης και δράσης, διαφορετικούς τρόπους ερμηνείας του κόσμου. Σε τοπικό επίπεδο, εκεί που διαδραματίζεται το «θέατρο» της καθημερινής ζωής, η αλληλοδραστική επικοινωνία ανάμεσα στους πολιτικούς, τους καλλιτέχνες και τους επιστήμονες εντός των πρακτικών των Πολιτιστικών Οργανώσεων, δύναται να προτείνει μορφές υπέρβασης μίας πραγματικότητας, η οποία εκλαμβάνεται ως αμείλικτη και απόλυτα στέρεη στις συμβάσεις της από τα ανθρώπινα υποκείμενα.

Ενώ, δηλαδή, στην καθημερινότητα, ο καθένας αγωνίζεται μέσα από επιβεβλημένες τυπικότητες και κανονικότητες να επιβιώσει και να εξασφαλίσει την ατομική του ευημερία - εδώ η σκέψη επικεντρώνεται σε όλα τα

---

28 Βλ. επίσης ενδεικτικά, άρθρα 3, 31, 41 και 67. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0124+0+DOC+XML+V0//EL>

προσωπικά κεκτημένα: το σπίτι μου, η δουλειά μου, η οικογένειά μου κ.λπ. και στις ρουτίνες που θα επιτρέψουν τη συνέχιση της ύπαρξής τους - η τέχνη, η επιστήμη και η πολιτική σπάζουν την αυθόρμητη τάση της καθημερινής σκέψης να κατευθύνεται προς το ιδιαίτερο εγώ²⁹, επιχειρούν ένα άνοιγμα προς το ευρύτερο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και φιλοδοξούν - η κάθε μία διαφορετικά - να αποκαλύψουν το νόημα της ανθρωπίνης ύπαρξης και της θέσης της μέσα στο σύμπαν· ο καλλιτέχνης ξορκίζοντας τους περιορισμούς και τα όρια της - βιολογικούς, ηθικούς κ.λπ. - με τη συμβολική αναπαράστασή της, ο επιστήμονας επιχειρώντας με την παρατήρηση, την ταξινόμηση, την κατάτμηση και το πείραμα τον εξορθολογισμό της και ο πολιτικός προσπαθώντας να ανταποκριθεί στις προσδοκίες της για ένα διαφορετικό, καλύτερο μέλλον. Όλοι, συνεπώς, οδηγούνται στην υπέρβαση του εαυτού τους χάριν ενός «μεγαλύτερου μεγέθους», αυτού του ανθρώπου ως είδους, με στόχο να ανταποκριθούν και να προσφέρουν στην αέναη προσπάθειά του να ερμηνεύσει και να κατανοήσει την πραγματικότητα.

Οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί, λόγω του αντικειμένου τους, χρειάζονται και αξιοποιούν – ή οφείλουν να αξιοποιούν – τις «εξυψωτικές» αυτές δυνάμεις της πολιτικής, της τέχνης και της επιστήμης. Για παράδειγμα μία τοπική αρχή, όταν αποφασίζει να πραγματοποιήσει το πολιτικό όραμα της για τη διάσωση και ενδυνάμωση του λαϊκού πολιτισμού, λ.χ. μέσω ενός Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών, επιστρατεύει συνήθως – με μικρή ή μεγάλη επιτυχία – ένα πλήθος καλλιτεχνών και επιστημόνων: τους καλλιτεχνικούς ή επιστημονικούς (όπως ιστορικούς/λαογράφους) συμβούλους που θα επιλέξουν τις χορευτικές ομάδες, τους καλλιτέχνες που θα ερμηνεύσουν τις χορογραφίες, τους μουσικούς που θα τις συνοδεύσουν, τους ενδυματολόγους, τους σκηνοθέτες, τους σκηνογράφους, τους φωτιστές και τους ηχολήπτες που θα επιμεληθούν των παραστάσεων, τους επικοινωνιολόγους και τους διαφημιστές που θα αναλάβουν να διατυπώσουν αυτό το όραμα μέσω μίας οργανωμένης προβολής του πολιτιστικού γεγονότος, τα διοικητικά στελέχη που θα το οργανώσουν και θα κατευθύνουν το σύνολο του εμπλεκόμενου ανθρωπίνου δυναμικού και ούτω καθεξής. Φυσικά, παρόλο που το περιγραφόμενο παράδειγμα, αναφέρεται από μία εκ των άνω – από τους

---

²⁹ Λούκατς, όπως αναφέρεται στο Χέλερ 1983, 15

θύλακες, δηλαδή, της εξουσίας – πρωτοβουλίας, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι και αυτή διαμορφώνεται εντός αλληλεπιδραστικών σχέσεων με το «περιβάλλον» και άρα μορφοποιείται σε μία αμφίδρομη επικοινωνία με τη «βάση», το κοινωνικό σύνολο. Έτσι, η πολιτική ηγεσία ενός Πολιτιστικού Οργανισμού ενός Δήμου ενδέχεται να οδηγείται στην «κατασκευή» του συγκεκριμένου οράματος, π.χ. λόγω της ύπαρξης αρκετών τοπικών συλλόγων και καλλιτεχνικών ομάδων, που ενεργοποιούνται στο χώρο της παράδοσης και της λαϊκής τέχνης και οι οποίοι διεκδικούν ζωτικό χώρο εντός της τοπικής κοινωνίας και της πολιτιστικής της ζωής. Όπως και να έχει όμως, τη «στιγμή» της πραγματοποίησης του Φεστιβάλ, συνδιαλέγονται δημιουργικά και «συμφιλιώνονται» οι διαφορετικές ερμηνείες των εμπλεκόμενων υποκειμένων γύρω από το όραμα για έναν λαϊκό πολιτισμό.

Σ' ένα τέτοιο πλαίσιο, που χαρακτηρίζεται από τη διαλογική διαδικασία που αναπτύσσουν οι συμμετέχουσες κοινωνικές ομάδες καθώς επιχειρούν να εναρμονίσουν τα ενδιαφέροντα και τα συμφέροντά τους ώστε να εξυπηρετηθεί ο κοινός σκοπός, αναδύονται οι προσδοκίες μας από την ικανότητα των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης: καταρχήν, να συμφύρουν σε μία ενιαία και πολυδιάστατη πολιτική πολιτισμού αυτές τις προσπάθειες/προτάσεις υπέρβασης της καθημερινής ζωής και του «εγώ» που προέρχονται από το χώρο της πολιτικής, της τέχνης και της επιστήμης και, επιπλέον, να τις καταστήσουν πιο καρποφόρες, αναπτύσσοντας νέες ή εντατικοποιώντας και «τελειοποιώντας» τις ευδοκιμούσες εντός αυτών πρακτικές εντάσεως γνώσης³⁰.

Σε αυτό το σημείο εντοπίζεται μια ακόμη ιδιαιτερότητα των Πολιτιστικών Οργανισμών, η οποία δύναται να τους καταστήσει εν δυνάμει προνομιούχους έναντι άλλων δημόσιων ή ιδιωτικών φορέων και δη αποτελεσματικότερους απέναντι στο ζητούμενο της πολιτισμικής αλλαγής. Συγκεκριμένα, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί, έχοντας ως σκοπό τη χάραξη και υλοποίηση μίας πολιτιστικής πολιτικής, επί της ουσίας έχουν ως αντικείμενο

---

³⁰ Σύμφωνα με τον ορισμό του Alvesson, στις πρακτικές εντάσεως γνώσης η ζωντανή εργασία δεν χαρακτηρίζεται από εργατική μυϊκή δύναμη αλλά από διανοητική προσπάθεια, από την επιστράτευση των γνωσιακών ικανοτήτων των εργαζομένων με στόχο την επίτευξη καινοτομίας. Βλ. στο Τσιβάκου 2006β, 401-402

εργασίας ένα εν διαδικασία αντικείμενο³¹. Ο σκοπός τους, να προκαλέσουν δηλαδή νέες ερμηνείες και σημασιοδοτήσεις μέσω της διοργάνωσης πολιτιστικών δράσεων, ποτέ δεν επιτυγχάνεται πλήρως καθώς στοχεύοντας στην ικανοποίηση των αναγκών της τοπικής κοινωνίας για πολιτιστικά αγαθά - όπως όμως αυτές μεταβάλλονται διαρκώς στον παγκοσμιοποιημένο, πλέον, σύγχρονο κόσμο – μεταλλάσσεται διαρκώς από τις νέες πληροφορίες και γνώσεις και «καταδικάζουν» το αντικείμενό του, την πολιτιστική πολιτική, να βρίσκεται συνέχεια υπό καθεστώς διαμόρφωσης και ποτέ να μην μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι αποκρυσταλλώνεται σε μία τελική μορφή. Ειδικά δε, μετά την «επανάσταση» που έφεραν οι σύγχρονες τεχνολογικές εφαρμογές, κυρίως αυτές της πληροφορίας και της επικοινωνίας, με τη διαρκή και γοργή ανάπτυξη των επιστημών και την ποικιλία των ειδών που ανθεί εντός της σύγχρονης τέχνης, η γνώση αυξάνεται καθημερινά με αλματώδεις ρυθμούς και δημιουργεί νέα δεδομένα σχεδόν για όλες τις οργανώσεις, πόσο μάλλον για τις πολιτιστικές

Σ' αυτό, λοιπόν, το πλαίσιο της ενασχόλησης τους με ένα αντικείμενο που χρησιμοποιεί και παράγει γνώση, που αξιοποιεί και γεννά πληροφορίες, που ερμηνεύει και προξενεί καινούργιες ερμηνείες, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί αναπτύσσουν πρακτικές εντάσεως γνώσης, πρακτικές δηλαδή που προϋποθέτουν, απαιτούν, εκμεταλλεύονται και ενθαρρύνουν τη διανοητική προσπάθεια των εμπλεκόμενων υποκειμένων και οι οποίες στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν, να σχεδιάσουν και να μορφοποιήσουν το αντικείμενό τους χρησιμοποιούν διαλογικές και συνεργατικές διαδικασίες. Όπως και παραπάνω αναφέραμε με αφορμή το παράδειγμα του φεστιβάλ, ως μέρους του ευρύτερου αντικειμένου ενός Πολιτιστικού Οργανισμού, πλήθος δρώντων υποκειμένων, αν και από διαφορετική αφετηρία, ενεργοποιούνται γύρω από τον κοινό στόχο, συνεισφέρουν μέσα από το ρόλο, τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους και συμβάλλουν στην από κοινού υλοποίησή του. Όλοι καθίστανται κρίκοι μίας αδιάσπαστης και ατέρμονης αλυσίδας ενεργειών-ερμηνειών για την παραγωγή του πολιτιστικού αγαθού.

---

³¹ Υιοθετώντας εδώ τον ορισμό του ως *την αναπαράσταση σε αντικείμενο ...μιας συνεχούς διαδικασίας η οποία δεν ολοκληρώνεται σχεδόν ποτέ αλλά πάντα βρίσκεται εν εξελίξει*. Βλ. ό.π., 361

Συνεισφέροντας, όμως, το κάθε δρών υποκείμενο εντός του τομέα του στο διάλογο για τη δημιουργία του - αναγκαίου για την επίτευξη του στόχου της οργάνωσης - αποθέματος γνώσης (καλλιτεχνικής, επιστημονικής, διοικητικής κ.λπ.), το οποίο σαν το πιθάρι των Δαναΐδων δεν «γεμίζει» ποτέ αλλά «καταβροχθίζει» συνεχώς νέες πληροφορίες, επιδίδονται στη σύναψη – έστω και προσωρινών - σχέσεων, όπου η εργαλειακή εργασιακή ενασχόληση αντικαθίσταται ή έστω μεταλλάσσεται από την έκφραση της δημιουργικότητας και από ένα αίσθημα συναδελφικότητας απέναντι στη συνυπευθυνότητά τους.

Έτσι, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί, παρόλο που στη χώρα μας εξακολουθούν – όπως θα δούμε και στην επόμενη υποενότητα – να υπόκεινται σε γραφειοκρατικές μορφές διοίκησης, εξαιτίας του αντικειμένου τους επιτρέπουν – σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, ανάλογα με τη βούληση και την ικανότητα της εκάστοτε διοίκησης – πρακτικές οι οποίες επιχειρούν να απεγκλωβιστούν από ένα αυστηρό, κανονιστικό πλαίσιο και, αντίθετα, επιδιώκουν την καλλιέργεια του διαλόγου ανάμεσα στα δρώντα υποκείμενα, ενθαρρύνουν και αξιοποιούν τη μοναδικότητα και τη δημιουργική ικανότητά τους, τα συσπειρώνουν γύρω από τον κοινό στόχο και ευνοούν την ανάπτυξη συνεργατικών σχέσεων, με όρους ισοτιμίας, αλληλεγγύης, ομαδικότητας και αμοιβαιότητας: αξίες που ευκαίω είναι να διαχυθούν στο σύνολο των οργανωσιακών μορφωμάτων της σύγχρονης κοινωνίας³².

Σε αυτή την ιδιότητά τους να αναπτύσσουν πρακτικές εντάσεως γνώσης κρίνεται ουσιαστικά η συμβολή των Πολιτιστικών Οργανισμών στον εμπλουτισμό της τοπικής αλλά και ευρύτερης κοινωνίας με νέες ιδέες, γνώσεις και ερμηνείες. Όταν αυτή αποδυναμώνεται από την υιοθέτηση πρακτικών που δυσχεραίνουν την παραγωγή γνώσης -χρησιμοποιώντας για παράδειγμα «αυταρχικές» μεθόδους διοίκησης, οι οποίες «απαγορεύουν» τη διαλογική διαδικασία, υπονομεύοντας τη συνεργασία καλλιεργώντας ανισότητες και ανταγωνισμούς, επιλέγοντας εργαζόμενους οι οποίοι δε διαθέτουν δυνατότητες για υψηλή διανοητική εργασία, μη αξιοποιώντας τις σύγχρονες τεχνολογίες για τη συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών κ.λπ.- επί της ουσίας, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί απεμπολούν το προνόμιο τους, την

---

³² Βλέπε, ό.π. 437-449, όπου στην υποενότητα 6.4 «Η κοινότητα των ερμηνευτικών συστημάτων», αναλύονται οι συνθήκες καλλιέργειας σχέσεων αλληλεγγύης και η ενθάρρυνση της δωροδοκικής προσφοράς των εργαζομένων εντός των πρακτικών εντάσεως γνώσης.

ικανότητά τους, δηλαδή, να επιδράσουν θετικά στις πεπαιθώσεις, στον τρόπο σκέψης των μελών της τοπικής κοινωνίας. Αντίθετα, γίνονται υπηρεσίες «διεκπεραίωσης» ή το χειρότερο καθίστανται έρμαιο συμφερόντων και σκοπιμοτήτων - μικροκομματικών, συνδικαλιστικών, οικονομικών κ.ά - μετατρέποντας την πολιτιστική πολιτική σε απλό «όχημα» για την ικανοποίησή τους. Αντίστοιχα, η τοπική κοινωνία δε βιώνει την πολιτιστική ζωή της περιοχής της ως πεδίο καινοτομιών, αλλαγών και δημιουργικών αναζητήσεων αλλά ως έναν ακόμα χώρο άσκησης ή και κατάχρησης εξουσίας.

Συνεπώς, συνοψίζοντας όσα προηγήθηκαν, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, εκκινώντας από τον ενισχυμένο θεσμικό τους ρόλο, διαθέτοντας ένα αντικείμενο ευεπίφορο σε «συνθέσεις» και αναπτύσσοντας πρακτικές που προωθούν τη συνεργασία και την ατομική αυτοπραγμάτωση, δύνανται να καταστούν πολύτιμοι παράγοντες μίας επιδιωκόμενης πολιτισμικής αλλαγής, εφόσον αξιοποιήσουν αυτά τους τα πλεονεκτήματα. Μια τέτοια, ωστόσο, παραδοχή δημιουργεί την ανάγκη διερεύνησης της υφιστάμενης λειτουργίας των συγκεκριμένων οργανώσεων, των αντιθέσεων και των ανταγωνισμών που ανακύπτουν και των προϋποθέσεων που απουσιάζουν και πρέπει να εκπληρωθούν, ώστε να πραγματωθούν οι δυνατότητές τους.

Υποενότητα δεύτερη: Το «συστημικό» πλαίσιο λειτουργίας των Πολιτιστικών Οργανισμών

*Επί μακρόν επεκράτησε παρ' ημίν η δοξασία
ότι πρωταίτιοι της πλημμελούς των πραγμάτων διαχείρισεως είναι
οι υπέρτατοι άρχοντες και οι υπέρτατοι θεσμοί.
Αλλά σήμερον επείσθημεν, υποθέτω,
ότι τούτο είναι υπεκφυγή του ζητήματος και ουχί λύσις...
Εντεύθεν εάν δεν θέλωμεν να αμβλυωπώμεν
προς το φως της μεμαρτυρημένης αληθείας,
ανάγκη να ομολογήσωμεν ότι εν κοινοβουλευτική πολιτεία σωφρόνως οργανωμένη
οι υπέρτατοι άρχοντες και οι υπέρτατοι θεσμοί δεν ενεργούσιν
ειμή όπως το έθνος θέλει να ενεργήσωσιν.
Οίκοθεν ούτε απολύτως αγαθοί είναι, ούτε πονηροί απολύτως.
Αλλ' ώσπερ τα κάτοπτρα,
απεικονίζουσι τα δρώντα πρόσωπα και τα συμβαίνοντα πράγματα.
Εάν τα πράγματα και τα πρόσωπα χωλαίνωσι,
δεν πταίουσιν τα κάτοπτρα
μάτην δε ηθέλωμεν εξακολοθεί να θραύωμεν αυτά προμηθευόμενοι νέα,
διότι και τα νέα τας αυτάς θέλουσι παραστήσει εικόνας.³³*

Η προσπάθεια ανάδειξης των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως παραγόντων πολιτισμικής αλλαγής προϋποθέτει, καταρχήν, την περιγραφή και την κριτική αποτίμηση της υφιστάμενης λειτουργίας τους, ώστε αυτή να καταστεί ως η ρεαλιστική αφετηρία κάθε μεταρρυθμιστικής πρότασης. Έτσι, υιοθετώντας μία συστημική προσέγγιση³⁴, ως την πιο πρόσφορη³⁵ για την – έστω και αδρή – σκιαγράφηση των δομών

³³ Παπαρρηγόπουλος Κ., όπως αναφέρεται στο ΙΤΑ, 2006, *Οι έλεγχοι στους ΟΤΑ-Προτάσεις για τον εξορθολογισμό και την αποτελεσματικότητα του συστήματος*, <http://www.ita.org.gr/library/Downloads/docs/Οι%20έλεγχοι%20στους%20ΟΤΑ%20Προτάσεις%20για%20τον%20εξορθολογισμό.doc>

³⁴ Βλ. αναλυτικά την ανάλυση μίας σύγχρονης συστημικής μεθόδου ερμηνείας των κοινωνικών φαινομένων και μεταβολών από την Ιωάννα Τσιβάκου, όπως διατυπώνεται στα σύγγραμμά της, ενδεικτικά αναφέρουμε «Τα ευέλικτα όρια των κοινωνικών συστημάτων» και «Το οδοιπορικό του εαυτού στον χώρο της εργασίας» αλλά και αυτά στον τόμο «Δράση και σύστημα», τον οποίο επιμελήθηκε η ίδια.

³⁵ Βλ. για μία κριτική αποτίμηση της θεωρίας των αυτοποιοητικών συστημάτων στο Καρκατσούλης 1995, 325-376. Ενδεικτικά αναφέρουμε το απόσπασμα: *Σήμερα, μια αυτοποιοητική οργανωσιακή θεώρηση θα απαντούσε, ..., στο πρόβλημα της σχέσης μεταξύ οργάνωσης (κοινωνικού συστήματος) και μελών της (ψυχικών συστημάτων) με τον τύπο της συν-εξέλιξης (co-evolution). Άτομα και οργάνωση συν-δημιουργούνται σε μια διπλή «κατασκευαστική» σχέση: χωρίς καθένα ξεχωριστό άτομο αλλά και χωρίς όλα μαζί τα*

τους και του «δαιδαλώδους» επικοινωνιακού περιβάλλοντος υπό την επίδραση του οποίου δρουν και μεταβάλλονται διαρκώς, επιχειρείται παρακάτω η ανίχνευση των βασικών χαρακτηριστικών της λειτουργίας τους.

I. Το σύστημα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί³⁶ αποτελούν καταρχήν, ένα από τα πολλά είδη οργανώσεων του ευρύτερου κοινωνικού λειτουργικού συστήματος³⁷ της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, του συνόλου δηλαδή των θεσμών που εξυπηρετούν τη διαχείριση των ζητημάτων και την επίλυση των προβλημάτων που προκύπτουν σε μία τοπική κοινωνία από αυτήν την ίδια την τοπική κοινωνία.

αλληλεπιδρώντα άτομα δεν θα μπορούσε να υπάρξει οργάνωση και ούτε, βεβαίως, αναπαραγωγή πράξεων, νοημάτων και προσδοκιών. Κάθε μέλος της οργάνωσης έχει, ήδη πριν μπει σ' αυτήν, μια εικόνα, μια παράστασή της καθώς επίσης και μια ιδέα για τις επιδιώξεις και τις πράξεις του μέσα σ' αυτήν. Αυτές, όμως, τις ιδέες του τις έχει αποκτήσει μέσω εμπειριών και γνώσεων, μέσω της κοινωνικοποίησής του -που αλλού;- σε οργανώσεις (σχολείο, επαγγελματική μόρφωση, θρησκευτικές, πολιτιστικές, ψυχαγωγικές οργανώσεις, κ.λπ.). Υπό την έννοια αυτή, τα άτομα δημιουργούν τις οργανώσεις ενώ δημιουργούνται απ' αυτές.

³⁶Οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί της Τοπικής λειτουργούν είτε ως Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου είτε ως Δημοτικές Επιχειρήσεις Πολιτιστικής Ανάπτυξης. Στη συγκεκριμένη εργασία, αναφερόμαστε στην πρώτη, κυρίως, περίπτωση, καθώς η εξέταση των Δημοτικών Επιχειρήσεων θα έθετε επιπλέον προβληματισμούς, που στην παρούσα φάση θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να συμπεριλάβουμε. Όπως, χαρακτηριστικά επισημαίνεται στην έκθεση της επιτροπής του ΙΤΑ με θέμα «Οι έλεγχοι στους ΟΤΑ»: *Η σύγκριση μεταξύ των επιχειρήσεων των ΟΤΑ εν γένει και των ΔΕΥΑ καταδεικνύει ότι μία από τις κυριότερες αιτίες της παθολογίας του χώρου των επιχειρήσεων των ΟΤΑ είναι το «χαλαρό» νομοθετικό πλαίσιο που αφ' ενός, δημιουργεί ένα σχεδόν απεριόριστο πεδίο δράσης (ή πειραματισμού) για αυτές, και αφ' ετέρου, ο χαμηλός βαθμός εποπτείας – ελέγχου των πράξεων και περαιτέρω κοινωνικής λογοδοσίας των διοικήσεών τους. Ειδικότερα, στα χρόνια που αναπτύχθηκε ο θεσμός των επιχειρήσεων των Ο.Τ.Α παρατηρήθηκαν φαινόμενα όπως: Η ίδρυση υπερβολικά μεγάλου αριθμού επιχειρήσεων ανά την Ελλάδα, με αμφίβολο για πολλές, θετικό οικονομικό απολογισμό. Η ίδρυση μεγάλου αριθμού, εξ αρχής μη βιώσιμων ή εν τέλει ανενεργών επιχειρήσεων. Εμπλοκή των ΟΤΑ χωρίς πείρα και τεχνογνωσία σε επιχειρηματικές δραστηριότητες και διαδικασίες άγνωστες προς αυτούς. Συνεχείς, εξ ορισμού παράνομες επιχορηγήσεις από τους ΟΤΑ προς τις επιχειρήσεις, υπό την μορφή «προγραμματικών συμβάσεων» άδηλου οικονομικού οφέλους ή έστω στοιχειοθετημένης -νόμιμης- σκοπιμότητας, με μόνο σκοπό την δι' αυτής της «αιμοδοσίας» συντήρηση αυτών. Εκφυλισμός επιχειρήσεων ΟΤΑ σε μηχανισμούς προσλήψεων προσωπικού χωρίς αξιολογικές διαδικασίες. Όπως προκύπτει από τα παραπάνω ο χώρος των επιχειρήσεων των ΟΤΑ είναι εν πολλοίς ανέλεγκτος και πολύ συχνά, οικονομικά επαχθής για τους συμμετέχοντες ΟΤΑ και ουσιαστικά εν τέλει για τους πολίτες.*

³⁷Επεξηγεί τον όρο η Ιωάννα Τσιβάκου: παρατηρώντας τις πρακτικές και τις θεσμίσεις τους διαπιστώνει κανείς κάποια κοινά νοηματικά στοιχεία στην επικοινωνιακή τους συγκρότηση τα οποία επιτρέπουν τη συνομάδωση και ταξινόμησή τους σε μεγάλες λειτουργικές ενότητες. Οι εν λόγω ενότητες καθώς συνιστούν σταθερές, επαναλαμβανόμενες διακρίσεις στο κοινωνικό νόημα της εποχής μας, θεωρούνται επικοινωνιακά συστήματα, αλλά λόγω του ότι διεκπεραιώνουν βασικές λειτουργίες της κοινωνίας, αποκαλούνται κοινωνικά «λειτουργικά» συστήματα. Εν ολίγοις το νόημα στο οποίο οκαταφάσκουν τα λειτουργικά συστήματα είναι η διεκπεραίωση μιας συγκεκριμένης κοινωνικής λειτουργίας, μέσω μιας εξειδικευμένης κατηγορίας επικοινωνιακών ενεργημάτων αναπτυσσομένων και διαχειριζομένων από τις οργανώσεις που τα αποτελούν. Τσιβάκου 2003, 57

Η νομιμοποίηση αυτών των θεσμών, ως «υποσυνόλου» του «θεσμικού υπερσυνόλου» τόσο του ευρύτερου πολιτικού συστήματος όσο και αυτού της δημόσιας διοίκησης, πηγάζει, καταρχήν, από το ελληνικό σύνταγμα³⁸ ενώ το είδος και το εύρος τους εξειδικεύεται από πλήθος νόμων, κανονιστικών πλαισίων και κωδίκων³⁹. Στο επίπεδο, δε, της Ευρωπαϊκής Ένωσης η θεσμική αναγνώριση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των αρμοδιοτήτων της έχει συντελεστεί ήδη από το 1985, με τη σύνταξη του Ευρωπαϊκού Χάρτη Τοπικής Αυτονομίας - η χώρα μας τον κύρωσε με το Ν. 1850/89 – στον οποίο καταδεικνύεται η σημασία και ο ρόλος της στη σύγχρονη δημοκρατία⁴⁰.

Επιπλέον, το σύστημα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, του οποίου η εγχώρια παρουσία εντοπίζεται ήδη στις κοινότητες της προεπαναστατικής περιόδου, έχει καταστεί, πλέον - όπως θίξαμε και στην προηγούμενη ενότητα συγκεκριμένα για τον τομέα του «πολιτισμού» - κεντρικό αντικείμενο μίας ευρείας «συζήτησης» της διεθνούς επιστημονικής και πολιτικής σκηνής, καθώς η αδυναμία των θεσμών της κεντρικής εξουσίας να ανταπεξέλθει στις συνεχώς αυξανόμενες κοινωνικές ανάγκες οδηγεί στη μετατόπιση μεγάλου μέρους των αρμοδιοτήτων της στο τοπικό επίπεδο διακυβέρνησης. Σ' αυτό το πλαίσιο, αρκετές έρευνες και μελέτες για την Τ.Α. και τους θεσμούς της έχουν εκπονηθεί τα τελευταία χρόνια και στη χώρα μας στην προσπάθεια να αποκαλύψουν τις διαδικασίες που θα τους καταστήσουν πεδία μεταρρυθμίσεων και φορείς εκσυγχρονισμού της κοινωνίας. Ενδιαφέρον είναι το συμπέρασμα-ορισμός που διατυπώνεται στη μελέτη του Ινστιτούτου Τοπικής Αυτοδιοίκησης⁴¹ ότι η Τ.Α. έχει «*συστημικές*» - ενσωματωμένες και

³⁸ Βλ. άρθρα 102 έως 104. Συγκεκριμένα η παρ. 1 του άρθρου 102 προβλέπει: *Η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων ανήκει στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου και δεύτερου βαθμού. Υπέρ των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης συντρέχει τεκμήριο αρμοδιότητας για τη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων. Νόμος καθορίζει το εύρος και τις κατηγορίες των τοπικών υποθέσεων, καθώς και την κατανομή τους στους επιμέρους βαθμούς. Με νόμο μπορεί να ανατίθεται στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης η άσκηση αρμοδιοτήτων που συνιστούν αποστολή του κράτους.*
<http://www.parliament.gr/politeuma/Syntagma.pdf>

³⁹ Βλ. ενδεικτικά τη διοικητική μεταρρύθμιση του «Καποδίστρια» (Ν. 2539/97), τον Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων (Ν. 3463/2006), στον οποίο ήδη αναφερθήκαμε και τον Κώδικα Κατάστασης Δημοτικών και Κοινοτικών Υπαλλήλων (Ν. 3584/2007)

⁴⁰ Βλέπε σχετική αναφορά στο ΙΤΑ, 2006, *Οι έλεγχοι στους ΟΤΑ-Προτάσεις για τον εξορθολογισμό και την αποτελεσματικότητα του συστήματος*,
<http://www.ita.org.gr/library/Downloads/docs/Οι%20έλεγχοι%20στους%20ΟΤΑ%20Προτάσεις%20για%20τον%20εξορθολογισμό.doc>

⁴¹ ΙΤΑ 2007, Διοικητικός Εκσυγχρονισμός «Προς το Δήμο του 21ου αιώνα»- Συζήτηση και μια Πρόταση, <http://www.ita.org.gr/library/Downloads/docs/Διοικητικός%20Εκσυγχρονισμός%20%20Δήμος%20του%2021ου%20αιώνα%20Συζήτηση%20και%20μια%20Πρόταση.doc>

αναπαραγόμενες στο τοπικό «σύστημα» του Δήμου - και ενδογενείς καταβολές, επιρροές και διασυνδέσεις πολλαπλού τύπου, που θα μπορούσαν να την κατατάξουν σε μια ειδική κατηγορία. [...] Πρόκειται για ένα «σύστημα»: 1. Το οποίο εμπεριέχει το σύνολο του πληθυσμού της χώρας, προσφέρει υπηρεσίες και αναπτύσσει δράσεις για όλους τους πολίτες με πολύ μεγάλη ποικιλία, εύρος, εξειδίκευση και σημαντικό οικονομικό κόστος. 2. Το οποίο περιλαμβάνει πληθώρα νόμων και κανονισμών που ορίζουν το πεδίο δράσης της ΤΑ, τους νομικούς και θεσμικούς περιορισμούς, αξιοποίηση ανθρώπων, πόρων, μέσων, υλικών αγαθών, ιδεών και καινοτομίας. Ένα «σύστημα»: 3. Διαχείρισης αναμονών και προσδοκιών του πληθυσμού των τοπικών κοινωνιών, 4. Διαχείρισης σχέσεων με τους τοπικούς πληθυσμούς, την πολιτεία, τις επιχειρήσεις, τους προμηθευτές και τους πάσης φύσεως συνεργάτες, 5. Διαχείρισης σχέσεων με τον εξωτερικό κόσμο και την παγκοσμιοποίηση, 6. Εξυπηρέτησης των πολιτών σε θεμελιώδη ζητήματα της καθημερινής τους ζωής, για να καταλήξει ότι η επαλληλία των παραπάνω «υποσυστημάτων» και κυρίως η εσωτερική και εξωτερική διασύνδεσή τους, είναι που κάνουν οποιαδήποτε δυνατότητα μεταρρυθμιστικών πρωτοβουλιών να χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή, υπευθυνότητα και καλή προετοιμασία .

Πράγματι, το περιεχόμενο του συστήματος της Τ.Α., στην αμφίδρομη επικοινωνία του με τις οργανώσεις του και στην προσπάθεια εξισορρόπησης και εναρμόνισής του με τα εκπεμπόμενα από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον μηνύματα, έχει διευρυνθεί και μετασχηματιστεί σταδιακά, αποκτώντας όλο και περισσότερες διασυνδέσεις με τα υπόλοιπα κοινωνικά λειτουργικά συστήματα, ώστε καθίσταται ιδιαίτερα περίπλοκη η «αποκρυπτογράφηση» του. Έτσι, μελετώντας το κανείς, διαπιστώνει ότι η διαμόρφωσή του τελείται μέσα από πλήθος επιδράσεων, διαδράσεων, δικτυώσεων, συγκρούσεων και αντιφάσεων, που αποτυπώνονται στον άξονα αξιολογικών μέσων, τις τεχνολογίες και τα κέντρα εξουσίας που αναπτύσσονται εντός του συστήματος της Τ.Α.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η αναγκαστική - λόγω των αυξημένων αρμοδιοτήτων και των επιβεβλημένων αλληλεξαρτήσεων - σύνδεση λ.χ. του συστήματος της Τ.Α. με τα λειτουργικά συστήματα και τις οργανώσεις της

πολιτικής, της οικονομίας, της δικαιοσύνης, της δημόσιας διοίκησης, του συνδικαλισμού, της υγείας, της τέχνης, της επιστήμης, της εκπαίδευσης, του αθλητισμού, των Μ.Μ.Ε., της κοινωνίας των πολιτών κ.ά. εμπλουτίζει τα αξιολογικά του μέσα, τις κυρίαρχες δηλαδή αξίες του, τις οποίες θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε στην εξυπηρέτηση του πολίτη και τη χρηστή διοίκηση των ζητημάτων της τοπικής κοινωνίας, με πλήθος άλλων που ενδέχεται να λειτουργούν επικουρικά αυτών των δύο αλλά ενδέχεται να αποτελούν και πηγές εντάσεων και συγκρούσεων, ικανών να προξενούν τον επαναπροσδιορισμό του περιεχομένου της Τ.Α. Για παράδειγμα, η αρχή της νομιμότητας, η οποία εκπορεύεται τόσο από το σύστημα της δικαιοσύνης όσο και της δημόσιας διοίκησης, επιτάσσει την ευλαβική τήρηση των τύπων και των κανόνων και απαιτεί συνήθως σχολαστικά εφαρμοζόμενες χρονοβόρες διαδικασίες, έρχεται σε αντίθεση με τις αρχές της παραγωγικότητας και της ευελιξίας, που «ευδοκιμούν» κυρίως στο οικονομικό σύστημα και δη, στον ιδιωτικό τομέα καθώς και στις πρόσφατες θεωρίες της διοικητικής επιστήμης και προϋποθέτουν συνοπτικές διαδικασίες. Αντίστοιχα, ο σεβασμός των κεκτημένων δικαιωμάτων των εργαζομένων, κυρίαρχη συμβολική κατηγορία του συνδικαλιστικού συστήματος, «συγκρούεται» με τις αρχές της αποδοτικότητας και της ελαστικότητας που απαντώνται, πάλι, κατ' εξοχήν στο χώρο της αγοράς.

Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, οι οργανώσεις της Τ.Α. να μετατρέπονται σε πεδία εντός των οποίων διαχέεται ένα συνονθύλευμα αξιών και αρχών, που συχνά βιώνονται ως πηγές έντασης και καθιστούν «τραυματική» κάθε αλλαγή. Την κατάσταση αυτή επιτείνει η αποσπασματικότητα των επιχειρούμενων μεταρρυθμίσεων, η οποία δημιουργεί νέες ανισότητες και αντιφάσεις (π.χ. η μερική ιδιωτικοποίηση της Τ.Α., η καθιέρωση της μερικής απασχόλησης κ.λπ. χωρίς τη συνολική αναθεώρηση της κατάστασης του ανθρώπινου δυναμικού της Τ.Α.).

Αντίστοιχα, τα κέντρα εξουσίας της Τ.Α. ενώ συνεχίζουν να εκφράζονται μέσα από μία γραφειοκρατική - ιεραρχικού και κανονιστικού χαρακτήρα - δομή, κλονίζονται λ.χ. από τις νέες τάσεις του public management που προκρίνουν πιο «φιλελεύθερες» διαδικασίες λήψης αποφάσεων ή από τις «κατακτήσεις» της κοινωνίας των πολιτών που διεκδικούν τη συμμετοχή τους σε αυτά. Ενδεικτικό αυτής της κατάστασης είναι

το γεγονός ότι παρόλο που το σύστημα της Τ.Α. παραμένει σε μεγάλο βαθμό δημαρχοκεντρικό και κομματοκρατούμενο, το αίτημα για την ενίσχυση της τοπικής δημοκρατίας δημιουργεί νέα δεδομένα διακυβέρνησης, που ευνοούν την εφαρμογή θεσμών ενισχυτικών της απρόσκοπτης ουσιαστικής και ενεργής συμμετοχής των πολιτών.

Στο ίδιο μήκος κύματος και η τεχνολογία που αξιοποιεί η Τ.Α. είναι δύο «ταχυτήτων». Εντός των οργανώσεων της εξακολουθούν να «κυριαρχούν» τεχνολογικές μέθοδοι της παραδοσιακής γραφειοκρατικής διοίκησης όπως για παράδειγμα ο τυπικός, κωδικοποιημένος γραπτός λόγος αλλά, ταυτόχρονα, εισχωρούν νέες, που ταρασσουν τα «λιμνάζοντα ύδατα» με τον καινοτομικό χαρακτήρα τους, όπως για παράδειγμα το διαδίκτυο, που επιτρέπει – μεταξύ άλλων - μία πιο άμεση χρονικά επικοινωνία. Έτσι, λ.χ. οι ατελείωτες ουρές και η βασανιστική αναμονή στο τηλέφωνο για την άντληση πληροφοριών ή για τη λήψη ενός πιστοποιητικού αντικαθίστανται από το πάτημα λίγων πλήκτρων στον υπολογιστή μας.

Αυτή η εξαιρετικά περιορισμένη περιγραφή των τριών νοηματικών αξόνων, δηλαδή των αξιών, των τεχνολογιών και των κέντρων εξουσίας, όπως συγκροτούν στην αλληλόδρασή τους το περιεχόμενο του συστήματος της Τ.Α. και προσδιορίζουν/περιορίζουν τη λειτουργία των οργανώσεών τους, επιβεβαιώνουν την «κρίσιμη» περίοδο που διανύει η τελευταία. Η ενδυνάμωση της εμβέλειάς της και η ενίσχυσή της με νέους ρόλους, που προϋποθέτουν διασυστημικές «συνέργειες», διανοίγουν προοπτικές εντυπωσιακών μεταβολών των δομών και της λειτουργίας της, οι οποίες, ωστόσο, συναντούν προσκόμματα από την αδυναμία σύνθεσης των αναπτυσσόμενων εντός του κυρίαρχου κοινωνικού νοήματος αντιφατικών «λόγων»

Αυτή η αντιφατικότητα αντικατοπτρίζεται παραστατικά και στη συνείδηση της πλειοψηφίας των πολιτών, οι οποίοι θεωρούν ότι η Τ.Α. είναι ο πλησιέστερος θεσμός προς τον πολίτη αλλά και ταυτόχρονα θεσμός με χαρακτηριστικά διαφθοράς και επιλεκτικών αποφάσεων· παρά, δε, αυτήν την τελευταία αρνητική εντύπωση, όταν οι πολίτες ερωτώνται σε σχέση με την ανάγκη επιρροής της Τ.Α. στην εξέλιξη των πραγμάτων στη χώρα μας, θετική γνώμη εκφράζει ποσοστό 70,6% (37,4% σίγουρα θα έπρεπε να επηρεάζουν,

33,2% μάλλον θα έπρεπε να επηρεάζουν)⁴². Αντίστοιχα, όλες οι μελέτες και οι έρευνες για την Τ.Α.⁴³ και τις προτεινόμενες αναγκαίες μεταρρυθμίσεις, περιγράφουν λίγο ή πολύ αυτή τη σύγκρουση πρακτικών και αναδεικνύουν τις κακοδαιμονίες που εξακολουθούν να στοιχειώνουν – παρά τις συχνά φιλότιμες προσπάθειες που καταβάλλονται από κάποιους θεσμικούς φορείς για τον «εξορκισμό» τους - την Τ.Α αλλά και ευρύτερα τη δημόσια διοίκηση: αποτυχία ουσιαστικής μείωσης της γραφειοκρατίας, έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού, αδυναμία καλλιέργειας της κατάλληλης – για τα νέα δεδομένα - οργανωσιακής κουλτούρας, αποσπασματικότητα ρυθμίσεων, έλλειψη υποστηρικτικών διοικητικών μηχανισμών των μεταρρυθμίσεων, ανθεκτικότητα φαινομένων εκπορευόμενων από την ιστορική εξέλιξη του κράτους στη χώρα μας, όπως ρουσφετολογία, κομματοκρατία κ.λπ.

Οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί, ως οργανώσεις που εντάσσονται στο ανωτέρω συστημικό πλαίσιο, αναμενόμενο είναι να διέπονται από την πολυπλοκότητα και τις αντιφάσεις που ενυπάρχουν εντός του και να αντιμετωπίζουν αντίστοιχες «προκλήσεις» στο εγχείρημά τους για πολιτισμική αλλαγή. Γίνονται, μάλιστα, ακόμα πιο σαφείς, αν στην ανάλυσή μας εισέλθουν δύο ακόμα παράμετροι, το «μέσο» που κυρίως αυτοί χρησιμοποιούν, η τέχνη, καθώς και τα «δρώντα υποκείμενα» τους.

II. Το «μέσο» των Πολιτιστικών Οργανισμών: η Τέχνη

Οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί για να επιτύχουν τους καταστατικούς στόχους τους χρησιμοποιούν, πρωτίστως και κυρίως, ως μέσο την τέχνη. Με τον όρο «μέσο» αναφερόμαστε τόσο στην πρωτογενή παραγωγή καλλιτεχνικής δημιουργίας (π.χ. εκδόσεις λευκωμάτων, εργαστήρια καλλιτεχνικής παιδείας, ορχήστρες, φιλαρμονικές, παραγγελίες παραστάσεων ή συναυλιών ειδικά για το συγκεκριμένο οργανισμό κ.λπ.) όσο και στη

---

⁴² Βλ. τα αποτελέσματα ερευνών της ΚΕΔΚΕ & του ΙΤΑ, όπως αναφέρονται στη μελέτη του ΙΤΑ με θέμα «Η πρόκληση μίας νέας μεταρρύθμισης της πρωτοβάθμιας αυτοδιοίκησης», <http://www.ita.org.gr/library/Downloads/docs/Proklisi%20Neas%20Metarrythimnis%20Protova%20thmias%20Aftodioikisis.doc>

⁴³ Βλ. χαρακτηριστικά το σημαντικό αριθμό μελετών που έχουν εκπονήσει τόσο η ΚΕΔΚΕ όσο και το ΙΤΑ, στην προσπάθειά τους να καταγράψουν ειδικά ή συνολικά τα προβλήματα της Τ.Α. και να προτείνουν διαδικασίες και μεθόδους αντιμετώπισής τους. Ενδεικτικά αναφέρουμε, τις έκθεσεις του ΙΤΑ «Σύστημα διακυβέρνησης των νέων πρωτοβάθμιων ΟΤΑ», «Ο έλεγχος στους ΟΤΑ» και «Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση». Βλ. και τις υπόλοιπες έρευνες που περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία μας.

δευτερογενή, δηλαδή την παρουσίαση και προβολή έτοιμων καλλιτεχνικών έργων (π.χ. Φεστιβάλ Θεάτρου κ.λπ.). Οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί καλούνται δηλαδή να «συνδιαλλαγούν» με ένα άλλο σύστημα, αυτό της τέχνης.

Από αυτή την «επικοινωνία» εγείρονται πολλαπλά ερωτήματα, όπως ενδεικτικά: τι θεωρείται καταρχήν αποδεκτό ως τέχνη σήμερα και ποιο είδος τέχνης μπορεί να εξυπηρετήσει καλύτερα τους σκοπούς τους, ποια είναι η καθεστηκυία σχέση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με το σύστημα της τέχνης και ποιες οι δυνατότητες των φορέων της να παρακολουθούν εγκαίρως τις καλλιτεχνικές τάσεις και να τις υιοθετούν, ποιες είναι οι ιδιαίτερες συνθήκες στο σύγχρονο σύστημα της τέχνης που πρέπει να λάβουν υπόψη τους (π.χ. η χρήση του διαδικτύου και της ψηφιακής τεχνολογίας) και τέλος, αρκεί η χρήση της τέχνης ως μέσου πολιτισμικής αλλαγής, όταν δεν συνδέεται με το χώρο και την καθημερινότητα των πολιτών, όταν δεν καλείται να συλλειτουργήσει με μία ευρύτερη πολιτική πολιτισμού; Φυσικά, δεν είναι δυνατόν να απαντηθούν τέτοιας εμβέλειας ερωτήματα σε μία περιορισμένη μελέτη, ωστόσο τίθενται για να προσυπογράψουν τη δυσκολία επαναπροσδιορισμού της πολιτικής των πολιτιστικών οργανισμών.

Συνοπτικά, εντούτοις, θα επισημάνουμε ότι το σύστημα της Τέχνης δεν έχει μείνει αλώβητο από τα «σημεία των καιρών». Ταλανίζεται από την «οικονομοποίησή» του, όπως άλλωστε και όλα τα υπόλοιπα συστήματα και υπόκειται στους αμείλικτους όρους της αγοράς, που έχουν μετατρέψει τα έργα τέχνης από σύμβολα της ανθρώπινης δημιουργικότητας και φαντασίας σε αντικείμενα προς κατανάλωση. Παράλληλα, οι καλλιτέχνες - ύστερα από τη διάψευση των προσδοκιών για ανατροπή, που γέννησαν τα μεγάλα καλλιτεχνικά κινήματα του 20^{ου} αιώνα - επιδιώκουν, πλέον, την επιβίωσή τους στο καλλιτεχνικό στερέωμα μέσα από την αυτοέκφραση και την ιδιοπροσωπία τους, οι οποίες, ωστόσο, «συνεπικουρούμενες» από την παράλληλη συρρίκνωση, έως απονέκρωση, του δημόσιου χώρου ως τόπου συζήτησης και σύγκρουσης, καταλήγουν σε μία «αυτιστική» εσωτερίκευση και αυτοενασχόληση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των τελευταίων δεκαετιών είναι ότι, *κάθε έργο τέχνης εκκινεί από μόνο του και σχεδόν δεν διανοείται να φτιάξει οικογένεια, λησμονώντας πια την επιταγή του Μποντλέρ ότι οι μοντέρνες*

επινοήσεις θα όφειλαν να είναι κλασικές *in spe*⁴⁴. Η «αλήθεια», την οποία ακόμα αγωνιά να ανακαλύψει ο καλλιτέχνης, είναι πια προορισμένη να είναι μόνο η δική του αλήθεια μέσα στις χιλιάδες⁴⁵ και η καλλιτεχνική του «γλώσσα» να είναι η ιδιαίτερη, προσωπική του έκφραση και όχι μέσο επικοινωνίας και καλλιέργειας μιας συλλογικότητας.

Σ' αυτό το πλαίσιο – συμπεριλαμβανομένων και παραγόντων όπως αυτών της πολιτισμικής παγκοσμιοποίησης, της κυριαρχίας της αισθητικής των Μ.Μ.Ε. και της παθητικότητας και μαζικοποίησης του κοινού - γίνεται εμφανές ότι καθίσταται δυσχερέστερο το έργο των Πολιτιστικών Οργανισμών να ανιχνεύσουν εκείνες τις «φωνές» που θα συζευχθούν με την προσπάθεια τους για μία πολιτική ικανή να νοηματοδοτήσει «εκ νέου» την ατομική και κοινωνική δράση και δικαιολογεί, εν μέρει, την αμηχανία τους να επιλέξουν μέσα σ' αυτό το «χαοτικό» πεδίο επιλογών καλλιτεχνικής δημιουργίας ποιες θα προβάλλουν και ποιες θα αγνοήσουν. Οι δυσκολίες, δυστυχώς, επιτείνονται, όταν εστιάσουμε στην ποικιλία των ερμηνευτικών συστημάτων που «συναντιούνται» κατά την αξιοποίηση αυτού του μέσου από τις πρακτικές των Πολιτιστικών Οργανισμών.

III. Τα δρώντα υποκείμενα των Πολιτιστικών Οργανισμών

Στη συστημική ανάλυση των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης κυρίαρχος είναι ο ρόλος των *δρώντων υποκειμένων*, δηλαδή αφ' ενός όσων «στελεχώνουν» κεντρικά ή περιφερειακά τους υπό μελέτη οργανισμούς και αφ' ετέρου όσων νέμονται τις υπηρεσίες και τις δράσεις τους, συνήθως δηλαδή τους κατοίκους ενός Δήμου ή μιας Κοινότητας. Θα μπορούσαμε, σχηματικά, να μιλήσουμε για τους πομπούς των μηνυμάτων των Πολιτιστικών Οργανισμών και τους δέκτες τους, σε μία επικοινωνία, η

---

⁴⁴ Bauman 2002, 192

⁴⁵ Η ποικιλία αναδεικνύεται το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της σύγχρονης τέχνης. Αποτελεί άραγε στοιχείο εκδημοκρατισμού ή ισοπέδωσης της τέχνης; Οι απόψεις διίστανται. Η Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα πιστεύει ότι «ίσως το πιο ευοίωνο μήνυμα της “μεταμοντέρνας συνθήκης” είναι η ισοπολιτεία που χαίρονται όλες οι μορφές της τέχνης μέσα στο σύγχρονο φανταστικό μουσείο» (Λαμπράκη-Πλάκα στο Αριστηνός κ. συν. 1988, 208-224) ενώ ο Baudrillard μιλάει για την εξαφάνιση της τέχνης και την καταδίκη μας σε πλήρη αδιαφορία καθώς *όλη η ασημαντότητα του κόσμου βρέθηκε μεταμορφωμένη από την αισθητική* (Baudrillard 1996, 22-28)

οποία καταλήγει, όμως, να είναι αμφίδρομη καθώς οι τελευταίοι τροφοδοτούν και επαναπροσδιορίζουν τα μηνύματα των πρώτων.

Στην πρώτη κατηγορία διαπιστώνουμε ότι υπάρχει πληθώρα υποκατηγοριών καθώς – όπως θίξαμε και νωρίτερα - είναι πολλές και διαφορετικές οι ομάδες των ανθρώπων, που εμπλέκονται στην παραγωγή του αντικειμένου ενός Πολιτιστικού Οργανισμού.

Καταρχήν, υπάρχει η πολιτική αρχή η οποία προσωποποιείται από τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Νομικού Προσώπου. Ένα ποσοστό είθισται⁴⁶ να αποτελείται από αιρετούς (δημοτικούς συμβούλους) ενώ τα υπόλοιπα μέλη προέρχονται από διάφορους - σχετικούς με το αντικείμενο - φορείς (πολιτιστικούς συλλόγους, τοπικούς συλλόγους, εκπαιδευτικούς φορείς, προσωπικότητες του καλλιτεχνικού χώρου κ.λπ.). Συχνά δε, υπάρχει και κάποιος εκπρόσωπος των εργαζομένων. Σε αυτό το σημείο αξίζει να γίνει μία αναφορά στην αναγκαιότητα εκλογής τοπικών εκπροσώπων με τυπικά και ουσιαστικά προσόντα, που θα προσφέρουν εχέγγυα χρηστής διοίκησης. Οι έρευνες⁴⁷ καταδεικνύουν ότι αργεί να εμπεδωθεί στη συνείδηση των πολιτών ότι η Τοπική Αρχή δεν μπορεί πλέον να επιλέγεται μόνο από τη δημοτικότητα, που ενδεχομένως έχει αποκτήσει ένας υποψήφιος από την επαγγελματική του

---

⁴⁶ Βλ. ενδεικτικά άρθρο 240 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων για τη «Διοίκηση Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου», εδάφιο 1, όπου αναφέρεται: *Μέλη του διοικητικού συμβουλίου είναι ο δήμαρχος ή ο πρόεδρος της κοινότητας, δημοτικοί ή κοινοτικοί σύμβουλοι και δημότες ή κάτοικοι που είναι χρήστες των υπηρεσιών του νομικού προσώπου ή που έχουν ανάλογη επαγγελματική ή κοινωνική δράση ή ειδικές γνώσεις, ανάλογα με το σκοπό του νομικού προσώπου, καθώς και ένας εκπρόσωπος των εργαζομένων του νομικού προσώπου, εφόσον αυτό απασχολεί περισσότερους από δέκα (10) εργαζομένους.*

⁴⁷ Η έρευνα της ΚΕΔΚΕ μετά τις εκλογές του 2006 για το προφίλ των Δημάρχων της χώρας αποκαλύπτει χαρακτηριστικά ότι: το 54% έχει πανεπιστημιακή εκπαίδευση, το 4% διαθέτει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών, και το 3% διδακτορικό. Τεχνική εκπαίδευση κατέχει το 13%, μέση εκπαίδευση το 22%, ενώ στοιχειώδη εκπαίδευση μόλις το 4%...η συντριπτική πλειοψηφία των δημάρχων (69%) δε συμμετέχει σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, το οποίο δηλώνει την άγνοια ή την απροθυμία τους να συμμετέχουν στην κοινωνία των πολιτών και εντυπωσιάζει, μιας και έρχεται σε αντίθεση με την κοινωνική φύση του αξιώματος του δημάρχου... η πλειοψηφία των δημάρχων (65%) δεν ταξιδεύει συχνά στο εξωτερικό ... το ποσοστό των δημάρχων που μιλούν ξένες γλώσσες (63%) σήμερα είναι σημαντικά μεγαλύτερο από αυτό που είχε καταγραφεί το 2002 (46%). Από την άλλη πλευρά ένα σημαντικό ποσοστό των εκλεγμένων δημάρχων, το 37%, εξακολουθεί να μην ομιλεί ξένες γλώσσες... το 71% των δημάρχων δε γνωρίζει καθόλου το πρόγραμμα παρουσιάσεων Power Point. Επίσης, ένα σημαντικό ποσοστό των δημάρχων, το 46%, δεν χρησιμοποιούν καθόλου το Excel, το οποίο είναι πρόγραμμα επεξεργασίας δεδομένων, όχι ιδιαίτερα εξειδικευμένο. Το επίπεδο της μέτριας ή καλής γνώσης κυριαρχεί στο Internet (33%-25%)-ενώ το 21% δεν γνωρίζει καθόλου - και στο Word (22%-20%), γεγονός που εξηγείται από την ευρύτητα της χρήσης τους. <http://www.kedke.gr/index.asp?id=264&smenu=254>

δραστηριότητα ή από τη ενεργή συμμετοχή του στα κοινά ή ακόμα και από το υψηλό του ήθος, ούτε βέβαια με αμιγώς κομματικά κριτήρια, αλλά πρέπει να διαθέτει και ένα πλήθος γνώσεων και ικανοτήτων, τα οποία να διασφαλίζουν την ορθή άσκηση των καθηκόντων του. Ο Δήμαρχος και ευρύτερα το σύνολο των Δημοτικών Συμβούλων καλούνται, πια, να διαχειριστούν τεράστια κονδύλια, πολύπλοκα ευρωπαϊκά προγράμματα, να επιλύσουν ζητήματα που άπτονται πολλών και διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων (τεχνικά έργα, υπηρεσίες κοινωνικής πολιτικής, κ.λπ.) και, επί της ουσίας, να καθορίσουν το επίπεδο διαβίωσης των κατοίκων της περιοχής τους. Το ίδιο ισχύει, αντίστοιχα, και για τους Πολιτιστικούς Οργανισμούς, καθώς πλέον αναδεικνύονται σε κυρίαρχους φορείς χάραξης πολιτιστικής πολιτικής, όπου ο Πρόεδρος και το Διοικητικό του Συμβούλιο απαιτείται να διαθέτουν οργανωτικά-διοικητικά προσόντα και εξειδικευμένες γνώσεις, ικανές όχι μόνο να ελέγξουν τη νομιμότητα των γραφειοκρατικών διαδικασιών (προσλήψεις, προμήθειες, έργα κ.λπ.) αλλά το κυριότερο, ικανές να χαράξουν και να υπηρετήσουν μία πολιτιστική πολιτική, η οποία απαιτεί καινοτομία, συμμετοχή σε ευρωπαϊκά προγράμματα, άνοιγμα σε υπερτοπικές και διεθνείς συνεργασίες, αξιοποίηση των σύγχρονων τεχνολογιών και συγκεκριμένη τοποθέτηση τόσο απέναντι στις εθνικές και παγκόσμιες εξελίξεις στο χώρο των τεχνών και του πνεύματος όσο και ευρύτερα απέναντι στους ραγδαίους κοινωνικούς μετασχηματισμούς.

Το ίδιο βέβαια ισχύει και για το προσωπικό που απασχολείται στους Ο.Τ.Α., το οποίο - χωρίς να θίξουμε στην παρούσα μελέτη τις αιτίες, όπως αναξιοκρατία, αδιαφανείς και δαιδαλώδεις νομικές διαδικασίες πρόσληψης, δημοσιούπαλληλική κουλτούρα κ.ά. - χαρακτηρίζεται από την έλλειψη των αναγκαίων τυπικών προσόντων, από ανισότητες και διαφορετικές ταχύτητες εξέλιξης. Έτσι, στους ΟΤΑ και κατ' επέκταση και στους Πολιτιστικούς Οργανισμούς τα στατιστικά στοιχεία αποκαλύπτουν ότι η πλειοψηφία του προσωπικού είναι μόλις υποχρεωτικής ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης⁴⁸ ενώ

---

⁴⁸ Σύμφωνα με τα στοιχεία του Μητρώου Εργαζομένων των ΟΤΑ, το 2002, μόλις το 20% των εργαζομένων είναι Τεχνολογικής και Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης, παρόλο που εμπνέει αισιοδοξία ότι αυξήθηκε από το 10%, που ίσχυε το 1995. Επίσης, το ποσοστό των εργαζομένων με μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών είναι ελάχιστο (0,7%). Ενθαρρυντικό είναι, ωστόσο, ότι στα ΝΠΔΔ (από τα οποία παρέχονται κυρίως κοινωνικές και πολιτιστικές υπηρεσίες) το προσωπικό τρίτοβάθμιας εκπαίδευσης πλησιάζει το 43%. <http://www.eetaa.gr/deltio/21-02/mhtrwo-ota.htm>

η μορφή της σχέσης εργασίας του παρουσιάζει μεγάλη ελαστικότητα καθώς συναντά κανείς προσωπικό τακτικό, αορίστου χρόνου, με συμβάσεις έργου, μερικής απασχόλησης, ορισμένου χρόνου (έκτακτο) και προσωπικό μέσω επιδοτούμενων προγραμμάτων του ΟΑΕΔ (Stage). Αυτό στην πράξη σημαίνει εργαζόμενοι στον ίδιο φορέα και πολλές φορές στο ίδιο αντικείμενο να εκκινούν από εντελώς διαφορετικό γνωσιακό υπόβαθρο, να διέπονται από διαφορετικό νομικό και μισθολογικό καθεστώς - ακόμα και στην περίπτωση ομοειδών ή ισότιμων τυπικών προσόντων - από διαφορετικές προοπτικές εξέλιξης και, το σημαντικότερο, από διαφορετικό βαθμό εξάρτησης από την πολιτική αρχή. Είναι λογικό αυτή η κατάσταση να δημιουργεί μεγάλα προβλήματα τόσο στη συνεργασία ανάμεσα σε συναδέλφους αλλά, κυρίως, να δυσχεραίνει τη σταθερή και απρόσκοπτη λειτουργία του φορέα.

Τα παραπάνω φαινόμενα, που ούτως ή άλλως δημιουργούν προσκόμματα σε κάθε τομέα, στους Πολιτιστικούς Οργανισμούς δύνανται να αναστείλουν τη λειτουργία τους, καθώς, αυτοί ξεφεύγουν από τον αυστηρά γραφειοκρατικό τρόπο λειτουργίας του δημοσίου, ο οποίος ως ένα βαθμό είναι κωδικοποιημένος και εργαλειακός και καλούνται να παράξουν «πολιτισμό», δηλαδή να επινοήσουν, να οραματιστούν, να σκεφτούν, να πρωτοτυπήσουν, να δημιουργήσουν, να αυτοσχεδιάσουν, να πειραματιστούν... Οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί έχουν πρώτιστα ανάγκη από ανθρώπους καταρχήν μορφωμένους και καλλιεργημένους με την ευρεία έννοια, από διοικήσεις και εργαζόμενους εξειδικευμένους σε θέματα τέχνης, τεχνολογίας, management και marketing: διοικήσεις και εργαζόμενους ευέλικτους, ανοιχτούς στα μηνύματα της εποχής, ενημερωμένους, με διάθεση συνεχούς εξέλιξης και αναζήτησης. Αν φιλοδοξούν να είναι φορείς πολιτισμικής αλλαγής, είναι οι πρώτοι – και οι πιο ευεπίφοροι λόγω αντικειμένου - που θα πρέπει να προβούν στην ανανέωση του πολιτικού και διοικητικού δυναμικού τους και στην υιοθέτηση νέων μορφών διαχείρισής τους. Αναχρονιστικές πρακτικές που βασίζονται στις ρουσφετολογικές προσλήψεις ακατάλληλων ανθρώπων, καλλιεργούν χάριν μικροκομματικών ή συνδικαλιστικών συμφερόντων ανισότητες και εξαρτήσεις και αναπαράγουν σχέσεις εξουσίας και όχι

συνεργασίας όχι μόνο εμποδίζουν την «άνθιση» των ήδη υπάρχουσών δημιουργικών και «υγιών» μελών τους αλλά αποθαρρύνουν και την εισροή νέων, αξιόλογων, κατηρτισμένων ανθρώπων, φιλόδοξων να νοηματοδοτήσουν την επαγγελματική τους ζωή ή την πολιτική σταδιοδρομία τους, συνεισφέροντας με τις γνώσεις τους και την εργασία τους σ' ένα «εμπνευσμένο» όραμα.

Εκτός όμως από την πολιτική ηγεσία και τους εργαζόμενους, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί για την επίτευξη του στόχου τους συνεργάζονται με πλήθος καλλιτεχνών, «πνευματικών» ανθρώπων και επιστημόνων, πολιτιστικών συλλόγων, εθελοντικών οργανώσεων κ.λπ., οι οποίοι επί της ουσίας «επιστρατεύονται» για να δώσουν συγκεκριμένη μορφή στο «αντικείμενο» τους, στην παραγωγή δηλαδή νοήματος. Ακόμα όμως και αυτή η ομάδα ανθρώπινου δυναμικού δεν εξαιρείται από τις «κατεστημένες πρακτικές» της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Παρατηρούμε συχνά, δηλαδή, οι συνεργασίες να γίνονται απρογραμματίστα, τυχαία ή ευκαιριακά, με κριτήριο πολλές φορές την εντοπιότητα ή την κομματική ταυτότητα του καλλιτέχνη και όχι γιατί υπηρετούν μία συγκεκριμένη πολιτιστική πολιτική και αισθητική, με αποτέλεσμα να προκύπτουν εξαιρετικά ετερογενείς και άνισες επιλογές, από πραγματικά πρωτοπόρες και εμπνευσμένες έως χυδαίες και προσβλητικές. Επίσης, όπως ήδη αναφερθήκαμε, εξαιτίας της οικονομοποίησης τόσο του πολιτικού συστήματος όσο και του συστήματος της τέχνης, οι συνεργασίες ανάμεσα στους καλλιτέχνες και τους πολιτιστικούς οργανισμούς έχουν μετατραπεί σε μεγάλο βαθμό σε εμπορικές συναλλαγές και όχι σε δημιουργικές σχέσεις συνεργασίας. Έτσι, από τη μία, πολλοί καλλιτέχνες αποζητούν ευκαιρίες γρήγορου και εύκολου χρήματος, «πουλώντας» ένα έτοιμο πρόγραμμα την ίδια χρονική περίοδο σε διαφορετικούς οργανισμούς και οι τελευταίοι, από την άλλη, «παζαρεύουν» την αγορά του πιο προσοδοφόρου σε εντυπώσεις, σε προσέλευση κοινού και άρα σε προσέλκυση ψήφων «πολιτιστικού προϊόντος». Με αυτό το σκεπτικό έχει γεμίσει η Ελλάδα φεστιβάλ «κονσέρβες», όπου τα ίδια καλλιτεχνικά σχήματα-κυρίως επιβεβλημένα από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης- παρελαύνουν από Δήμο σε Δήμο, από θέατρο σε γήπεδο και από πλατεία σε προαύλια σχολείων.

Κλείνοντας αυτή τη σύντομη αναφορά στο ανθρώπινο δίκτυο που «ευθύνεται» για την πολιτική των Πολιτιστικών Οργανισμών και την υλοποίησή της, πρέπει να επισημάνουμε και το αφανές πολύπλοκο δίκτυο «συνεργατών-προμηθευτών», οι οποίοι καλούνται να υποστηρίξουν τις λειτουργικές ανάγκες τους – όπως γραφίστες, τυπογράφοι, φωτογράφοι, ηχολήπτες και φωτιστές, συντηρητές τεχνολογικού εξοπλισμού, προμηθευτές εξοπλισμού (από γραφική ύλη έως ηλεκτρονικούς υπολογιστές, από μουσικά όργανα έως έπιπλα κ.ά.) - και χωρίς τους οποίους δε θα ήταν δυνατή η παροχή οποιασδήποτε υπηρεσίας ή η υλοποίηση οποιασδήποτε δράσης και οι οποίοι προέρχονται, ως επί το πλείστον από τον Ιδιωτικό Τομέα και ενεργοποιούνται στον τομέα του εμπορίου⁴⁹.

Ήδη από αυτή τη συνοπτική περιγραφή κατανοούμε ότι κάθε προσπάθεια πολιτισμικής αλλαγής, στο πλαίσιο της λειτουργίας των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οφείλει να συνυπολογίσει την πολυπλοκότητα και την ετερογένεια των ερμηνευτικών συστημάτων των δρώντων υποκειμένων καθώς μέρος των παραγόντων που τα συγκροτούν - όπως οι γνωσιακές δομές, η κοινωνική και επαγγελματική θέση τους - ποικίλλουν σε βαθμό που να τους καθιστά δυσπρόσιτους σε μονοδιάστατες προσεγγίσεις. Πρακτικές και αξιολογικά μέσα άλλων συστημάτων, όπως του συνδικαλιστικού, του εμπορίου, της τέχνης κ.λπ. διεισδύουν μέσω των δρώντων υποκειμένων και επηρεάζουν τις πρακτικές των Πολιτιστικών Οργανισμών.

Η κατάσταση περιπλέκεται με την εξέταση της άλλης μεγάλης κατηγορίας των δρώντων υποκειμένων, του «κοινού» ή με όρους αγοράς των «πελατών» των Πολιτιστικών Οργανισμών. Ως τέτοιους, λοιπόν, πρέπει καταρχήν να θεωρήσουμε όλους τους κατοίκους της περιοχής που εδρεύει ο κάθε Οργανισμός, χωρίς όμως να αποκλείουμε τους τουρίστες του εσωτερικού ή του εξωτερικού. Άλλωστε, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί επιχειρούν όλο και πιο εντατικά, για λόγους τοπικής – κύρια οικονομικής - ανάπτυξης να διευρύνουν το κοινό τους και να λειτουργήσουν ως προορισμοί πολιτιστικού

---

⁴⁹ Δεν μπορούμε να αποφύγουμε να σχολιάσουμε ότι και αυτοί δεν επιλέγονται πάντα χάρη στην υψηλή ποιότητα των υπηρεσιών τους αλλά είτε λόγω των προσωπικών τους γνωριμιών με τους τοπικούς «παραγόντες», είτε λόγω της επιλογής τους να προσφέρουν «χαμηλές» τιμές ώστε να ανταποκριθούν στις περιοριστικές από το νόμο διατάξεις σχετικά με την υποχρέωση του φορέα να επιλέξει την οικονομικότερη προσφορά – γεγονός που φυσικά έχει αντίκτυπο και στην ποιότητα του προσφερόμενου προϊόντος ή υπηρεσίας.

τουρισμού, αξιοποιώντας είτε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου τους (π.χ. μνημεία, φυσικές ομορφιές κ.λπ.) είτε πραγματοποιώντας πρωτότυπα και μοναδικά πολιτιστικά δρώμενα, τα οποία προσελκύουν κοινό από την Ελλάδα αλλά και τις ξένες χώρες (βλέπε για παράδειγμα το Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας, το Φεστιβάλ Κινηματογράφου της Θεσσαλονίκης κ.ά.)

Σε αυτό το εξαιρετικά διευρυμένο πλαίσιο, το «target group» κάθε Πολιτιστικού Οργανισμού εκτείνεται τουλάχιστον σε όλη την τοπική κοινωνία, σε παιδιά, νέους, ενήλικες, ηλικιωμένους, Έλληνες και αλλοδαπούς, πλούσιους και φτωχούς, μορφωμένους και αγράμματους, αυτόχθονες και μετανάστες (εσωτερικού ή εξωτερικού) κ.λπ. των οποίων πρέπει ισότιμα να ικανοποιηθούν οι ανάγκες τους για πνευματική τροφή και ψυχαγωγία. Αυτό αργiori δυσχεραίνει ιδιαίτερα τη στοχοθέτηση του Οργανισμού καθώς πρέπει να κινηθεί, παρά τις ελλείψεις σε κονδύλια, υλικοτεχνική υποδομή, τεχνογνωσία⁵⁰ και ανθρώπινο δυναμικό, προς πολλές κατευθύνσεις ταυτόχρονα. Ιδιαίτερα σε μεγάλους Δήμους, κυρίως αυτών των αστικών κέντρων, όπου παρατηρείται πολυπολιτισμική ταυτότητα του πληθυσμού, ο σχεδιασμός των πολιτιστικών «υπηρεσιών» αναδεικνύεται εξαιρετικά πολύπλοκος και η παραγωγή νοήματος με στόχο την πολιτισμική αλλαγή αναδεικνύεται σε πεδίο σύνθεσης πολλών διαφορετικών και συγκρουόμενων «συμφερόντων» και μεταβλητών. Δεδομένων δε των ταχύτατων παγκόσμιας εμβέλειας μεταβολών σε όλα τα πολιτισμικά πεδία, των απορреουσών από αυτές μετασχηματισμών των ευρύτερων κοινωνικών συνθηκών της χώρας μας, των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των τοπικών κοινωνιών αλλά και των προβλημάτων αιχμής κάθε χρονικής συγκυρίας, γίνεται κατανοητό πως οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί, αν θέλουν να ανταποκριθούν στο λειτούργημά τους, οφείλουν να βρίσκονται σε διαρκή επικοινωνία με το «κοινό» τους και με το πως αυτό – τα ερμηνευτικά συστήματά τους εν προκειμένω - μεταλλάσσεται διαρκώς.

Εξετάζοντας, συνεπώς, τη λειτουργία και δράση των Πολιτιστικών Οργανισμών ως πεδία συνάντησης των διαφορετικών ερμηνευτικών συστημάτων των δρώντων υποκειμένων τους, τα οποία θα πρέπει να

---

⁵⁰ Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στην έλλειψη διεξαγωγής σταθερών ερευνών σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, οι οποίες αφ' ενός θα συνδέουν το κοινό και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του με τα ενδιαφέροντά του στον τομέα του πολιτισμού (πολιτιστικό προφίλ νεοέλληνα) και αφ' ετέρου θα αναδεικνύουν προτεινόμενες εναλλακτικές κατευθύνσεις στην προσπάθεια για πλουραλιστική και δημοκρατική πολιτιστική πολιτική.

καταστούν συν-κοινωνοί αξιών και προτύπων συμπεριφορών που ευνοούν μία πολιτισμική αλλαγή, επιβεβαιώνεται η ανάγκη για υιοθέτηση μίας πολιτικής πολιτισμού που θα διεισδύσει στο σύνολο του κοινωνικού ιστού. Μίας πολιτικής, όμως, που πρέπει να συνδυαστεί με την εκ βάθρων αλλαγή του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας των Πολιτιστικών Οργανισμών, ενθαρρύνοντας τις πρακτικές διαλόγου και εκμάθησης που ευδοκιμούν εντός τους.

Συνοψίζοντας όσα αναφέρθηκαν σε αυτήν την ενότητα, καταλήγουμε ότι οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης καλούνται - και δύνανται να το επιτύχουν ως «προνομιακοί» χώροι καλλιέργειας της γνώσης και της μάθησης μέσω δημιουργικών, συνεργατικών σχέσεων - να λειτουργήσουν ως φορείς πολιτισμικής αλλαγής. Όμως, σ' αυτήν τους την προσπάθεια, στο να τροφοδοτήσουν δηλαδή - εκκινώντας από τοπικό επίπεδο - το σύνολο της σύγχρονης κοινωνίας με νέες σημασίες-ερμηνείες, οφείλουν να λάβουν υπόψη τους αφ' ενός τον πολυεπίπεδο & παγκόσμιο χαρακτήρα των προβλημάτων που καλούνται να αντιμετωπίσουν και αφ' ετέρου την πολυπλοκότητα και την αντιφατικότητα των παραμέτρων που επιδρούν επί των δομών και των μεθόδων, βάση των οποίων αρθρώνεται και λειτουργεί συνολικά - αλλά και όπως εξειδικεύονται στο δικό τους πεδίο δράσης - το σύστημα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των εμποδίων που αυτές θέτουν σε κάθε προσπάθεια μεταρρύθμισης. Με αφετηρία αυτά τα δεδομένα αναδύεται η ανάγκη υιοθέτησης μίας πολυδιάστατης πολιτικής πολιτισμού, που θα συντίθεται σε μία δυναμική και συντονισμένη δέσμη προγραμματικών δράσεων και θα διακτινίζεται προς όλες τις συνιστώσες του εσωτερικού και του εξωτερικού περιβάλλοντος των Πολιτιστικών Οργανισμών.

Σε μία τέτοια κατεύθυνση, κάθε Πολιτιστικός Οργανισμός - μεμονωμένα αλλά και όλοι μαζί συνολικά - πρέπει να επιδιώξει τον επαναπροσδιορισμό των στόχων του, τον εκσυγχρονισμό των μεθόδων του και την ανάπτυξη ενός στρατηγικού σχεδιασμού που θα τον καταστήσει αποτελεσματικό και αποδοτικό:

Καταρχήν πρέπει να εντοπίσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες τόσο της περιοχής εντός της οποίας εκτείνεται η δράση του όσο και του πληθυσμού της, στον οποίο άλλωστε, πρωταρχικά, απευθύνεται. Αυτό

προϋποθέτει πλήθος μελετών και ερευνών, οι οποίες θα καταγράφουν όλα εκείνα τα στοιχεία που απαιτούνται για την χάραξη μίας πολυδιάστατης πολιτιστικής πολιτικής και τα οποία εκτείνονται ενδεικτικά από τις κλιματολογικές συνθήκες, το γεωφυσικό χαρακτήρα της περιοχής (λ.χ. η ύπαρξη δασικής έκτασης κ.λπ.), τη χωροταξική θέση (λ.χ. αστικό κέντρο, προάστιο κ.λπ.) τον πολεοδομικό και αρχιτεκτονικό σχεδιασμό (λ.χ. έντονη οικιστική ανάπτυξη), τα ιστορικά μνημεία και γενικότερα την πολιτιστική κληρονομιά, την ιστορία και τα ήθη και έθιμα, την οικονομική ανάπτυξη (λ.χ. εμπορικές δραστηριότητες, είδη παροχής υπηρεσιών κ.λπ.) έως τον αριθμό των κατοίκων, των κύριων χαρακτηριστικών τους (ηλικία, καταγωγή, μορφωτικό επίπεδο, επαγγελματική και οικογενειακή κατάσταση, πολιτιστικές δραστηριότητες κ.λπ.) και των καθημερινών προβλημάτων, των αναγκών και κυρίως των προσδοκιών τους από την Τοπική Αρχή (λ.χ. καταγραφή, εν προκειμένω, των επιθυμιών τους για το είδος της παρεχόμενης ψυχαγωγίας ή επιμόρφωσης από τον Πολιτιστικό Οργανισμό της πόλης τους).

Στη συνέχεια, οφείλει να προβεί στη χαρτογράφηση των δυνατοτήτων και των αδυναμιών της λειτουργίας του, όπως το είδος και το εύρος των νόμιμων αρμοδιοτήτων του, το είδος και το «κόστος» των απαιτούμενων διαδικασιών, τους διαθέσιμους πόρους, την υποδομή σε τεχνολογία και ανθρώπινο δυναμικό, τις υπάρχουσες πρακτικές εργασίας και συνεργασίας, ώστε να εντοπίσει τα «προβληματικά» πεδία και να δημιουργήσει, έτσι, τις προοπτικές και τις συνθήκες αναδιάρθρωσής της λειτουργίας τους - στο επιτρεπόμενο από τους ευρύτερους τιθέμενους περιορισμούς της Δημόσιας Διοίκησης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης πλαίσιο - ως οργανισμού εντάσεως γνώσης. Σ' αυτό το σημείο, πρέπει να επισημάνουμε - όπως ξανά σε διάφορα σημεία επιχειρήσαμε - την αναγκαιότητα απεμπλοκής των Πολιτιστικών Οργανισμών από κατεστημένες πρακτικές διοίκησης, που την καταδικάζουν σε αντιπαραγωγικότητα. Σε μια εποχή που στρατιές επιστημόνων αναζητούν εργασία, που η τεχνογνωσία βρίσκεται στη διάθεση όποιου ενδιαφέρεται, που η Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και οι ιδιώτες-χορηγοί διατίθενται να συνεισφέρουν πόρους για τα πολιτιστικά προγράμματα, που η γνώση αναδεικνύεται σε μέγιστη αξία, σε μια εποχή, άλλωστε, που οι ίδιοι οι πολίτες απορρίπτουν τα υπάρχοντα μοντέλα λειτουργίας τους, καταντά παράλογη η μη αξιοποίηση αυτών των δυνατοτήτων και η εμμονή τους σε

πρακτικές που δημιουργήθηκαν κάτω από άλλες ιστορικές συνθήκες και οι οποίες δε δύνανται να ανταπεξέλθουν στα κελεύσματα των καιρών. Οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί, ως φορείς που καλούνται να παράξουν καινοτομία πρέπει να καταστούν καινοτόμοι και στην οργάνωση και λειτουργία τους, ακόμα καλύτερα, να δημιουργήσουν πρότυπα και για άλλους οργανισμούς της Τοπικής και της Δημόσιας Διοίκησης.

Βασιζόμενος και συνθέτοντας τα ανωτέρω στοιχεία, ο Πολιτιστικός Οργανισμός δύναται, ακολούθως, να «εμπνευστεί» το όραμά του, να προσδιορίσει την αποστολή του, να προδιαγράψει τους άμεσους, μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους πολυεπίπεδους στόχους του με σαφήνεια και ρεαλισμό, να διερευνήσει τις εναλλακτικές μεθόδους υλοποίησής τους και τελικά, να υιοθετήσει την πιο πρόσφορη για αυτόν πολιτική: μία πολιτική συνεπή και σταθερή, η οποία θα ενσωματώνει οριζόντια και κάθετα τις προάγουσες από αυτόν αξίες σε κάθε του απόφαση και δράση, μία πολιτική επενδυτική⁵¹ και όχι διαχειριστική, μία πολιτική που υιοθετώντας πρακτικές εντάσεως γνώσης θα τίθεται συνεχώς σε αναστοχαστικές διαδικασίες και έλεγχο από τους ίδιους τους πολίτες, ώστε να προσαρμόζεται εγκαίρως στις εξελίξεις.

Στο πλαίσιο μιας τέτοιας πολιτικής θα εξετάσουμε τον καθοριστικό ρόλο που αναμένεται να διαδραματίσουν αφ' ενός οι νέες τεχνολογίες της πληροφορίας και της Επικοινωνίας, οι οποίες υιοθετούνται με ραγδαίους ρυθμούς από όλα τα κοινωνικά λειτουργικά συστήματα και δημιουργούν ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς και αφ' ετέρου η καλλιέργεια διασυστημικών αξιών εντός της καθημερινής ζωής των πολιτών, που δύνανται να «συμφιλιώσουν» τις διαφορετικού είδους επικοινωνίες που επιτελούν το καθένα από αυτά τα συστήματα.

---

⁵¹ Ενδεικτική μιας τέτοιας αντίληψης είναι, για παράδειγμα, η απάντηση του manager-επιμελητή της Tate Moderne του Λονδίνου, Βιθέντε Τοντολί, στην ερώτηση τι θα έκανε ο ίδιος αν ήθελε να προωθήσει την ελληνική τέχνη στο εξωτερικό και αν γνωρίζει τίποτα για τις Μπιενάλε της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης: «...Οι εκθέσεις τέτοιου τύπου δεν είναι κακή λύση. Δεν αρκεί όμως ένα εκθεσιακό πυροτέχνημα για να πάτε μπροστά ούτε ένας καλλιτέχνης σταρ που θα κάνει τη χώρα γνωστή. Χρειάζεται να επενδύσετε σε υποδομές. Αν οι Μπιενάλε απορροφούν τον κύριο όγκο του προϋπολογισμού για τις τέχνες τότε καλύτερα να μη γίνονται και να προωθούνται επενδύσεις σε πράγματα που θα μείνουν στην πόλη. Όχι να είναι κανείς χορτασμένος για μια μέρα και νηστικός την υπόλοιπη εβδομάδα». Απόσπασμα από τη συνέντευξή του στη Μαργαρίτα Πουρνάρα, όπως δημοσιεύτηκε στην Καθημερινή.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΥΤΕΡΗ: Όψεις μίας πολυδιάστατης πολιτικής πολιτισμού **Υποενότητα πρώτη : Η καθημερινή ζωή, ως πεδίο πολιτισμικής αλλαγής**

*Τι ανθρώπινη σπίθα, δηλαδή δυνατή δημιουργικότητα,
μπορεί ν' απομείνει σ' ένα πλάσμα
που σέρνεται απ' το κρεβάτι κάθε πρωί στις έξι,
τραντάζεται στα προασιακά τρένα, κουφάινεται απ' το σαματά της μηχανής, ξεπλένεται
κι αποστειρώνεται απ' τους ρυθμούς, τις χωρίς νόημα χειρονομίες, τον στατιστικό
έλεγχο, και πετιέται προς το τέλος της μέρας
στις αίθουσες σταθμών, ναούς αναχώρησης για την κόλαση των εβδομάδων
και για τον μηδαμινό παράδεισο των γουήκ-έντ,
όπου το πλήθος κοινωνάει μες στην κούραση και την αποκτήνηωση;⁵²*

Μιλώντας για πολιτισμική αλλαγή και τη συμβολή των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε αυτήν, επί της ουσίας αναφερόμαστε στην εν δυνάμει ικανότητά τους να επιδράσουν στον τρόπο σκέψης των κατοίκων μιας γεωγραφικά προσδιορισμένης κοινότητας⁵³- γεγονός που όχι μόνο δεν αναιρεί αλλά καλείται να ενισχύσει, πια, την ταυτόχρονη πολιτογράφησή τους και ως κατοίκων του «πλανητικού χωριού»⁵⁴. Πιο συγκεκριμένα, εκκινώντας από το δεδομένο ότι η εξέλιξη των δομών της προσωπικότητας και των κοινωνικών δομών επιτελείται ως

---

⁵² Vaneigem 1977, 57

⁵³ Αναγκαία είναι η επισήμανση της διττής σημασίας της κοινότητας, όπως την περιγράφει η Όλγα Στασινοπούλου: Ο προβληματισμός για την κοινότητα αναπτύσσεται στα πλαίσια της φιλοσοφίας και των κοινωνικών επιστημών, καθώς ανάγεται σε θεμελιακά ζητήματα της ανθρώπινης ύπαρξης, της κοινωνικής οργάνωσης και της πολιτισμικής έκφρασης και συνέχειας. Σαν μορφή σχέσεων εκφράζει τη συλλογικότητα, την αλληλεγγύη, το αίσθημα του ανήκειν. Σαν συγκεκριμένη μονάδα κοινωνικής οργάνωσης μέσα σε δεδομένα γεωγραφικά όρια, αποτελεί στην πιο αυτοτελή της μορφή, ένα κοινωνικό-οικονομικό και πολιτισμικό σύστημα. Η διοικητική κοινότητα σαν πρώτη βαθμίδα της Τ.Α. θεωρείται το κύτταρο της δημοκρατίας, η πολιτική έκφραση της βάσης της συλλογικής μας οντότητας. Η κοινότητα προσεγγίζεται σαν μια κατάφαση και μία άρνηση. Κατάφαση όσον αφορά τις θετικές σχέσεις με τις οποίες έχει συνδεθεί, άρνηση όσον αφορά τις απρόσωπες, αποξενωτικές και εξουσιαστικές εκφάνσεις της άσκησης εξουσίας από το κράτος. Στασινοπούλου 1993, 45

⁵⁴ Η ανάπτυξη της ιδιότητας του πολίτη της Γης και μιας μεγάλης συνένωσης θα μπορούσαν να επωμιστούν μια αποστολή που είναι ακόμη αδύνατη: Να εκπολιτίσουν τη Γη. Τότε, η οικονομική παγκοσμιοποίηση θα αποτελούσε μια διάσταση σε μια πολυδιάστατη διαδικασία, έναν κινητήρα, αλλά όχι τον μοναδικό, της διαμόρφωσης ενός πολιτισμένου, πολύπλοκου συνόλου, στην κλίμακα του πλανήτη, στο οποίο θα ενσαρκωνόταν επιτέλους η ιδέα της ανθρωπότητας. Morin στο Morin & Nair 1998, 190

άρρηκτη, αμοιβαία συνάφεια και των δυο τους⁵⁵, επικαλούμαστε τη δυνατότητα των Πολιτιστικών Οργανισμών να επενεργήσουν επί του δομικού μετασχηματισμού αμφοτέρων, ώστε να ευνοηθεί η επίτευξη τόσο της προσωπικής αυτοπραγμάτωσης των ατόμων όσο και αυτής της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης.

Για την υλοποίηση ενός τέτοιου οράματος, κρίνεται αναγκαία η απαγκίστρωση της στοχοθέτησης τους αλλά και ευρύτερα όλων των θεσμικών οργάνων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης από μονολειτουργικές δράσεις, που αξιοποιούν μονοσήμαντα την καλλιτεχνική παραγωγή και οι οποίες ενεργοποιούν αποσπασματικά και επιμέρους στοιχεία της ανθρώπινης ψυχοσύνθεσης, όπως για παράδειγμα στην υπό μελέτη περίπτωση του πολιτιστικού τομέα, την ικανοποίηση αποκλειστικά των – όχι ασήμαντων φυσικά – αναγκών για αισθητική απόλαυση ή για ψυχαγωγία. Αντίθετα, πρέπει να υιοθετήσουν μία ολιστική θεώρηση του ατόμου και της διασύνδεσής του με το κοινωνικό σύνολο και να σχεδιάσουν μία πολιτιστική πολιτική, η οποία να είναι ευεπίφορη στην όσο το δυνατόν ευρύτερη ψυχική, διανοητική, ακόμα και σωματική⁵⁶ «πρόσδεση» του ατόμου σε ένα σύστημα πολλαπλών αξιών και αγαθών⁵⁷, ικανού να προάγει την ποιότητα της ζωής του, παράλληλα με την κοινωνική ευημερία και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Το πιο πρόσφορο πεδίο για την άσκηση μιας τέτοιας πολυσήμαντης πολιτικής, είναι αυτό της καθημερινής ζωής⁵⁸. Εκεί που το άτομο ασκείται

---

⁵⁵ Ελιάς 1997, 20-21

⁵⁶ Υιοθετώντας την άποψη που εκφράζει ο Goffman στο έργο του ότι, *το άτομο δεν βιώνει μόνο νοητικά τις κοινωνικές συνθήκες της ύπαρξής τους, της εμπειρίας και της δράσης τους, αλλά τις σωματοποιεί και τις περιβάλλει μ' ένα φάσμα συναισθημάτων*. Μακρυνιώτη Δ. στο Goffman 2006, 33

⁵⁷ Βλ. Τσιβάκου 2006α, 127-128: *Είναι καιρός να καταστεί κοινή συνείδηση ότι η κουλτούρα, και δη το πολιτισμικό σύστημα, δεν περιορίζεται μόνο στα κατά παράδοση πνευματικά αγαθά που εξυψώνουν την ανθρώπινη ψυχή, αλλά αγκαλιάζει και κάθε ένυλο προϊόν - κατασκευή του ανθρώπινου νου – και τις συνοδευτικές ερμηνείες του. Να αποδεσμευτούν οι φορείς από την άποψη πως εφαρμόζουν πολιτική «πολιτισμού» όταν χρηματοδοτούν ή επιδοτούν θέατρα ή κινηματογραφικές ταινίες, μουσικές συναυλίες ή εκδόσεις, ενώ αδιαφορούν για την ποιότητα της ζωής και των ανθρώπινων σχέσεων*.

⁵⁸ Ως καθημερινή ζωή ορίζεται σύμφωνα με την Άγκνες Χέλερ, *το σύνολο των δραστηριοτήτων που σε κάθε εποχή χαρακτηρίζουν τη δυνατότητα της μεμονωμένης αναπαραγωγής σαν παράγοντα της κοινωνικής ζωής. Καμιά κοινωνία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την ατομική αναπαραγωγή και κανένα άτομο δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την απλή αυτοαναπαραγωγή του. Σε κάθε κοινωνία υπάρχει συνεπώς μια καθημερινή ζωή: χωρίς αυτήν, η κοινωνία δεν υπάρχει*. Χέλερ 1983, σελ. 104-5

στην αλληλοδιαδοχή ρόλων (στη δουλειά, στην οικογένεια, στη γειτονιά κ.ά.) και στην υιοθέτηση κληροδοτημένων προτύπων συμπεριφοράς και παραδίδεται σε πίστεις και προκαταλήψεις. Εκεί που η επαναληπτικότητα και η τυποποίηση «διαβρώνουν» το αίσθημα της ροϊκότητας του χρόνου και δυσχεραίνουν, συνήθως, την ελεύθερη και απρόσκοπτη ανάπτυξη και έκφραση της προσωπικότητας, συνεπικουρούμενες από πλήθος συμβάσεων, απαγορεύσεων ή δεσμεύσεων.

Ο καθημερινός κόσμος των κοινών πραγμάτων και πρακτικών δραστηριοτήτων αποτελεί, όπως λέει ο Schutz, την υπέρτατη πραγματικότητα της ανθρώπινης εμπειρίας – υπέρτατη με την έννοια ότι είναι ο κόσμος στον οποίο είμαστε πιο στέρεα ριζωμένοι, του οποίου την πραγματικότητα δύσκολα μπορούμε να αμφισβητήσουμε (όσο και αν αμφισβητούμε κάποιες πλευρές του) και από τις πιέσεις και απαιτήσεις του οποίου ελάχιστα μπορούμε να ξεφύγουμε⁵⁹. Σε αυτό, λοιπόν, το πεδίο, που κατατρύχεται αναγκαστικά, για χάρη της συνέχισής του, από νόρμες και παραδεδεγμένους κανόνες συμπεριφοράς, αλλά, ταυτόχρονα, φιλοξενεί τις ατομικές ιδιαιτερότητες και ιδιομορφίες, καλούνται οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί να χαράξουν ένα δίκτυο πολυεπίπεδων δράσεων, έμπλεων νοηματοδοτήσεων, οι οποίες θα διευρύνουν τα αξιολογικά μέσα του συστήματος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και δύνανται στη συνάντησή τους με τα ερμηνευτικά συστήματα των δρώντων υποκειμένων να τα μετασχηματίσουν και να προκαλέσουν έτσι «γόνιμες» αναταράξεις, που θα εμπλουτίσουν με τη σειρά τους, μέσω των δομικών συζεύξεων τους με άλλα λειτουργικά συστήματα, το κυρίαρχο κοινωνικό νόημα που καθορίζει την καθημερινότητα.

Δυστυχώς, στον τομέα της καθημερινής ζωής η πολιτιστική πολιτική της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στη χώρα μας συνεχίζει να επαληθεύει την άποψη του Raul Vaneigem ότι, *απ' τη σκοπιά της προοπτικής της εξουσίας, η καθημερινή ζωή είν' ένα υφαντό από παραιτήσεις και μετριότητα. Πρόκειται πραγματικά για το κενό⁶⁰. Εξαντλείται κυρίως - χωρίς ωστόσο να κρίνεται αμελητέα η συμβολή της - στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των κατοίκων της επικράτειάς της, είτε με την διοργάνωση ψυχαγωγικών*

---

⁵⁹ Geertz 2003, 124-125

⁶⁰ Vaneigem 1977, 138

εκδηλώσεων, είτε - στην καλύτερη περίπτωση – με τη διοργάνωση προγραμμάτων καλλιτεχνικής επιμόρφωσης. Εργαστήρια ζωγραφικής, φωτογραφίας, θεάτρου, χορωδίες, ορχήστρες και φιλαρμονικές προσφέρουν ευκαιρίες δημιουργικής ενασχόλησης σε πλήθος ανθρώπων και στις πιο προηγμένες μορφές τους – γεγονός που εξαρτάται και από την οργάνωση, τις υλικοτεχνικές υποδομές και το ανθρώπινο δυναμικό – σπάνε τη ρουτίνα μίας τυποποιημένης, ως επί το πλείστον, καθημερινότητας. Μία τέτοια, όμως, πρακτική, παρόλο που έχει και ουσιαστικότερες προοπτικές⁶¹, όπως αισθητική καλλιέργεια, απελευθέρωση της φαντασίας και της δημιουργικότητας, ενδυνάμωση κοινωνικότητας, απόκτηση γνώσεων κ.ά. – δεν είναι εφικτή ωστόσο η ανάλυσή τους στην παρούσα μελέτη – δεν μπορεί να λειτουργήσει μεταμορφωτικά της καθημερινότητας, αν δεν συνδυάζεται με μία ευρύτερη πολιτική, η οποία θα ανατρέψει την αντίληψη για τη ζωή από κατανάλωση ρόλων, εμπειριών, πραγμάτων, ακόμα και ανθρώπων, σε «ποίηση», δηλαδή αν δεν αποκαθιστά το άτομο από καταναλωτή-θεατή σε παραγωγό-δημιουργό.

Με αυτό το σκεπτικό, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί καλούνται να εντάξουν στην «προβληματική» τους πλήθος ζητημάτων σχετικών με το σύγχρονο τρόπο ζωής, όπως ενδεικτικά η παγκοσμιοποίηση, ο άκρατος καταναλωτισμός, η αστικοποίηση, η ακραία εξατομίκευση, η πολυπολιτισμικότητα των πληθυσμών, οι οικονομικές ανισότητες, η κυριαρχία της μαζικής κουλτούρας, η περιβαλλοντική κρίση και πολυάριθμων άλλων και να επιχειρήσουν να διατυπώσουν προτάσεις για μία νέα «αισθητική» της καθημερινής ζωής: μίας αισθητικής που θα επιδιώξει να λειτουργήσει «υπερβατικά» και να εναντιωθεί στο βαθύτερο αίσθημα που ταλανίζει τον άνθρωπο πια, ότι συνθλίβεται από δυνάμεις που δεν μπορεί να ελέγξει: μίας «αισθητικής», που θα εκπορεύεται από τη συνειδητοποίηση ότι *μπορούμε να πούμε ότι αλλάζουμε τον κόσμο μόνο στο μέτρο που, σ' αυτή την αλλαγή, καταφέρνουμε να αλλάξουμε τους εαυτούς μας*⁶².

---

⁶¹ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Μπιλμπάο, που αξιοποίησε στην υλοποίηση της πολιτιστικής του πολιτικής ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων, που είχαν επιμορφωθεί στο πλαίσιο δράσης ενός εθελοντικού κινήματος για παιδεία στον ελεύθερο χρόνο. Βλ. Χούλια Μ. Γκονζάλες, *Μπιλμπάο: πολιτισμός, πολίτες και ποιότητα ζωής* στο Μπιανκίνι & Πάρκινσον, 1994, 81-94

⁶² Χέλερ 1983, 98

Σε μια τέτοια κατεύθυνση, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί οφείλουν να αναζητήσουν αφ' ενός «πρότυπα» ζωής που αναδεικνύουν την ευθύνη του κάθε ατόμου ως μονάδας και ως μέλους ευρύτερων κοινωνικών μορφωμάτων – έχοντας επίγνωση, πλέον, ότι αυτή η ευθύνη εκτείνεται τοπικά και χρονικά πολύ ευρύτερα από τη «φυσική» παρουσία και δράση μας – και αφ' ετέρου να εργαστούν για την υιοθέτησή τους από τους πολίτες, αξιοποιώντας όλες τις διαδικασίες εκκοινωνισμού τους.

Σχηματικά και σε μικρή κλίμακα περιγράφοντας το, ένας Πολιτιστικός Οργανισμός δεν μπορεί να διασκορπά τους πόρους του και να αποτιμά το έργο του μόνο με όρους ποσοτικής υπεροχής και καλλιτεχνικής ποιότητας, χωρίς λ.χ. να επιδιώκει ταυτόχρονα την καλλιέργεια της οικολογικής συνείδησης των πολιτών. Σε μία τέτοια, όμως, περίπτωση οφείλει να υιοθετήσει μία αντίστοιχη πολιτική που θα εκφράζεται σταθερά και με συνέπεια σε κάθε του θεσμική απόφαση και πρακτική και θα αντικατοπτρίζεται στη δική του καθημερινή λειτουργία αλλά και στις παρεμβάσεις του στην πόλη. Σε ένα τέτοιο, λοιπόν, πλαίσιο, θα πρέπει ο ίδιος ο οργανισμός – ενδεικτικά αναφέρουμε - να εξοικονομεί ενέργεια, να ανακυκλώνει τα υλικά του, να χρησιμοποιεί οικολογικό χαρτί για τα ενημερωτικά έντυπά του και να αποφεύγει τις άσκοπες εκτυπώσεις, να προτιμά ως προμηθευτές εταιρείες που ακολουθούν αντίστοιχες πρακτικές κ.λπ. Τέτοιες ενέργειες, παράλληλα με τη διοργάνωση ενημερωτικών συνεδρίων - ημερίδων, υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, επιλογή έργων τέχνης από ανακυκλώσιμα υλικά, παρουσίαση παραστάσεων με ανάλογο περιεχόμενο κ.λπ., επιτυγχάνουν την οριζόντια και κάθετη ενσωμάτωση της αξίας της προστασίας του περιβάλλοντος και γεννούν προσδοκίες για τη σταδιακή ενσωμάτωσή της σ' αυτό που ο Goffman αποκαλεί *λειτουργική συναίνεση*⁶³. Δεν αναφερόμαστε σε κάτι καινοφανές, αν σκεφτεί κανείς ότι στη χώρα μας, μία γενιά νωρίτερα, η άπλετη χρήση νερού αποτελούσε ένδειξη καθαριότητας

---

⁶³ Έχουμε λοιπόν ένα είδος αλληλεπιδραστικού *modus vivendi*. Οι μετέχοντες συμβάλλουν από κοινού σ' έναν μοναδικό, συνολικό ορισμό της κατάστασης, ο οποίος προϋποθέτει όχι τόσο μια πραγματική συμφωνία ως προς το ερώτημα τι υπάρχει, αλλά μάλλον μια πραγματική συμφωνία ως προς το ερώτημα τίνος οι αξιώσεις σχετικά με ποια ζητήματα θα γίνουν προσωρινά σεβαστές. Πραγματική συμφωνία υπάρχει επίσης ως προς την επιθυμία να αποφευχθεί μια ανοιχτή σύγκρουση ανάμεσα σε διαφορετικούς ορισμούς της κατάστασης. Θα αποκαλέσω αυτό το επίπεδο συμφωνίας «λειτουργική συναίνεση» [working consensus]. Goffman 2006, 66

και «πάστρας» ενώ τώρα αποτελεί ένδειξη σπατάλης και ανευθυνότητας. Πρέπει, επί της ουσίας, να προσαρμοζόμαστε στους νέους κινδύνους, να ανταποκρινόμαστε στις καινούργιες προκλήσεις και να επαναπροσδιορίζουμε το αξιακό πλαίσιο της συμπεριφοράς μας.

Η δυσκολία έγκειται, ωστόσο, στην ταχύτητα και την πολυπλοκότητα των εξελίξεων, που καθιστούν την έγκαιρη προσαρμοστικότητα εξαιρετικά δυσχερή. Στην υπό μελέτη περίπτωση μας, τόσο οι πομποί όσο και οι αποδέκτες αυτής της επικοινωνίας, οι πολιτιστικοί δηλαδή οργανισμοί και οι πολίτες - και αντίστροφα - αποτελούν, όπως ήδη αναλύσαμε, μέρη ενός συστημικού δικτύου και επηρεάζονται αμφότεροι από το είδος και το εύρος των διασυνδέσεών τους με τα (υπό)συστήματα, ώστε καμία σχεδιασμένη «παρέμβαση» να μην μπορεί, εκ των προτέρων, να θεωρηθεί αποτελεσματική. Για παράδειγμα – εξαιρετικά επίκαιρο στις μέρες μας – μία κρίση στο οικονομικό σύστημα μπορεί να φέρει τέτοιες κυματοειδείς αναταράξεις σε όλα τα υπόλοιπα, ώστε στην κυριολεξία να ακυρώσει κάθε προσδοκώμενο αποτέλεσμα. Και δε μιλάμε για οικονομικές παραμέτρους (όπως ακρίβεια, αύξηση ωρών εργασίας) αλλά και για μη ποσοτικά μετρήσιμες «διαβρώσεις», όπως δημιουργία κλίματος δυσθυμίας και δυσανεξίας, επιθετικότητα, ροπή προς την παθητική θέαση και όχι την ενεργητική συμμετοχή κ.λπ., οι οποίες είναι, όμως, ικανές να αποδυναμώσουν τα ευεργετήματα μίας πολιτιστικής πολιτικής. Αντίστοιχα, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η πολυπολιτισμικότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι στατιστικές έρευνες που καταγράφουν την απαισιοδοξία του σύγχρονου Έλληνα⁶⁴ για το μέλλον και την έλλειψη εμπιστοσύνης του στους θεσμούς⁶⁵, το ποσοστό ανεργίας στην περιοχή τους κ.λπ. όλα συναποτελούν ένα μωσαϊκό «άνισων» παραμέτρων, που καθορίζουν έμμεσα ή έμμεσα, λιγότερο ή περισσότερο τη ζωή κάθε πολίτη και πρέπει να συνυπολογίζονται κατά τη λήψη αποφάσεων από τους Πολιτιστικούς Οργανισμούς.

---

⁶⁴ Σύμφωνα με έρευνα της εταιρείας VPRC, που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ, το 82% των ελλήνων εργαζομένων και ανέργων δεν αισθάνεται καμία ασφάλεια για το μέλλον ενώ σε ποσοστό 65% πιστεύουν ότι τα παιδιά τους θα ζήσουν χειρότερα από τους ίδιους. Βλ. Βήμα, 12/11/2008, Α4

⁶⁵ Βλ. τη μέτρηση της Public Issue για τους «Δείκτες εμπιστοσύνης στους θεσμούς 2008», που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό της Καθημερινής και δημοσιεύτηκε στο κυριακάτικο φύλλο της 28^{ης} Δεκεμβρίου 2008. Σύμφωνα με αυτήν, ανάμεσα σε 48 θεσμούς, οι Δήμοι βρίσκονται μόλις στην 20η θέση ενώ οι Κυβερνήσεις και τα Κόμματα βρίσκονται στις δύο τελευταίες θέσεις.

Αυτά τα στοιχειώδη παραδείγματα αναδεικνύουν την αναγκαιότητα ύπαρξης στους φορείς μηχανισμών χάραξης πολιτιστικής πολιτικής, ικανών να διαχειρίζονται κρίσεις και ανατροπές, να ανατροφοδοτούνται συνεχώς με γνώσεις, να αναστοχάζονται και να ελίσσονται ανάλογα με την επικαιρότητα και τις κοινωνικές μεταβολές. Οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης - υπενθυμίζουμε - διατηρούν το πλεονέκτημα της εγγύτητας και της αποτελεσματικότητας λόγω της σχέσης τους με την καθημερινή ζωή της τοπικής κοινωνίας, αλλά υστερούν τόσο σε στελέχωση εξειδικευμένου και πολυσυλλεκτικού προσωπικού όσο και σε εμπειρία στρατηγικού σχεδιασμού, που απαιτεί συνεργασίες, μακροσκοπική στόχευση και συνεχή αναπροσαρμογή. Παρόλο όμως που είναι σχετικά πρόσφατη στη χώρα μας η ανάληψη τέτοιου είδους αρμοδιοτήτων από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, οι συνεχώς αναφύουσες προσδοκίες για αλλαγή, δεν επιτρέπουν παράταση της περιόδου χάριτος, όπου τα θεσμικά της όργανα θα συνεχίσουν να λειτουργούν υπό καθεστώς διεκπεραιωτικής γραφειοκρατίας και «επαρχιώτικης» απομόνωσης. Η παγκοσμιοποίηση έχει, εκτός από τις αρνητικές της επιπτώσεις, φέρει και το «άνοιγμα» των επικοινωνιών, που επιτρέπει τη γρήγορη μεταφορά της εμπειρίας και της τεχνογνωσίας από όλα τα μέρη του κόσμου. Υπάρχουν, πια, μοντέλα πολιτιστικού σχεδιασμού, που προωθούν το συγκεκριισμό ακόμα και φαινομενικά αντιφατικών αιτημάτων, όπως λ.χ. αυτού για οικονομική ανάπτυξη με αυτού της ανάδειξης της πολιτιστικής φυσιογνωμίας της περιοχής κ.λπ. και τα οποία δοκιμάζονται στο πεδίο της καθημερινής ζωής.

Ο Franco Bianchini ήδη από τη δεκαετία του '90 μας ζητούσε να στρέψουμε το βλέμμα μας στην έννοια του πολιτιστικού σχεδιασμού στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού: *Κεντρικά χαρακτηριστικά του είναι ότι στηρίζεται σε ένα πολύ ευρύ, ανθρωπολογικό ορισμό του «πολιτισμού» ως «τρόπου ζωής» και ότι ενσωματώνει τις τέχνες σε άλλες πτυχές του τοπικού πολιτισμού και στον ιστό και τις συνήθειες της καθημερινής ζωής στην πόλη. Το πεδίο δράσης που εκτείνεται από τις τέχνες, τα μέσα ενημέρωσης, τη χειροτεχνία, τη μόδα και το ντιζάιν έως τον αθλητισμό, την ψυχαγωγία, την αρχιτεκτονική και τη διαμόρφωση του τοπίου, την πολιτιστική κληρονομιά και τον τουρισμό, το φαγητό και τη διασκέδαση, την τοπική ιστορία, καθώς και τα χαρακτηριστικά του δημόσιου τομέα και της κοινωνικής ζωής της πόλης, την ταυτότητά της και*

την εικόνα της για τους ξένους. Ο πολιτιστικός σχεδιασμός μπορεί να βοηθήσει τους δήμους να εντοπίσουν τους πολιτιστικούς πόρους της πόλης και να σκεφθούν στρατηγικά για την αξιοποίησή τους, ώστε να επιτύχουν βασικούς στόχους σε τόσο διαφορετικά πεδία, όπως είναι ο φυσικός σχεδιασμός, η αρχιτεκτονική τοπίου, ο τουρισμός, η βιομηχανική ανάπτυξη, τα εμπορικά καταστήματα, η κοινοτική ανάπτυξη, εκπαίδευση και κατάρτιση ⁶⁶.

Ωστόσο, κάθε πολιτιστικός σχεδιασμός της καθημερινότητας κινδυνεύει να ολισθήσει σε επιφανειακή «πολιτική ορθότητα»⁶⁷, αν δεν στοχεύει, παράλληλα, στη δημιουργία ενός συνεκτικού κοινωνικού ιστού, ο οποίος εδραιώνεται στον εμπλουτισμό της καθημερινής ζωής μίας τοπικής κοινωνίας με αξίες όπως η υπευθυνότητα, η ενεργής συμμετοχή, η αλληλεγγύη και ο σεβασμός προς τον άλλο. Σ' αυτό το πλαίσιο, θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε πιθανές διασυνδέσεις της δράσης των Πολιτιστικών Οργανισμών με μία ευρύτερη κοινωνική πολιτική.

---

⁶⁶ Μπιανκίνι & Πάρκινσον 1994, 202

⁶⁷ Ο Baudrillard σε αυτήν την «εκμετάλλευση» της κουλτούρας αναφέρεται όταν λέει: Έτσι κάνουν οι «πολιτισμικοί designer», που δραστηριοποιούνται παντού σήμερα: επιδιώκουν, σε μια κοινωνία στην οποία τα άτομα είναι σκληρά σηματοδομημένα από τον καταμερισμό της εργασίας και το τμηματικό τους έργο, να τα «ανασχεδιάσουν» με την «κουλτούρα», να τα εντάξουν μέσα στο ίδιο τυπικό περιτύλιγμα, να διευκολύνουν τις ανταλλαγές κάτω από το σημείο της πολιτισμικής προώθησης, να βάλουν τους ανθρώπους στην «ατμόσφαιρα», όπως βάζει το design τα αντικείμενα. Μπωντριγιάρ 2000, 124

Υποενότητα δεύτερη: Σύνδεση κοινωνικής & πολιτιστικής πολιτικής

Η καλή θέληση είναι μια ανθρωπολογική δυνατότητα, εναντίον της οποίας αντενεργούν αποτυχίες, απογοητεύσεις, παραιτήσεις, συνήθειες, αλλά η οποία μπορεί να αφυπνίσει την ελπίδα.

Όπως είπε ο Βάτσλαφ Χάβελ: «Μια μεγάλη δυνατότητα καλής θέλησης κοιμάται μέσα μας, είναι εξατομικευμένη, φοβισμένη, παγιδευμένη, παραλυμένη και εγκαταλειμμένη, σαν να μην ξέρει που να βασιστεί, από πού να αρχίσει και πώς να υλοποιηθεί».⁶⁸

Ι. Πολιτική πολιτισμού

Όταν αναφερόμαστε στη σύνδεση της δράσης των πολιτιστικών οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με μία ευρύτερη κοινωνική πολιτική⁶⁹, διακρίνουμε δύο διαφορετικά είδη δραστηριοτήτων: αφ' ενός εκείνες που έρχονται να λειτουργήσουν συμπληρωματικά ή παραπληρωματικά σε δραστηριότητες σχεδιασμού, στοχοθέτησης και υλοποίησης εθνικής κοινωνικής πολιτικής ασκούμενες ήδη από άλλους φορείς, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, το ελληνικό Κράτος και η Τοπική Αυτοδιοίκηση και αφ' ετέρου σε όσες επιδιώκουν να εφαρμόσουν πολιτικές για τον πολιτισμό, προκειμένου να απελευθερώσουν μηνύματα ανθρωπισμού, να εμψυχήσουν στους πολίτες την αξία της συναδέλφωσης και να ενθαρρύνουν την ενεργοποίησή τους σε τυπικά και άτυπα, τοπικά και υπερτοπικά δίκτυα αλληλεγγύης, προσδίδοντας μία ουσιαστικότερη και βαθύτερη σημασία στην έννοια του πολίτη.

⁶⁸ Edgar Morin στο Morin & Nair 1998, 46

⁶⁹ Μία έννοια που έχει πλέον διασταλεί σημαντικά καθώς, όπως επισημαίνει η μελέτη του ΙΤΑ, αν ως βασική παραδοχή τεθεί το αξίωμα ότι η παραγωγική διαδικασία –αγοραία ή σχεδιασμένη– δεν διασφαλίζει αυτομάτως την ευζωία, αλλά απαιτείται η ενσωμάτωσή της σε ευρύτερους σχεδιασμούς, ανθρωποκεντρικού χαρακτήρα, το φάσμα των κοινωνικής φύσεως θεμάτων διευρύνεται σημαντικά. Πέραν του δικτύου ασφαλείας και της εργασιακής επανένταξης, θέματα όπως η αύξηση και ορθολογική διαχείριση του ελεύθερου χρόνου, η ισόρροπη εργασία, οικογενειακής και προσωπικής ζωής, η δημιουργικότητα, η προσωπική ανάπτυξη, η συλλογικότητα, η ισόρροπη σχέση με τη φύση, κ.λπ. εντάσσονται στις κοινωνικές προτεραιότητες. Έτσι, πέραν των τομέων πρόνοιας, υγείας, ασφάλισης και εργασίας νέα πεδία τείνουν να αποτελέσουν στοιχεία της Κοινωνικής Πολιτικής: Θέματα πολιτισμού, Ζητήματα της (μη επαγγελματικής) επιμόρφωσης, Πολιτικές της πληροφόρησης, Θέματα σχεδιασμού του χώρου και περιβαλλοντικού σχεδιασμού, Πολιτικές της απασχόλησης, όχι απλώς ως δράσεις καταπολέμησης της ανεργίας και επανένταξης αλλά ως ευρύτερα προγράμματα ανασχεδιασμού της εργασίας, Όψεις της εγκύκλιας και ακαδημαϊκής εκπαίδευσης, Θέματα έρευνας και της χρήσης της τεχνολογίας, Θέματα της ισότητας των φύλλων (που ήδη έχουν αρχίσει να αναδεικνύονται αλλά ακόμη σε μια «παραγωγική» λογική). ΙΤΑ 2006, 188-189

Θα εστιάσουμε στη δεύτερη περίπτωση και συγκεκριμένα στο πώς οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί μπορούν, μέσα από τον - προβλεπόμενο από τους καταστατικούς τους σκοπούς - κύκλο εργασιών τους, να ευαισθητοποιήσουν την τοπική κοινωνία και να μεταλαμπαδεύσουν στους πολίτες πρότυπα ατομικής και κοινωνικής συμπεριφοράς, που συνάδουν με μία κοινωνία ισοπολιτείας, δικαιοσύνης και ελευθερίας. Σε αυτή μας την προσπάθεια θα λάβουμε υπόψη τα πλεονεκτήματα που διαθέτουν οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί και τα οποία έχουμε ήδη θίξει: από τη μια πλευρά, το μέσο που διαθέτουν - την παραγωγή δηλαδή, ή έστω τη διαχείριση/προβολή έργων της ανθρώπινης νόησης (τέχνες, παραδόσεις, επιστήμες κ.λπ.) -, το οποίο από τη φύση του είναι θελκτικό και λειτουργεί κατευναστικά και ενοποιητικά των κοινωνικών διαφορών και με πλεονέκτημα, από την άλλη πλευρά, τη δομική τους θέση, που τους τοποθετεί στην «καρδιά των γεγονότων» μέσα στην τοπική κοινότητα και πλησίον του πολίτη· αμφότερα τους προσφέρουν την ευκαιρία να συσπειρώσουν και να ενσωματώσουν, γύρω από και μέσα στις δράσεις τους, τους κοινωνικά αποκλεισμένους⁷⁰ και να αναδείξουν την ευθραυστότητα αυτών των διαχωρισμών, σε μια εποχή που οι κατηγοριοποιήσεις μετασχηματίζονται αστραπιαία⁷¹.

Εκκινώντας, λοιπόν, από τη διαπίστωση ότι, παρά τις συνεχείς διακηρύξεις του δικαιώματος κάθε ανθρώπου να συμμετέχει στα πολιτισμικά

---

⁷⁰ Όπως επισημαίνεται από την πρόσφατη μελέτη του Ινστιτούτου Τοπικής Αυτοδιοίκησης, στο επίκεντρο της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού τίθεται η αδυναμία άσκησης των κοινωνικών, πολιτισμικών και πολιτικών δικαιωμάτων και η διάρρηξη της κοινωνικής συνοχής. Κοινωνικός αποκλεισμός δεν σημαίνει μόνο έλλειψη εισοδήματος και παραγωγικών πόρων για την εξασφάλιση ελαχίστων ορίων αξιοπρεπούς διαβίωσης, αλλά και περιορισμένη πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες εκπαίδευσης και υγειονομικής περίθαλψης, έλλειψη στέγης, επισφαλές περιβάλλον, κοινωνικές διακρίσεις και, εν τέλει, αδυναμία συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και στην οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή, ιδίως έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης και «απόδρασης» από τη φτώχεια. ό.π., 16

⁷¹ Το πολυδιάστατο περιεχόμενο των φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού συνοδεύεται από ένα επιπλέον κρίσιμο χαρακτηριστικό: Ο κοινωνικός αποκλεισμός όχι μόνο επεκτείνεται σε καταστάσεις συνθετότερες από την υστέρηση ως προς το εισόδημα και την κατανάλωση προς ευρύτερες μορφές «συμμετοχικής μειονεξίας», αλλά απομακρύνεται από την παραδοσιακή επικέντρωση στο άτομο ή/και το νοικοκυριό και αναδεικνύεται ως βίωμα στο εσωτερικό των τοπικών κοινωνιών, νοούμενων και ως εσωτερικών υποδιαίρεσεων των αστικών κέντρων. Οι νέες διακινδυνεύσεις διαφοροποιούνται από τους κοινωνικούς κινδύνους της βιομηχανικής εποχής, καθώς προκαλούνται ιδίως από την επίδραση της εξελισσόμενης γνώσης και τεχνολογίας στις παραδοσιακές κοινωνικές σχέσεις. Οι νέοι κίνδυνοι δεν θίγουν άλλωστε μόνο συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, που εμφανίζονται ευάλωτες ή ανέτοιμες να τους αντιμετωπίσουν, αλλά και εκείνους που τους παράγουν, ακόμη και εκείνους που επωφελούνται από αυτούς. ό.π., 9

αγαθά⁷² και τη συνταγματική κατοχύρωσή του στη χώρα μας⁷³, όλο και πιο πολύ απομακρυνόμαστε από την πραγμάτωσή του, αναδύεται ο πρωταρχικός κοινωνικός στόχος των πολιτιστικών φορέων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης: να διευκολύνει την πρόσβαση όλων των πολιτών στη σύγχρονη πολιτισμική παραγωγή και να δημιουργήσει τις συνθήκες καλλιέργειας της ελεύθερης και απρόσκοπτης έκφρασης των πνευματικών τους αναζητήσεων. Η ενεργής συμμετοχή των πολιτών αποτελεί, άλλωστε, πέρα από συστατικό στοιχείο της δημοκρατικής θεμελίωσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αναγκαία προϋπόθεση μίας επιδιωκόμενης πολιτισμικής αλλαγής, η οποία φιλοδοξεί να άρει ή να αμβλύνει τουλάχιστον, τις κοινωνικές αντινομίες.

Κατόπιν αυτού, θα επιχειρήσουμε αμέσως πιο κάτω την αποσαφήνιση των δύο όψεων αυτού του στόχου, τη συμμετοχή και την ελεύθερη έκφραση, καθώς το ένα δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το άλλο. Πρόκειται για δύο όρους, των οποίων η μεταξύ τους συνάρτηση αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αυτοπραγμάτωση του ατόμου μέσω της κοινωνικής του δράσης. Ειδικά στις

---

⁷² Βλέπε την Οικουμενική διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ΟΗΕ -10 Δεκεμβρίου 1948): άρθρο 22.: *Κάθε άτομο, ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, έχει δικαίωμα κοινωνικής προστασίας. Η κοινωνία, με την εθνική πρωτοβουλία και τη διεθνή συνεργασία, ανάλογα πάντα με την οργάνωση και τις οικονομικές δυνατότητες κάθε κράτους, έχει χρέος να του εξασφαλίσει την ικανοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων που είναι απαραίτητα για την αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του & άρθρο 27 : 1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει ελεύθερα στην πνευματική ζωή της κοινότητας, να χαιρέται τις καλές τέχνες και να μετέχει στην επιστημονική πρόοδο και στα αγαθά της. 2. Καθένας έχει το δικαίωμα να προστατεύονται τα ηθικά και υλικά συμφέροντα του που απορρέουν από κάθε είδους επιστημονική, λογοτεχνική ή καλλιτεχνική παραγωγή του. Βλέπε, επίσης, Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα (ΟΗΕ -Νέα Υόρκη, 19 Δεκεμβρίου 1966) : άρθρο 15. - 1. Τα συμβαλλόμενα Κράτη, αναγνωρίζουν σε όλους το δικαίωμα: α) Συμμετοχής στην επιμορφωτική ζωή, β) Να ωφελούνται από την επιστημονική πρόοδο και τις εφαρμογές, γ) Να ωφελούνται από την προστασία των ηθικών και υλικών συμφερόντων τα οποία προκύπτουν από κάθε επιστημονικό, φιλολογικό ή καλλιτεχνικό έργο τους. 2. Τα μέτρα που θα λάβουν τα συμβαλλόμενα Κράτη για την εξασφάλιση της πλήρους άσκησης του δικαιώματος αυτού πρέπει να συμπεριλαμβάνουν τα απαιτούμενα για την εξασφάλιση της συντήρησης, της ανάπτυξης και της μετάδοσης της επιστήμης και της μόρφωσης. 3. Τα συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σεβαστούν την απαραίτητη ελευθερία στις επιστημονικές έρευνες και δημιουργικές δραστηριότητες. 4. Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν τα ωφελήματα τα οποία πρέπει να προκύψουν από την ενθάρρυνση και ανάπτυξη της συνεργασίας και τις διεθνείς επαφές στον τομέα της επιστήμης και της μορφώσεως.*

⁷³ Βλέπε ειδικά άρθρο 25, παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος: *Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας.*

μέρες μας, όπου οι άνθρωποι εξαντλούνται από τα εξουθενωτικά ωράρια εργασίας και τους εντατικούς ρυθμούς της αστικής ζωής, η δυνατότητα έκφρασης και συμμετοχής τους εντός της τοπικής κοινωνίας αναδεικνύεται όλο και πιο αναγκαία και ταυτόχρονα όλο πιο δυσχερής. Μόνο με την δημιουργία των αναγκαίων υποδομών και την εξασφάλιση εκείνων των εχέγγυων που διευκολύνουν την ελεύθερη ανάπτυξη των πνευματικών και καλλιτεχνικών ενδιαφερόντων τους, μπορεί να αντισταθμιστεί το κυριότερο εμπόδιο για την προσέλκυση των πολιτών στις πολιτιστικές δράσεις, δηλαδή η έλλειψη χρόνου. Ο εργαζόμενος, η νοικοκυρά, ο μαθητής, ο φοιτητής, ο ηλικιωμένος, οι οποίοι αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους πλήθος προβλημάτων, που τους αποστερούν από την ενεργητικότητα, την κοινωνικότητα και την αισιοδοξία τους, χρειάζονται ένα φιλόξενο περιβάλλον που θα τους προσφέρει τη γνώση και τα μέσα για να αποκαλύψουν τη δημιουργικότητά τους, να ασκήσουν τη φαντασία τους, να καλλιεργήσουν το πνεύμα τους, να επικοινωνήσουν με το συνάνθρωπό τους. Κυρίως όμως, πρέπει να πειστούν μέσα από πράξεις και έργα της Τοπικής Αρχής, ότι η συμμετοχή τους στις πρακτικές των Πολιτιστικών Οργανισμών δύνανται να συμβάλλουν θετικά όχι μόνο στην αυτοβελτίωσή τους αλλά και στην αναβάθμιση της καθημερινής ζωής στην περιοχή τους. Έτσι, μία πολιτική πολιτισμού με κοινωνικό προσανατολισμό δεν μπορεί παρά να επιδιώκει, παράλληλα και αμφίδρομα, να διασφαλίσει το δικαίωμα συμμετοχής όλων των πολιτών και να αναπτύξει ένα πεδίο δράσεων, ικανό να επιτρέψει και, το σημαντικότερο, να αξιοποιήσει την πολυποίκιλη έκφραση τους.

II. Συμμετοχή και έκφραση

Η αξιολόγηση της επιτυχούς ή όχι ικανοποίησης του δικαιώματος των πολιτών να μετέχουν στην πολιτιστική ζωή της πόλης κρίνεται σε πολλά επίπεδα. Καταρχήν, στην παροχή δυνατότητας παρακολούθησης των δράσεων και νομής των παρεχόμενων πολιτιστικών υπηρεσιών σε όλους αδιακρίτως τους κατοίκους μίας περιοχής. Σε αυτό το σημείο αναδύονται πλήθος παραμέτρων, όπως το κόστος (π.χ. η τιμή εισιτηρίου εισόδου σε μία εκδήλωση ή ένα μουσείο ή το κόστος συνδρομής για την παρακολούθηση επιμορφωτικών καλλιτεχνικών προγραμμάτων κ.λπ.), η προσβασιμότητα (π.χ. η ύπαρξη δημόσιας συγκοινωνίας, χώρου στάθμευσης, υποδομής για άτομα

με κινητικά προβλήματα & ευέλικτου ωραρίου λειτουργίας), οι γενικότερες υποδομές (π.χ. οι συνθήκες υγιεινής και οι προδιαγραφές των όρων ασφαλείας, η ακουστική και η δυνατότητα θέασης κ.λπ.), το είδος των δράσεων (π.χ. εκδηλώσεις με λαϊκό ή «ελιτίστικο» χαρακτήρα, μοντέρνας ή κλασικής αισθητικής κ.λπ.), η ποιότητα και η ποικιλία των δράσεων και των υπηρεσιών (π.χ. η επιλογή των παρουσιαζόμενων καλλιτεχνικών σχημάτων ενός φεστιβάλ, των έργων μίας εικαστικής έκθεσης, της συλλογής μίας δημοτικής βιβλιοθήκης κ.ά.) και φυσικά, η ενημέρωση των πολιτών για τις υπάρχουσες επιλογές (π.χ. η δημοσιοποίησή τους μέσω εντύπων, ηλεκτρονικής σελίδας, δημοσιευμάτων στον τοπικό και εθνικό Τύπο κ.λπ.). Ακόμα πιο εύγλωττα, ωστόσο, ο κοινωνικός χαρακτήρας της πολιτιστικής πολιτικής ενός Δήμου αποκαλύπτεται στις ευκαιρίες που προσφέρει αφ' ενός, για τη λήψη αποφάσεων από τους ίδιους τους πολίτες (π.χ. διενέργεια έρευνας για τις προτιμήσεις της τοπικής κοινωνίας και σχεδιασμός πολιτιστικών πολιτικών με βάση τις ανάγκες και τις επιθυμίες της, διενέργεια δημοψηφισμάτων κ.λπ.) και αφ' ετέρου, για την ουσιαστική συμμετοχή τους⁷⁴ στην πολιτιστική παραγωγή και όχι στην απλή κατανάλωσή της.

Είναι αυτονόητο ότι όλες οι προαναφερόμενες παράμετροι - πεδία ανάδειξης των αποφασιστικών κριτηρίων της κάθε Τοπικής Αρχής στην προσπάθεια σύζευξης κοινωνικής πολιτικής και πολιτικής πολιτισμού - περιορίζονται καθοριστικά από την έλλειψη πόρων, την απουσία εξειδικευμένου προσωπικού & τεχνολογικής υποδομής, την ύπαρξη γραφειοκρατικών διαδικασιών, την εγκαθιδρυμένη πρακτική των πελατειακών σχέσεων, χαρακτηριστικά που - όπως έχουμε επισημάνει - διέπουν άλλωστε όλη τη Δημόσια Διοίκηση της χώρας μας. Θα τα προσπεράσουμε, ωστόσο, αποδεχόμενοι ότι αποτελούν το ρεαλιστικό πεδίο άσκησης «της τέχνης του εφικτού» και θα επιμείνουμε σε αυτά τα τελευταία ζητήματα της δυνατότητας συμμετοχής όλων των πολιτών τόσο στη λήψη των αποφάσεων όσο και στην υλοποίησή τους, ως των πιο εύγλωπτων για τις πολιτικές προθέσεις σε σχέση

---

⁷⁴ Όπως επισημαίνει η Ευγενία Μπιτσάνη, η εξασφάλιση της συμμετοχής των κατοίκων συνδέεται με τις αρχές της πολιτιστικής δημοκρατίας (*cultural democracy: διακυβερνητική διάσκεψη του Ελσίνκι, 1972*), όπου η διαδικασία συμμετοχής στα πολιτιστικά δρώμενα έχει μεγαλύτερη σημασία από τα αποτελέσματα, χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν πρέπει κανείς να σκοπεύει και στην ποιότητα. Μπιτσάνη 2002, σελ. 193

με την υιοθέτηση ή την απόρριψη αξιών ενδυναμωτικών του πλουραλιστικού και δημοκρατικού χαρακτήρα της πολιτιστικής ζωής ενός τόπου.

Καταρχήν, μία επισκόπηση συνολικά της πολιτιστικής ζωής των Δήμων της χώρας μας αποδεικνύει ότι δυσκολεύεται να ξεφύγει από τα παγκοσμίως επιβεβλημένα πρότυπα μαζικής κουλτούρας και από την κυριαρχία της ποσοτικής⁷⁵ αποτίμησης κάθε έκφανσης της κοινωνικής ζωής - γεγονός που επιτείνεται από την τυραννία της πλειοψηφίας στον ψηφοθηρικό πολιτικό στίβο -. Τα πολιτισμικά αγαθά, έχουν μετατραπεί σε προϊόντα προς κατανάλωση και έχουν αναχθεί και αυτά σε σύμβολα κοινωνικής διάκρισης, που ανακυκλώνονται ανάλογα με τις επιταγές της αγοράς, ώστε να διαιωνίζεται η αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων. Σε αυτή τη μορφή του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται ο Baudrillard, όταν επισημαίνει ότι, *κανένα προϊόν - ούτε το πολιτιστικό - δεν έχει την ευκαιρία να γίνει σειρά, καμία ανάγκη δεν έχει την ευκαιρία να ικανοποιηθεί μαζικά, παρά μόνον αν πάψει πια ν' αποτελεί μέρος του ανώτερου προτύπου και αντικατασταθεί εκεί από ένα άλλο αγαθό ή ανάγκη διάκρισης – έτσι ώστε να διατηρείται η απόσταση. ... Οπότε οι ανάγκες των μεσαίων και κατώτερων τάξεων, όπως και τα αντικείμενα, διατρέχουν πάντα τον κίνδυνο μιας καθυστέρησης, μιας υστέρησης χρονικής και μιας υστέρησης πολιτισμικής σε σχέση με τα αντίστοιχα των ανώτερων τάξεων. Κι αυτό δεν είναι μια από τις πιο ασήμαντες μορφές της διάκρισης σε μια «δημοκρατική» κοινωνία⁷⁶.*

Ειδικά, δε, η Τοπική Αυτοδιοίκηση που χαρακτηρίζεται από την έλλειψη ευέλικτων μηχανισμών παρακολούθησης – πόσο μάλλον απορρόφησης - της παραχθείσας γνώσης, έρχεται ως ο «φτωχός συγγενής» να υιοθετήσει μορφές πολιτιστικής δράσης, που είτε αναπαράγουν με παρωχημένο και ανεδαφικό τρόπο την εθνική μας παράδοση (π.χ. άκομψη και άνευρη αναβίωση παραδοσιακών εθίμων της υπαίθρου εντός του αστικού τοπίου), είτε εισάγουν κακέκτυπα της παγκοσμιοποιημένης κουλτούρας (π.χ. χριστουγεννιάτικες και αποκριάτικες φιέστες), είτε καθυστερούν τόσο στην

---

⁷⁵ Όπως υποδεικνύει ο Edgar Morin, ο σεβασμός της ποικιλίας σημαίνει ότι η δημοκρατία δεν μπορεί να ταυτίζεται με τη δικτατορία της πλειοψηφίας πάνω στις μειοψηφίες. Πρέπει να περιλαμβάνει το δικαίωμα των μειοψηφιών να υπάρχουν και να εκφράζονται, να επιτρέπεται να εκφράζονται αιρετικές και παρεκκλίνουσες ιδέες. Morin & Nair 1998, 254

⁷⁶ Μπωντριγιάρ 2000, 63

παρουσίαση των εξελίξεων στον τομέα του πολιτισμού, ώστε και οι πιο συγκινητικές απόπειρες για «ποιοτικές» επιλογές να έχουν, ήδη, καταστεί αναχρονιστικές ή να έχουν «αλλοιωθεί» από την ενσωμάτωσή τους στη «μαζική» παραγωγή της πολιτιστικής βιομηχανίας. Με αυτόν τον τρόπο δράσης αποστερεί, όμως, επί της ουσίας ένα διάλογο με το σύνολο των παραχθέντων πολιτισμικών αγαθών και μειώνει, συνεπώς, τις πιθανότητες πυροδότησης νέων ερμηνειών και κατ' επέκταση, πολιτισμικών αλλαγών.

Εμφανίζεται, λοιπόν, επιτακτική η ανάγκη να δοθεί βήμα σε εκείνες τις ατομικότητες ή συλλογικότητες, που δρουν αντιλεκτικά και αντιστικτικά στην κυρίαρχη κουλτούρα και φέρουν σπέρματα ριζοσπαστικοποίησης και ρηξικελευθισμού. Οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης οφείλουν όχι μόνο να σταθούν φιλόξενοι σε τέτοιες πρωτοβουλίες αλλά να τις αναζητήσουν ή δυνατόν και να τις προκαλέσουν να εμπνεύσουν τα μέλη της τοπικής κοινωνίας, να τους δώσουν κίνητρα για πρωτότυπη και αυθεντική δημιουργία και να ενισχύσουν τους υπάρχοντες πολιτιστικούς πυρήνες (π.χ. ερασιτεχνικούς θιάσους, πολιτιστικά σωματεία, νέους καλλιτέχνες κ.ά.) με υποδομές και τεχνογνωσία.

Σε αυτό το σημείο, χρειάζεται – έστω και παρενθετικά - να τονίσουμε τη σημασία που έχει για το σύγχρονο άνθρωπο, ο οποίος δυσκολεύεται να συγκροτήσει μία σταθερή ατομική ταυτότητα λόγω των συνεχών κοινωνικών μεταβολών και η ιδιαιτερότητα του οποίου πλήττεται από τη μαζικοποίηση και την ομογενοποίηση της κουλτούρας, η δυνατότητα συμμετοχής σε πρακτικές που καλλιεργούν την προσωπική έκφραση. Η συμμετοχή σε καλλιτεχνικά εργαστήρια - π.χ. στη δημοτική θεατρική ομάδα - , η παρακολούθηση επιμορφωτικών σεμιναρίων - π.χ. για την ιστορία της ελληνικής τέχνης - , η συμβολή του σε κινητοποιήσεις και διαμαρτυρίες – π.χ. για τη διάσωση ενός σημαντικού για την ιστορία του τόπου κτιρίου -, η προσφορά του σε εθελοντικές δράσεις κοινωνικού χαρακτήρα – π.χ. η αναδάσωση του βουνού της περιοχής του – συμβάλλουν γόνιμα στη συγκρότηση και την ανάδειξη της προσωπικότητας του ατόμου εντός του κοινωνικού συνόλου που δραστηριοποιείται. Ακόμα περισσότερο μάλιστα όταν η συμμετοχή σε τέτοιου είδους πρακτικές συνοδεύονται από την «επιβράβευση» και τη «διάκριση» του ατόμου από το ανώνυμο πλήθος. Ο ρόλος στην παράσταση που θα δοθεί με επισημότητα μπροστά στο κοινό της πόλης στο τέλος του έτους, η ανάληψη

συλλογής υλικού για την τέχνη της περιοχής και η προσωπική συμβολή στη δημιουργία ενός λευκώματος, η υπογραφή σε ένα κείμενο διαμαρτυρίας, η υιοθεσία και η ονομασία ενός δέντρου, αποτελούν μερικούς από τους πολλούς τρόπους με τους οποίους ένα άτομο αποκτά διακριτή υπόσταση εντός της τοπικής κοινωνίας και ανυψώνεται σε «πρόσωπο».

Επανερχόμενοι ωστόσο στο θέμα μας, μπροστά στο όραμα για μία πολιτική πολιτισμού που προάγει την κοινωνική συνοχή και την ατομική αυτοπραγμάτωση, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί αντιμετωπίζουν μία μεγαλύτερη πρόκληση: να καλλιεργήσουν τη δημόσια συζήτηση για τα προβλήματα που συνηγορούν στη διαιώνιση των κοινωνικών διαφορών, να ενθαρρύνουν τη διατύπωση προτάσεων και λύσεων από την ίδια την τοπική κοινωνία και να συμβάλλουν στην ενδυνάμωση των πολιτών *με στόχο την υπέρβαση της ιδιότητας του πολίτη ως τυπική προϋπόθεση υλοποίησης δικαιωμάτων, προς μία ουσιαστική και πιο εξειδικευμένη κατοχύρωση ανθρωπίνων δικαιωμάτων*⁷⁷. Έργο δικό τους είναι η τροφοδότηση των πολιτών με το απαραίτητο επιστημονικό και ερευνητικό υλικό για την εξάλειψη των προκαταλήψεων και η υιοθέτηση πρωτοποριακών μέτρων για την αποσόβηση των διχαστικών κατηγοριοποιήσεων και των αντικοινωνικών πρακτικών. Δεν είναι αρκετή και καταντά και ακαλαίσθητη η επετειακή, αποσπασματική και ευκαιριακή ενασχόληση με τις κοινωνικά αδύναμες ομάδες (π.χ. ημερίδες την ημέρα της Γυναίκας, συναυλίες την ημέρα κατά των ναρκωτικών κ.λπ.). Τέτοιου είδους δράσεις επιτείνουν την κατηγοριοποίηση και προσιδιάζουν σε μία υποκριτικά φιλόφρωνη και όχι πραγματικά συνεκτική κοινωνική πολιτική πολιτισμού. Αντίθετα, απαιτείται καθ' όλη τη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης των δραστηριοτήτων τους, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί να επιδιώκουν την συνεχή ενημέρωση όλων των κοινωνικών ομάδων και να παρέχουν ένα δίκτυο δράσεων μακροπρόθεσμης στόχευσης, η οποία να μην πλήττεται από τις εναλλαγές της Δημοτικής Αρχής, αλλά να αποτελεί κοινό τόπο στην πολιτική ατζέντα όλων των εκπροσώπων της διαχρονικά.

Η μέριμνα, για παράδειγμα, για τα προβλήματα των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες και η προσπάθεια γόνιμης ένταξής τους στις κοινωνικές διαδικασίες, πρέπει να εκφράζονται και να αποδεικνύονται από μία πολιτική

---

⁷⁷ Στασινοπούλου 1998, 1

πολιτισμού με σταθερό και ολιστικό χαρακτήρα. Παρόλο που είναι ευκαταίεες και αναγκαίες για την «καθυστερημένη» ελληνική πραγματικότητα ενέργειες όπως η δημιουργία υποδομών για την πρόσβασή τους στους χώρους πολιτιστικών εκδηλώσεων αλλά και ευρύτερα στην πόλη, η διοργάνωση σταθερών καλλιτεχνικών προγραμμάτων, επιμορφωτικού χαρακτήρα, η ενθάρρυνση της συνεργασίας τους με άλλους φορείς (π.χ. εκπαιδευτική και μαθητική κοινότητα, πολιτιστικούς συλλόγους κ.λπ.), η δημοσιοποίηση των προβλημάτων αλλά και η παρουσίαση των δράσεων τους και το κυριότερο, η καλλιέργεια συνεχούς διαλόγου ανάμεσα σε αυτούς, τους θεσμισμένους φορείς και τα μέλη της τοπικής κοινωνίας, δεν είναι αρκετές για μία πολυεπίπεδη κοινωνική πολιτιστική πολιτική. Αντίθετα, πρέπει να συμφύρονται οι στόχοι μιας ευρύτερης πολιτισμικής αλλαγής σε κάθε επιμέρους δράση. Ο άνθρωπος με αναπηρίες δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ως μία ειδική κατηγορία πολιτών που αποκλείεται από τις πολιτικές για την προστασία του περιβάλλοντος, για την απασχόληση, για την πρωτότυπη καλλιτεχνική παραγωγή και το αντίστροφο.

Δυστυχώς, όμως, σήμερα έχουν δημιουργηθεί στεγανά που εμποδίζουν τη διάχυση διασυστημικών αξιών, που προάγουν καθολικά την έννοια του «πολίτη», ως φορέα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Έτσι, βρισκόμαστε αντιμέτωποι με υποβόσκουσες αντιφάσεις, που θρυμματίζουν αυτή τη *μεγάλη δυνατότητα καλής θέλησης*, που επικαλείται ο Václav Havel ⁷⁸. Η «υπευθυνότητα» του οικολόγου, για παράδειγμα, μπορεί να καλλιεργείται μονοδιάστατα στην υιοθέτηση συμπεριφορών φιλικών προς τη φύση και να απουσιάζει στη σχέση του με το συνάνθρωπό ή η «ευαισθησία» του φιλότεχνου να εξαντλείται στη βίωση του αισθήματος της μέθεξης κατά την ακρόαση ενός κονσέρτου υψηλής αισθητικής και να αντικαθίσταται από αγένεια και επιθετικότητα στην «ουρά» για την αγορά των εισιτηρίων. Όψεις ενός κόσμου που, τελικά, επιβεβαιώνουν καθημερινά την άνιση μάχη του ανθρώπου με τα ταπεινότερα των ενστίκτων του...

Στόχος, λοιπόν, μίας πολιτικής πολιτισμού είναι η συνένωση αυτών των σπαραγμάτων, των δηλωτικών της εν δυνάμει μεγαλοσύνης της ανθρώπινης ψυχής και νόησης, υπό το πρίσμα μίας συνολικής ηθικής

---

⁷⁸ βλ. παραπομπή 66, Edgar Morin στο Morin & Nair 1998, 46

θεώρησης της θέσης μας στον κόσμο. Σε αυτή την κατεύθυνση, αρωγοί & συνεργάτες μπορούν να σταθούν όλες εκείνες οι συλλογικότητες, που μάχονται στον κοινωνικό στίβο, σε τοπικό και υπερτοπικό επίπεδο και έχουν ήδη στους κόλπους τους ανθρώπους, οι οποίοι διαθέτουν συναίσθηση της ευθύνης τους ως «πολιτών του κόσμου», έστω και σε μεμονωμένα πεδία. Εδώ εντάσσονται όλες οι εθελοντικές και μη κυβερνητικές οργανώσεις, όλες οι ενώσεις και οι ομάδες που ενεργοποιούνται για τα κοινωνικά δικαιώματα, είτε αυτά αφορούν τις πολιτισμικές μειονότητες, είτε κατηγορίες πληθυσμού που χρήζουν ιδιαίτερης φροντίδας (ΑΜΕΑ, Τρίτη ηλικία, παιδιά κ.λπ.), είτε την προστασία του περιβάλλοντος κ.ά., με άλλα λόγια, όλες εκείνες οι δυνάμεις που αρθρώνουν ένα δημόσιο λόγο εκ μέρους της κοινωνίας των πολιτών⁷⁹.

Χαρακτηριστική της τάσης ανάδειξης της δυναμικής του εθελοντισμού στη δημιουργία συνεκτικών δεσμών αλληλεγγύης εντός του σύγχρονου «κατακερματισμένου» κοινωνικού ιστού, αποτελεί το ψήφισμα της Επιτροπής της Περιφερειακής Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁸⁰, η οποία το 2007, διατύπωσε σε 27 άρθρα την πρόθεσή της να εξασφαλίσει την καλλιέργεια του εθελοντισμού και την προστασία των οργανώσεων του και να «εγκολπώσει» στις πολιτικές των ευρωπαϊκών κρατών τις θετικές όψεις των δράσεων τους. Ιδιαίτερο δε ενδιαφέρον παρουσιάζει η αιτιολογική έκθεση του ψηφίσματος, η οποία συνοπτικά καταγράφει τη σημαντική συμβολή του εθελοντισμού στην προαγωγή της απασχολησιμότητας και της κοινωνικής ένταξης, στην αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, στην μεγιστοποίηση της κοινωνικής συνοχής μέσω της σμίκρυνσης του χάσματος των γενεών, της συμφιλίωσης διχασμένων κοινοτήτων, της διευκόλυνσης της ενσωμάτωσης των μειονοτήτων και της ανάπτυξης διαπολιτισμικού διαλόγου και βέβαια, της αύξησης του αριθμού ευκαιριών για πολιτιστική έκφραση και συμμετοχή.

Σε μια αντίστοιχη κατεύθυνση, λοιπόν, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης καλό είναι να επιδιώξουν τη συνεργασία με τέτοιους φορείς, που ενεργοποιούνται τοπικά ή υπερτοπικά, ώστε να εμπλουτίσουν τα

---

⁷⁹ Και όχι μόνο. Όπως επισημαίνει η Όλγα Στασινοπούλου, οι μη-κυβερνητικές και εθελοντικές οργανώσεις αποτελούν σαφώς μέρος ενός ευρύτερου δημόσιου χώρου αλλά και – πράγμα σημαντικό – εκφάνσεις του συλλογικού, που έρχονται να αμφισβητήσουν ακόμα και μόνο με την ύπαρξη και δράση τους, την μονοπώληση από το κράτος της έκφρασης του συλλογικού. Στασινοπούλου 1998, 5

⁸⁰ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2008-0070+0+DOC+XML+V0//EL#title2>

αξιολογικά τους μέσα με τις κυκλοφορούσες εντός αυτών των φορέων αξίες της αλληλεγγύης, της κοινωνικής ευαισθησίας, της ανάληψης ατομικών και συλλογικών πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, του σεβασμού του ανθρώπου και του φυσικού περιβάλλοντος κ.λπ. και γενικότερα, να αξιοποιήσουν την προσπάθεια τους να *σκιαγραφήσουν ένα ηθικό πλαίσιο για την πολιτική που η ίδια ως πολιτικό σύστημα δεν διαθέτει*⁸¹.

Αναπτύσσοντας μία σχέση συνεργασίας, διάδρασης και αλληλοεπηρεασμού, καλλιεργώντας μία διαδικασία συνεχούς διαλόγου με την κοινωνία των πολιτών, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί μπορούν να ευνοήσουν την παραγωγή νέων ερμηνειών – και άρα το μετασχηματισμό του κυρίαρχου κοινωνικού νοήματος – κατά τη διάρκεια των δομικών συζεύξεων των δρώντων υποκειμένων με τις οργανώσεις τους, καθώς όπως επισημαίνει η Ιωάννα Τσιβάκου, οι κριτικές θέσεις των τελευταίων *γρήγορα αναγνωρίζονται από τον αρνητικό άξονα των αξιολογικών του μέσων* (εννοεί του λειτουργικού συστήματος εντός του οποίου εντάσσεται η κάθε οργάνωση), *εισπράττονται ως το μέχρι τώρα «ασημείωτο» και άρρητο και αντί να αντιμετωπισθούν απαξιωτικά, γίνονται αποδεκτές ως η άλλη όψη της θετικότητας, ως διαφορά. Τοποθετούν έτσι το σύστημα σε μίαν άλλη θέση παρατήρησης, πιο πλεονεκτική, και από αυτή την νέα θέση το σύστημα επαναλαμβάνει με καινούργια ορμή τις παρατηρήσεις του*⁸².

Προχωρώντας, όμως, ακόμα πιο πέρα τη δυνατότητα παρέμβασης των Πολιτιστικών Οργανισμών σε μια ευρύτερη προσπάθεια για κοινωνική ευαισθητοποίηση και ανάδειξη των πολιτών σε υπεύθυνα υποκείμενα, σε μία συνεχώς εμπλουτιζόμενη σχέση συναλληλίας εντός των φορέων και των μελών μιας πλουραλιστικά οργανωμένης τοπικής κοινωνίας, *έρχονται στο προσκήνιο όχι μόνον εθελοντικοί φορείς και διάφοροι οργανισμοί μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, αλλά και ο χώρος του «προσωπικού», τα άτυπα δίκτυα της οικογένειας, των φίλων, των συναδέλφων, της γειτονιάς*⁸³, με άλλα λόγια οι αλληλοδραστικές σχέσεις. Σχέσεις που από μόνες τους προσφέρονται ως το πεδίο για την καλλιέργεια πνεύματος συνεργασίας και συναισθημάτων

---

⁸¹ Τσιβάκου 2003, 262

⁸² ό.π., 265-266

⁸³ Στασινοπούλου 1992, 15

αλληλεγγύης, στη συνέχεια δε παρέχουν τη δυνατότητα μεταγίσεως αυτών των συναισθημάτων στα συστημικά αξιολογικά μέσα⁸⁴.

Οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αποτελούν το πιο πρόσφορο έδαφος για την αξιοποίηση των αλληλοδραστικών σχέσεων, ως πηγών θετικών αξιών. Αναπτύσσοντας, ή τουλάχιστον καλούμενοι να αναπτύξουν σε μεγάλο βαθμό, πρακτικές εντάσεως γνώσης, όπως ήδη αναφερθήκαμε στην πρώτη ενότητα, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία νέων μορφών αλληλεγγύης, καθώς το δρών υποκείμενο εντός τους *επιδιώκει κοινωνικές σχέσεις με όσους συμμετέχουν στο ίδιο έργο, έτοιμο ψυχικά να διαμοιρασθεί μαζί τους τη διάθεσή του για προσφορά. Ο ρομαντισμός και η κοινοτιστική ιδέα ανασπώνται από το χρονοντούλαπο της ιστορίας και επανέρχονται δυναμικά στο προσκήνιο, διεκδικώντας το θεωρητικό τους μερίδιο στην απελευθέρωση της φαντασίας και στη δημιουργία νέων κύκλων ομοιότητας⁸⁵.*

Συνοψίζοντας, αν οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης επιθυμούν να συμβάλλουν στην αναζωογόνηση του κυρίαρχου κοινωνικού νοήματος, προτάσσοντας αξίες που προάγουν την κοινωνική συνοχή και ευνοούν την ατομική αυτοπραγμάτωση, θα πρέπει στο πλαίσιο μίας πολυδιάστατης πολιτικής πολιτισμού να επιδιώξουν: την ενεργοποίησή τους εντός της καθημερινής ζωής της τοπικής κοινωνίας, τον ανασχεδιασμό των υπηρεσιών τους με δημοκρατικά κριτήρια, την αξιοποίηση όλων εκείνων των δυνάμεων, που ήδη αγωνίζονται στις παρυφές των κοινωνικών συστημάτων για τον εμπλουτισμό τους με αξίες ικανές να ανταποκριθούν στις προσδοκίες των πολιτών για έναν καλύτερο κόσμο, και βέβαια, να «μετουσιώσουν» τις σχέσεις αμοιβαιότητας και συλλογικότητας που ανθούν στο εσωτερικό τους, σε γενικότερα πρότυπα σχέσεων αλληλόδρασης.

Ίσως τότε, η πολιτιστική ζωή ενός τόπου αποτελέσει το χώρο ανάδυσης μίας νέας φιλοσοφίας ζωής, η οποία θα επιτρέψει την αποκάλυψη των ευγενέστερων ενστίκτων της ανθρώπινης φύσης.

---

⁸⁴ Τσιβάκου 2003, 254

⁸⁵ Τσιβάκου 2006β, 455

ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΤΗ: Η ψηφιακή τεχνολογία, αρωγός μίας πολυδιάστατης πολιτικής πολιτισμού

Υποενότητα πρώτη: Η τεχνολογία, ως μέσο εκδημοκρατισμού

*Μια κοινή νοητική γεωγραφία [...] έναν χώρο κατακλυσμένο
Από στοιχεία και ψέματα, με διανοητικό υλικό και μνήμες της φύσης,
Μ' ένα εκατομμύριο φωνές και δύο εκατομμύρια μάτια
Σε μια σιωπηλή, αόρατη συμφωνία έρευνας,
συναλλαγής κοινών ονείρων και απλής θέασης [...]
όψεις, ήχοι, παρουσίες που δεν έχουν ξαναντικριστεί στην επιφάνεια της γης,
ανθίζουσες μέσα στην ηλεκτρονική νύχτα⁸⁶.*

Οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όπως είδαμε στην πρώτη ενότητα, βρίσκονται αντιμέτωποι με ένα λαβύρινθο διασυνδέσεων και αλληλενεργειών που ξεφεύγουν των θεσμικών και χωροταξικών ορίων λειτουργίας τους, ώστε αν θέλουν να λειτουργήσουν ως παράγοντες πολιτισμικής αλλαγής οφείλουν να υιοθετήσουν μία πολιτική πολιτισμού, η οποία θα κινείται ταυτόχρονα σε πολλά επίπεδα και διαστάσεις. Συγκεκριμένα, όπως σκιαγραφήσαμε στη δεύτερη ενότητα, πρέπει να ενεργοποιηθούν στην κατεύθυνση της μεταμόρφωσης και αναβάθμισης της καθημερινής ζωής της τοπικής κοινωνίας και της επίτευξης - της αναγκαίας για την ευημερία των μελών της - κοινωνικής συνοχής. Ιδιαίτερη παράμετρος σε αυτή την προσπάθεια αναδείχτηκε η εξασφάλιση της συνεργασίας και της απρόσκοπτης επικοινωνίας με την κοινωνία των πολιτών.

Σε μία προοπτική ενοποίησης των ανωτέρω στοχοθετήσεων, θα εξετάσουμε το σημαντικό ρόλο που δύνανται να διαδραματίσουν οι σύγχρονες τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών. Η τεχνολογία, όπως συνοπτικά αναφερθήκαμε και στην πρώτη ενότητα, αποτελεί ένα από τα συστατικά στοιχεία του κυρίαρχου κοινωνικού νοήματος και με τις καινοφανείς διαστάσεις που έχει λάβει η χρήση της - ως μέσου συλλογής, κωδικοποίησης, αποθήκευσης και διανομής πληροφοριών, πηγής γνώσης, πεδίου εκδίπλωσης της ανθρώπινης δημιουργικότητας, αφορμής αναστοχαστικής σκέψης και, εν τέλει, ως δίαλου επικοινωνίας - αξιοποιούμενη από τις οργανώσεις όλων των κοινωνικών συστημάτων, καλείται να παίξει στην

⁸⁶ Michael Benedikt, όπως αναφέρεται στο Καλλίνικος 1995, 69

εποχή μας έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο, εκείνον του γενικού συντελεστή της κοινωνικής ολοκλήρωσης⁸⁷.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση δε θα μπορούσε – και δεν πρέπει - να μείνει ανεπηρέαστη από τις τεχνολογικές εξελίξεις και τις πρωτόγνωρες δυνατότητες που αυτές της προσφέρουν. Ήδη, η Τοπική Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση αποτελεί – στις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁸⁸ - έναν από τους άμεσους στόχους της, στο πλαίσιο της γενικότερης στροφής της Δημόσιας Διοίκησης προς μία ανθρωπο-πελατοκεντρική προσέγγιση της λειτουργίας της, η οποία καλείται να προσδώσει δημοκρατικότερο χαρακτήρα στη σχέση πολιτικών και κοινωνίας των πολιτών, να αναβαθμίσει τις παρεχόμενες υπηρεσίες και να αναπροσδιορίσει και να ενδυναμώσει τις διοικητικές ικανότητες των οργανώσεων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Περιορίζοντας, ωστόσο, τα όρια της ανωτέρω προβληματικής της Τοπικής Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης στο πεδίο των Πολιτιστικών Οργανώσεων, θα επικεντρωθούμε στη χρήση της Τεχνολογίας της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας, ως μέσου ικανού να δημιουργήσει συνθήκες για μία ουσιαστική και ενεργή συμμετοχή των πολιτών στο σχεδιασμό και την υλοποίηση μίας πολυδιάστατης πολιτικής πολιτισμού, που δύναται να ικανοποιηθεί στο πλαίσιο μίας νέας μορφής δημοκρατίας, της ψηφιακής δημοκρατίας⁸⁹.

Σε αυτή την κατεύθυνση, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί μπορούν να αξιοποιήσουν τα νέα τεχνολογικά μέσα (ψηφιακή τεχνολογία, διαδίκτυο κ.λπ) - σχηματικά περιγράφοντάς - αφ' ενός τροφοδοτώντας με τις αναγκαίες πληροφορίες και γνώσεις τους πολίτες και αφ' ετέρου εισπράττοντας τις «απαντήσεις-ερωτήσεις», τις ερμηνείες δηλαδή των πολιτών στα υπό διακύβευση ζητήματα. Πρόκειται, δηλαδή, επί της ουσίας για την καλλιέργεια

---

⁸⁷ Τσιβάκου 2000, 169

⁸⁸ Σύμφωνα με την ΕΕ, η ηλεκτρονική διακυβέρνηση ορίζεται ως «η αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών στις δημόσιες διοικήσεις, σε συνδυασμό με οργανωτικές αλλαγές και νέες δεξιότητες, ώστε να βελτιωθούν η παροχή δημοσίων υπηρεσιών και οι δημοκρατικές διαδικασίες καθώς και να ενισχυθεί η υποστήριξη των πολιτικών που ασκεί το δημόσιο». Ε.Ε.Τ.Α.Α. 2006, 15

⁸⁹ Χρήσιμη είναι η επισήμανση του Μ. Μπουντουρίδη ότι είναι σημαντικό να κατανοήσουμε την ηλεκτρονική διακυβέρνηση (eGovernance) σαν μια πολιτική διαδικασία «από πάνω προς τα κάτω» εφοδιασμού υπηρεσιών, ενώ την ψηφιακή δημοκρατία σαν μια πρωτοβουλία «από κάτω προς τα πάνω» κοινωνικο-πολιτικών διαδράσεων. <http://www.math.upatras.gr/~mboudour/articles/pnm1.pdf>, Μπουντουρίδης 2001, 1

ενός ζωντανού και άμεσου διαλόγου ανάμεσα στην τοπική αρχή και την τοπική κοινωνία, αναγκαίου για την κυκλοφορία ιδεών, απόψεων και θέσεων που θα επαναπροσδιορίζονται και αναδιαμορφώνονται συνεχώς από κοινού.

Αμέσως γίνονται φανερά τα προσκόμματα που αναμένεται να συναντήσει ένα τέτοιο εγχείρημα και διαφαίνονται οι ποικίλοι κίνδυνοι που εγκυμονεί η εφαρμογή του. Καταρχήν, όπως και σε προηγούμενες ενότητες αναφερθήκαμε, η υπάρχουσα κατάσταση εντός της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και ευρύτερα της Δημόσιας Διοίκησης της χώρας μας, χαρακτηρίζεται από έλλειμμα «εκσυγχρονισμού». Γραφειοκρατικές διαδικασίες, ανειδίκευτο προσωπικό, τεχνολογική υστέρηση και το σημαντικότερο, η κυρίαρχη οργανωσιακή κουλτούρα των φορέων τους, που αναπαράγει την εικόνα του Δημοσίου ως του πλέον αντιπαραγωγικού τομέα, δεν ευνοούν φυσικά την υιοθέτηση πρωτοπόρων εφαρμογών, οι οποίες απαιτούν ταυτόχρονους δομικούς και οργανωτικούς μετασχηματισμούς. Είναι χαρακτηριστικό ότι σύμφωνα με τα στοιχεία της Ε.Ε.Τ.Α.Α., παρόλο που το σύνολο των ΟΤΑ έχουν στο σύνολό τους πρόσβαση στο Internet, το 54% έχει σύνδεση χαμηλής ταχύτητας, το 56% δεν έχει εντάξει κάποιο έργο Πληροφορικής σε Χρηματοδοτικό Πρόγραμμα, ποσοστό μεγαλύτερο του 45% δεν έχει καν Υπηρεσία Πληροφορικής ενώ η ανάπτυξη των απαραίτητων υποδομών δεν πραγματοποιείται στο πλαίσιο ενός στρατηγικού σχεδιασμού αλλά γίνεται ευκαιριακά για την κάλυψη τρεχουσών αναγκών. Είναι δε αποκαλυπτικό της υφιστάμενης «καθυστέρησης» ότι μόλις το 1,6% του συνόλου του προσωπικού των Δήμων και Κοινοτήτων είναι κλάδου ή ειδικότητας Πληροφορικής ενώ η χρήση των τεχνολογιών αντιμετωπίζεται από το σύνολο των εργαζόμενων με αβεβαιότητα και φόβο, ακόμα και στις πιο απλές χρήσεις της⁹⁰.

Ακόμα, όμως και αν παρακάμψουμε τα προβλήματα εφαρμογής και λειτουργίας, ενυπάρχουν πολύ πιο ουσιαστικοί κίνδυνοι, που ανθίστανται σε συγκεκριμένες προβλέψεις και προληπτικές πολιτικές. Ο σημαντικότερος αφορά τη διαιώνιση του κοινωνικού χάσματος ανάμεσα σε έχοντες και μη κατέχοντες, με την απλή μετατόπισή του στο «ψηφιακό χάσμα» μεταξύ

---

⁹⁰ Ε.Ε.Τ.Α.Α. 2006, 62-68

Πληροφοριόπτωχων και Πληροφοριοπλούσιων⁹¹ ή με άλλα λόγια τη μετατροπή του σε «ψηφιακή διαίρεση»[...] μεταξύ μιας πληροφοριακά προνομιούχας τάξης και μιας «πληροφοριακής υπο-τάξης» (“*informational under class*”)⁹². Η ουσιαστική δηλαδή υλοποίηση της ψηφιακής δημοκρατίας κινδυνεύει από τις ενυπάρχουσες οικονομικο-πολιτικές σχέσεις ισχύος και εξουσίας που πολεμούν ούτως ή άλλως την παραδοσιακή δημοκρατία και οι οποίες όχι μόνο δύνανται να αναπαράγονται αλλά και να πολλαπλασιάζουν με δριμύτητα την εμβέλειά τους με τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα. Άρα, καμία πρόοδος δεν μπορεί να συντελεστεί προς την κατεύθυνση μιας πιο αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, αν δεν επιτρέπει πραγματικά την ισότιμη και ισοδύναμη ουσιαστική τους συμμετοχή. Αυτό προϋποθέτει, συνεπώς, μία εντατική προσπάθεια για την παροχή ευκαιριών πρόσβασης σε δίκτυα και υπολογιστές από όλους αλλά και τη δημιουργία φιλικών για το χρήστη πληροφοριακών συστημάτων. Αναφύεται δηλαδή στο προκείμενο, όπως και στην προηγούμενη ενότητα, η αναγκαιότητα διασύνδεσης κοινωνικής και πολιτιστικής πολιτικής, η οποία εδώ εκφράζεται με την εξασφάλιση των απαραίτητων εχέγγυων – π.χ. με τη δημιουργία δημοτικών internet café, την τοποθέτηση υπολογιστών για το κοινό σε όλες τις δημοτικές υπηρεσίες, τη χρήση προγραμμάτων προσβάσιμων και εύχρηστων για όλες τις «κατηγορίες» πολιτών⁹³ - για μία απρόσκοπτη επικοινωνία της κοινωνίας των πολιτών με την κοινωνία της πληροφορίας.

Έστω, ωστόσο, ότι θεωρήσουμε δεδομένη την πρόσβαση των πολιτών στα ενδεχόμενα αγαθά αφ’ ενός της τοπικής ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, όπως η παροχή έγκυρων και αναγκαίων πληροφοριών για τη διαμόρφωση του - απαραίτητου για την άσκηση των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων τους - γνωστικού υπόβαθρου και αφ’ ετέρου της ψηφιακής δημοκρατίας,

⁹¹ http://www.strategic.gr/whitepapers/WPA_April2002.doc Κατάρα 2002, 2

⁹² <http://www.math.upatras.gr/~mboudour/articles/pnm1.pdf> , Μπουντουρίδης 2001, 4

⁹³ Βλέπε χαρακτηριστικά τη μελέτη του Παρατηρητηρίου για την Κοινωνία της Πληροφορίας για το ψηφιακό χάσμα. Μεταξύ άλλων αποκαλύπτει ότι μετά από έρευνα,... για τις Περιφέρειες και τους Ο.Τ.Α. πολύ χαμηλό ποσοστό, μόλις το 14%, περνάει το 1ο επίπεδο του ελέγχου προσβασιμότητας, επομένως στη συντριπτική πλειοψηφία τους οι ιστοσελίδες τους δεν είναι προσβάσιμες στα ΑμεΑ και την 3^η ηλικία. Σύμφωνα με την ίδια έρευνα το ποσοστό είναι ακόμη μικρότερο στην περίπτωση των ΟΤΑ Α'. http://www.observatory.gr/files/meletes/amea_ap_ac.pdf

όπως η δυνατότητα συμμετοχής σε ψηφοφορίες και σφυγμομετρήσεις, σε έρευνες και σε δημόσιο διάλογο - καθοριστικών για το βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και την υλοποίηση πολιτικών – εγείρεται το ερώτημα: είναι αρκετή αυτή για την ενδυνάμωση της έννοιας του πολίτη και την ισχυροποίησής του απέναντι στα κυρίαρχα κέντρα εξουσίας; Σύμφωνα με τον Arturo Escobar *θα μπορούσαμε να δίνουμε σε κάθε γυναίκα του κόσμου ή σε κάθε οικολογική ομάδα έναν υπολογιστή κι ένα λογαριασμό στο Internet αλλά ο κόσμος θα παρέμενε ο ίδιος. Αυτό σημαίνει ότι η σχέση μεταξύ της κυβερνοκουλτούρας και της πολιτικής αλλαγής – και μεταξύ του κυβερνο-ακτιβισμού και της πρακτικής που είναι βασισμένη στον τόπο – πρέπει να κατασκευαστεί πολιτικά*⁹⁴.

Στη δυσπιστία και την επιφυλακτικότητα που συνοδεύουν τη χρήση των νέων τεχνολογικών μέσων, ως ικανών να αλλάξουν επί της ουσίας την κουλτούρα του πολίτη, να καταπολεμήσουν την πολιτική απάθεια και να δημιουργήσουν νέες συνθήκες κοινωνικής συμβίωσης⁹⁵, έρχονται να προστεθούν και προβληματισμοί από την αντίθετη κατεύθυνση, όπως ο κίνδυνος για επαναφορά του πάθους στην πολιτική ζωή. Επισημαίνει, συγκεκριμένα, η Σ. Κατάρα ότι, ενώ η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία επιτρέπει τη δημιουργία μίας χρονικής απόστασης μεταξύ της εμφάνισης ενός ζητήματος και την ανταπόκριση/αντίδραση σε αυτό το θέμα, πράγμα το οποίο θεωρητικά επιτρέπει μια πιο ουσιαστική και ώριμη σκέψη πάνω στο εκάστοτε πρόβλημα, η Ψηφιακή Δημοκρατία χαρακτηρίζεται από μια αμεσότητα και ταχύτητα που δεν αφήνουν μεγάλα περιθώρια για περισυλλογή⁹⁶. Και σ' αυτό το πεδίο η σωστή ενημέρωση⁹⁷, η σφαιρική γνώση των διαφορετικών συνιστωσών ενός ζητήματος, ο διάλογος που επιτρέπει τον αντίλογο,

⁹⁴ ό.π., 5

⁹⁵ «Η άφιξη της Επανάστασης των Υπολογιστών και η θεμελίωση της Εποχής των Υπολογιστών έχουν πολλές φορές ανακοινωθεί», γράφει ο Weizenbaum. «Αλλά αν ο θρίαμβος μιας επανάστασης πρέπει να μετράται με βάση τον κοινωνικό μετασχηματισμό που επέφερε, τότε καμία επανάσταση των υπολογιστών δεν έχει συντελεστεί». Πόστμαν 1997, 123

⁹⁶ http://www.strategic.gr/whitepapers/WPgr_DigitalCities.doc

Κατάρα, Σ. Ψηφιακές Πόλεις: Ο Προάγγελος της Ψηφιακής Δημοκρατίας, 4

⁹⁷ Όπως προβλέπει ο Neil Postman, ένας νέος κίνδυνος αναδύεται στο πεδίο της πληροφορόρησης, με τη χρήση της Τεχνολογίας της Πληροφορίας: *Είμαστε ένας πολιτισμός που καταναλώνει τον εαυτό του με πληροφορίες και πολλοί από μας δεν αναρωτιούνται καν πώς να ελέγξουν τη διαδικασία. Προχωράμε με την υπόθεση ότι η πληροφορόρηση είναι φίλος μας, πιστεύοντας ότι οι πολιτισμοί μπορεί να υποφέρουν πάρα πολύ από έλλειψη πληροφορόρησης, από την οποία όντως υποφέρουν. Μόλις τώρα αρχίζει να γίνεται κατανοητό ότι οι πολιτισμοί μπορεί να υποφέρουν, και μάλιστα οδυνηρά, από την πλημμυρίδα των πληροφοριών, από πληροφορίες χωρίς νόημα –πληροφορίες χωρίς μηχανισμούς ελέγχου.* Πόστμαν 1997, 80

αναδεικνύονται σε αναγκαίες προϋποθέσεις για την ορθή χρήση των νέων τεχνολογικών μέσων ως «εργαλείων» μίας δημοκρατικής κοινωνίας.

Άλλωστε, σε αντίστιξη προς τους προηγούμενους προβληματισμούς, σε μία εποχή που ο δημόσιος χώρος έχει αποστεωθεί, έχει μετατραπεί σε χώρο βουβής συνύπαρξης ή απλού περάσματος από το ένα σημείο στο άλλο, από τη μία οργάνωση στην άλλη και όπου το άτομο έχει χάσει την ικανότητα να παίζει και να υποδύεται, σε μία κοινωνία που δεν του προσφέρει κάποιον απρόσωπο χώρο για να παίζει⁹⁸, ο κυβερνοχώρος έρχεται να καλύψει αυτό το κενό, να πυροδοτήσει συζητήσεις και ερμηνείες, να δημιουργήσει νέου τύπου σχέσεις αλληλόδρασης και να ευνοήσει τη σύναψη καινοφανών συλλογικοτήτων, βασισμένων όχι - αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο - στη συναισθηματική και φυσική επαφή αλλά - κυρίως - συγκροτημένων σε κοινά γνωστικά πεδία και ενδιαφέροντα. Σε αυτήν την ανακουφιστική αποπροσωπιοποίηση και άρα απελευθέρωση της επικοινωνίας μπορούμε και να αποδώσουμε, εν μέρει, τη σαρωτική υιοθέτηση των σύγχρονων τεχνολογιών, ειδικά από τους νέους. Σε αυτήν και στην αίσθηση της μύησης στις «τελετουργίες» ενός κόσμου, που διαρκώς μας αποκρύπτει την ολότητά του. Το περιγράφει ποιητικά ο Pierre Lévy: *Παράλληλα με τη χρησιμοθηρική επιζήτηση πληροφορίας, εκείνο που εξηγεί τη μαγεία που ασκεί το Διαδίκτυο είναι αυτή η ιλιγγιώδης αίσθηση ότι βυθιζόμαστε μέσα στον κοινό εγκέφαλο και μετέχουμε σ' αυτόν. Η πλοήγηση στον κυβερνοχώρο ισοδυναμεί με ένα εν εγρηγόρσει βλέμμα που περιφέρουμε πάνω στη χαοτική εσωτερικότητα, στον ακούραστο βόμβο, στις καθημερινές ασημαντότητες και στις πλανητικές αστραπές της συλλογικής νοημοσύνης. Η πρόσβαση στη νοητική διαδικασία του όλου μορφοποιεί εκείνη του κάθε μέρους, ατόμου ή ομάδας, και τροφοδοτεί με τη σειρά της εκείνη του συνόλου. Περνούμε έτσι από τη συλλογική νοημοσύνη στη νοήμονα συλλογικότητα⁹⁹.*

Μπροστά σε αυτή τη νέα πραγματικότητα, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί δεν μπορούν, λοιπόν, να μένουν αδρανείς και αμήχανοι. Καινοτόμα μέσα γεννούν νέους σκοπούς και επαναπροσδιορίζουν τους στόχους των προσπαθειών τους, διανοίγοντας καινούργια πεδία δράσης, που δεν πρέπει να μείνουν ανεκμετάλλευτα, παρά τις όποιες αντιφατικές και αντικρουόμενες

---

⁹⁸ Σένετ 1999, 338

⁹⁹ Lévy 2001, 151

όψεις υποκρύπτει η εφαρμογή τους. Δεν είναι πρωτόγνωρο φαινόμενο, άλλωστε, καθώς κάθε επιστημονική ή τεχνολογική εξέλιξη στην ιστορία της ανθρωπότητας εμφανίζεται ως μία ακόμη ενσάρκωση του «Ιανού». Όμως, πλέον, όπως το θέτει αφοπλιστικά η Agnes Heller, *η τεχνολογία, εισβάλλοντας ολοένα σε νεότερες σφαίρες της καθημερινής ζωής, είναι το αναπόφευκτο θεμέλιο και ο όρος της ύπαρξης μας στην κοινωνία. Κατά συνέπεια, δεν μπορούμε να την περιγράψουμε με ηθικά κριτήρια...*¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ Χέλερ 1983, 142

Υποενότητα δεύτερη: Η ηλεκτρονική διαδικτύωση των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

*Άνθρωποι, όντα του εδώ και του παντού,
εσείς που βρίσκεστε μέσα στο μεγάλο ρεύμα της αποτοπικοποίησης,
εσείς που είστε εμφυτευμένοι στο υπερσώμα της ανθρωπότητας
και που ο σφυγμός σας αντηχεί στους γιγάντιους παλμούς του,
εσείς που σκέπτεσθε ενωμένοι και διεσπαρμένοι
μέσα στον υπερεγκέφαλο των εθνών,
εσείς που ζείτε αρπαγμένοι, κομματιασμένοι,
μέσα σ' αυτό το απέραντο συμβάν του κόσμου
που επιστρέφει ακατάπαυστα στον εαυτό του και αναδημιουργείται,
εσείς που έχετε ριχτεί ολοζώντανοι μέσα στο δυνητικό,
εσείς που μετέχετε σ' αυτό το πελώριο άλμα που κάνει το είδος μας
προς την πηγή του ρεύματος του είναι,
ναι, μέσα στην καρδιά αυτής της παράξενης δίνης, βρίσκεστε στο σπίτι σας.
Καλώς ήλθατε στους δρόμους του δυνητικού!¹⁰¹*

Στο πλαίσιο των ανωτέρω προβληματισμών και προς αποφυγή μίας μελέτης που προσανατολίζεται μόνο στη θεωρητική υποστήριξη των απόψεών της, θα περιγραφεί μία πρόταση, η οποία φιλοδοξεί να αναδείξει έναν εύχρηστο μηχανισμό, ικανό να υποστηρίξει την πολλαπλότητα των στόχων και των αξιών που πρέπει να ενσωματώνονται στην πολιτική των Πολιτιστικών Οργανώσεων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Επελέγη δε, γιατί μπορεί να εφαρμοστεί από κάθε φορέα, αποτελεί παράδειγμα αξιοποίησης των σύγχρονων τεχνολογιών, που διαδίδονται με ταχείς ρυθμούς και στη χώρα μας, και αναφέρεται όχι τόσο στο ουσιαστικό περιεχόμενο των αποφάσεων και των επιλογών στο ευρύ πεδίο ανάπτυξης δράσης των Πολιτιστικών Οργανισμών, στο οποίο συνήθως εμφιλοχωρεί η υποκειμενικότητα και πλήθος άλλων παραμέτρων, όσο στη λειτουργία τους.

Πρόκειται, συγκεκριμένα, για τη δυνατότητα ηλεκτρονικής διαδικτύωσης όλων των Πολιτιστικών Οργανισμών της χώρας. Ήδη οι περισσότεροι Δήμοι ακόμα και οι κοινότητες έχουν τη δική τους ιστοσελίδα, μέσω της οποίας επιδιώκουν να ενημερώσουν τους πολίτες για τις υπηρεσίες και τις δραστηριότητές τους. Ως τώρα, εξετάζοντας πολλές από αυτές,

---

¹⁰¹ Lévy 2001, 187

διαπιστώνεται ότι αποτελούν κυρίως εργαλείο πολιτικού marketing, στοχεύοντας αφ' ενός στην προβολή μίας θετικής εικόνας για τη Δημοτική Αρχή και αφ' ετέρου στη διευκόλυνση του πολίτη για την άντληση κάποιων χρήσιμων πληροφοριών. Πιο πρόσφατα, άρχισαν και οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί να αποκτούν τον δικό τους -αυτόνομο από το Δήμο- ιστότοπο, γεγονός που, ενδεχομένως, αποδεικνύει τόσο την τάση αυτονόμησής τους όσο και την αύξηση της εμβέλειάς τους.

Αν, όμως, αυτές οι μεμονωμένες προσπάθειες έμπαιναν σε μία λογική συντονισμένης ηλεκτρονικής επικοινωνίας με τον έλληνα πολίτη και υπάγονταν σε θεσμικά μέσα έρευνας, ελέγχου και ενημέρωσης, θα μετατρέπονταν σε πολύτιμα εργαλεία γνώσης, έρευνας, σχεδιασμού, συνεργασίας, και το κυριότερο, εκδημοκρατισμού της άσκησης πολιτικής πολιτισμού. Πρακτικά, αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί λειτουργώντας υπό τη σκέπη ενός κεντρικού φορέα (π.χ. της Κ.Ε.Δ.Κ.Ε.¹⁰² ή άλλου, που θα συστηθεί ειδικά για αυτό το έργο), ο οποίος θα είναι υπεύθυνος για την κεντρική βάση δεδομένων και θα θέτει τις βασικές προδιαγραφές σχεδιασμού και λειτουργίας, που οφείλει να τηρεί κάθε Πολιτιστικός Οργανισμός, ώστε να εξασφαλιστεί η συνεκτική δομή και να υιοθετηθεί μία κοινή λογική άρθρωσης των παρεχόμενων ηλεκτρονικών υπηρεσιών. Ο ίδιος φορέας θα είναι υπεύθυνος για τη συνεργασία με τα αρμόδια κρατικά όργανα για την προώθηση όλων των αναγκαίων μέτρων ώστε να δημιουργηθεί το απαραίτητο νομικό πλαίσιο και να νομιμοποιηθούν οι νέες πρακτικές, οι αναγκαίες για την ορθή λειτουργία της προτεινόμενης εφαρμογής.

Πιο συγκεκριμένα, προτείνεται η δημιουργία μίας διαδικτυακής πύλης¹⁰³, που θα συνδέεται με τις ιστοσελίδες των Πολιτιστικών Οργανισμών,

---

¹⁰² Η ΚΕΔΚΕ έχει ήδη δραστηριοποιηθεί προς την κατεύθυνση των αναγκαίων οργανωτικών αλλαγών των Ο.Τ.Α. και την υλοποίηση της Τοπικής Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης και της Ψηφιακής Δημοκρατίας, όπως συντάσσοντας κείμενο στρατηγικής με τίτλο «Πλαίσιο συνεργασίας της ΚΕΔΚΕ με τους Δήμους και τις Κοινότητες για την ισχυρή παρουσία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Κοινωνία της Πληροφορίας» ενώ προχώρησε και στην προκήρυξη ανοιχτού διεθνή διαγωνισμού με σκοπό τη δημιουργία «Ενιαίου διαδικτυακού περιβάλλοντος των Ο.Τ.Α. για την παροχή ηλεκτρονικών υπηρεσιών σε πραγματικό χρόνο στους πολίτες και στις επιχειρήσεις» Ε.Ε.Τ.Α.Α. 2006, 89-97

¹⁰³ Οι Διαδικτυακές Πύλες συγκεντρώνουν σε μια τοποθεσία πληροφορίες και υπηρεσίες από διαφορετικές πηγές και τις παρουσιάζουν με έναν προσβάσιμο και φιλικό τρόπο, εξαλείφοντας την ανάγκη κατανόησης των υποκείμενων δομών και της τοποθεσίας των παρόχων των υπηρεσιών. Οι Διαδικτυακές Πύλες μπορεί να συγκεντρώνουν μια ευρεία κλίμακα ενδιαφερόντων ή να εξειδικεύονται σε ένα συγκεκριμένο πεδίο ή περιοχή. Ε.Ε.Τ.Α.Α. 2006, 46-48

θα συγκεντρώνει σε μία βάση δεδομένων και θα παρουσιάζει, ανάλογα με την επιλογή του χρήστη, μεμονωμένα, ομαδοποιημένα ή συνολικά τα καταγεγραμμένα σε αυτές στοιχεία, που αφορούν τη δομή, την οργάνωση και τη λειτουργία τους και η οποία θα επιτρέπει την ηλεκτρονική επικοινωνία και συνεργασία των Πολιτιστικών Οργανισμών με το εξωτερικό περιβάλλον τους, δηλαδή, τους πολίτες και άλλους δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς και αντίστροφα. Για να καταστεί πιο σαφής και συγκεκριμένη η πρόταση, θα επιχειρηθεί η καταγραφή των βασικότερων «δομικών» στοιχείων αυτού του «ψηφιακού κόμβου» και, παράλληλα, θα σκιαγραφηθεί συνοπτικά η στοχοθέτηση του κάθε μέρους αλλά και του συνόλου του.

Καταρχήν, θεωρώντας ότι η έγκυρη πληροφόρηση και η ουσιαστική γνώση του κανονιστικού πλαισίου αλλά και των πεπραγμένων κάθε πολιτικής αρχής, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση της καλλιέργειας της κριτικής σκέψης, της υπεύθυνης εκπλήρωσης των υποχρεώσεων αλλά και της δίκαιης διεκδίκησης των δικαιωμάτων του πολίτη, η ηλεκτρονική αυτή «εγκυκλοπαίδεια» οφείλει να δημοσιεύει όλα τα απαραίτητα στοιχεία που αφορούν την τυπική αλλά και ουσιαστική λειτουργία των Πολιτιστικών Οργανισμών, όπως το καταστατικό (σκοπός) και τον εσωτερικό οργανισμό λειτουργίας τους (οργανωτικό πλαίσιο), το ανθρώπινο δυναμικό που διαθέτουν καθώς και περιγραφή της ειδικότητας και των αρμοδιοτήτων κάθε μέλους του (τεχνογνωσία-υποδομή), τις υπηρεσίες που παρέχουν (έργο), τον οικονομικό προϋπολογισμό και απολογισμό κάθε έτους (δυνατότητες-εφαρμογή), τις αποφάσεις του Διοικητικού τους Συμβουλίου (πολιτική βούληση).

Παράλληλα, απαντώντας στο αίτημα για διαφάνεια και αξιοκρατία – αξίες που έχουν πληγεί ανεπανόρθωτα, απ' ότι καταδεικνύουν οι έρευνες στη συνείδηση του κόσμου¹⁰⁴ – απαραίτητη κρίνεται η έγκαιρη δημοσιοποίηση

---

¹⁰⁴ Βλέπε την έκθεση (2006) της επιτροπής του Ινστιτούτου Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ενδεικτικά παραθέτουμε: ...στις ετήσιες εκθέσεις του Συνήγορου του Πολίτη, η τοπική αυτοδιοίκηση κατέχει τα δύο τελευταία χρόνια την πρώτη θέση ως προς την κατανομή των υποθέσεων κακοδιοίκησης ανά φορέα: το 2005, το 18,7% των υποθέσεων κακοδιοίκησης αφορούν τους δήμους και τις κοινότητες, το 16,2% το ΥΠΕΣΔΔΑ και το 9,0% τις νομαρχίες, το 2004, το 20,8% αφορούν τους δήμους και κοινότητες, το 11,4% τις νομαρχίες, και το 9,2% το ΥΕΠΘ... Στην παραπάνω δημοσκόπηση της MRB, στην ερώτηση αν πιστεύουν ότι η διαφθορά στην τοπική αυτοδιοίκηση είναι ίδια, περισσότερη ή λιγότερη από τη διαφθορά στις κρατικές υπηρεσίες, το 58% των ερωτηθέντων θα έλεγε ότι υπάρχει ίδια διαφθορά σε κρατικές υπηρεσίες και υπηρεσίες τοπικής αυτοδιοίκησης, το 24% ότι υπάρχει περισσότερη διαφθορά

όλων των προκηρύξεων για την πρόσληψη προσωπικού, των προσκλήσεων ενδιαφέροντος και των κάθε τύπου διαγωνισμών, που αφορούν την ικανοποίηση των αναγκών των Πολιτιστικών Οργανισμών σε προμήθειες και υπηρεσίες. Άλλωστε, παρέχοντας πρόσβαση σε όλους τους ενδιαφερόμενους να υποβάλλουν αίτηση ή προσφορά, εξασφαλίζεται στην πρώτη περίπτωση, η ενδυνάμωση του ανθρώπινου δυναμικού με τους καταλληλότερους ενώ στη δεύτερη, η καλλιέργεια ενός υγιούς ανταγωνισμού για την παροχή των πιο συμφερούσων - με την έννοια του συνδυασμού της υψηλής ποιότητας με την οικονομία – για το φορέα προσφορών.

Προχωρώντας στο πεδίο της κυριότερης δραστηριότητας των Πολιτιστικών Οργανισμών, δηλαδή στη διοργάνωση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων και ευρύτερα πολιτιστικών δράσεων (όπως συνέδρια, σεμινάρια, εργαστήρια τέχνης κ.λπ.), διαπιστώνουμε ότι είναι ίσως ο μοναδικός τομέας που τυγχάνει ήδη αρκετής προβολής από τον κάθε φορέα, υπάρχει, ωστόσο, ακόμη μεγάλο περιθώριο διεύρυνσης της εμβέλειας και της ποιότητας ενημέρωσης του κοινού. Μία δομημένη, ακριβής και έγκαιρη καταγραφή των επικείμενων εκδηλώσεων, η οποία θα παρουσιάζεται ανά ημέρα, μήνα και έτος θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα ηλεκτρονικό πολιτιστικό χάρτη της Ελλάδας. Μία ξενόγλωσση μάλιστα, έκδοσή του θα αποτελούσε πολύτιμο εργαλείο για την αναβάθμιση των υπηρεσιών Τουρισμού ενώ θα προήγαγε έναν διαδεδομένο στο εξωτερικό τομέα, τον πολιτιστικό τουρισμό. Οραματιζόμενοι, δε, μία πολύ προηγμένη αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, θα μπορούσαμε να ελπίζουμε στη μετάδοση πολιτιστικών εκδηλώσεων των Ο.Τ.Α. μέσω του διαδικτύου σε πραγματικό χρόνο¹⁰⁵.

σε κρατικές υπηρεσίες και λιγότερο σε υπηρεσίες τοπικής αυτοδιοίκησης και το 7,3% ότι υπάρχει περισσότερη διαφθορά σε υπηρεσίες τοπικής αυτοδιοίκησης και λιγότερο σε κρατικές υπηρεσίες. <http://politessedrasi.files.wordpress.com/2008/12/ita.doc>.

¹⁰⁵ Η πρώτη πανευρωπαϊκή μετάδοση οπτικοακουστικού περιεχομένου υψηλής ποιότητας (HD Audio & Video) σε πραγματικό χρόνο μέσω διαδικτύου πραγματοποιήθηκε τη Δευτέρα 1/10/2007, από το Εργαστήριο Ηλεκτροακουστικής και Τηλεοπτικών Συστημάτων του Τμήματος Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών του Α.Π.Θ., σε συνεργασία με το Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης.

Το Ινστιτούτο Τεχνολογίας και Έρευνας στο Ηράκλειο Κρήτης, το Μετσόβειο Πολυτεχνείο και το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος κατάφεραν να παρακολουθήσουν ζωντανά την πολιτιστική εκδήλωση "Εντυπώσεις του μοντέρνου στην τζαζ" μέσω του ευρυζωνικού δικτύου του Ο.Τ.Ε. και του Εθνικού Δικτύου Έρευνας και Τεχνολογίας (Ε.Δ.Ε.Τ.), στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος της Κοινωνίας της Πληροφορίας.

Πηγή: <https://www.auth.gr/news/wordpress/?m=20071109>, όπως στο http://www.infosoc.gr/infosoc/elGR/grafeiotypou/digital_greece_magazine/new_edition/08_05.htm Περιοδικό Ψηφιακή Ελλάδα Ιούνιος 2008/ Τεύχος 14

Στο ανωτέρω πλαίσιο, της χαρτογράφησης, δηλαδή, του πολιτιστικού πλούτου της χώρας μας, θα μπορούσε να ενταχθεί και η καταγραφή των κέντρων πολιτισμού (Μουσείων, βιβλιοθηκών, πινακοθηκών, γκαλερί κ.ά.), των μνημείων και των έργων τέχνης, που ανήκουν ή φιλοξενούνται στην επικράτεια του κάθε Δήμου ή Κοινότητας, ώστε να ενθαρρυνθεί η χάραξη πολιτιστικών «διαδρομών» από τους πολίτες.

Ένας ακόμα σημαντικός στόχος, θα ήταν η ανάδειξη των δημιουργικών δυνάμεων της κάθε περιοχής, δίνοντας «ηλεκτρονικό βήμα» στους πολιτιστικούς συλλόγους, τους καλλιτέχνες και τις ομάδες τους (θιάσους, συγκροτήματα κ.λπ.) μέσα στην ιστοσελίδα κάθε Δήμου και δημιουργώντας ένα πολύτιμο αρχείο για τους «παραγωγούς» πολιτιστικών δρωμένων. Επιπλέον, με αυτόν τον τρόπο, θα ενθαρρυνόταν ο σταδιακός απεγκλωβισμός των καλλιτεχνών από εσωστρεφείς και αποξενωτικές πρακτικές και θα καλλιεργείτο η ένταξή τους σε συλλογικότητες με κοινά ενδιαφέροντα.

Τους πολιτιστικούς «παραγωγούς» αφορά, επίσης, και η επόμενη κατηγορία, που είναι η καταγραφή των διαθέσιμων χώρων σε κάθε Δήμο ή Κοινότητα για τη διοργάνωση πολιτιστικών δρωμένων και η αναλυτική περιγραφή των τεχνικών χαρακτηριστικών τους (κατόψεις, τεχνολογική υποδομή, τρόποι πρόσβασης κ.ά.). Μία, μάλιστα, τολμηρή «διάθεση» χώρων (όπως εγκαταλελειμμένων κτιρίων, βιομηχανικών εγκαταστάσεων, υπαίθριων χώρων κ.λπ.) θα μπορούσε να προσελκύσει δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς για την αξιοποίησή τους και να οδηγήσει στην αναζωογόνηση της περιοχής.

Ένας από τους σοβαρότερους λόγους, που οδήγησαν στη σύλληψη της συγκεκριμένης δράσης, αποτελεί η έλλειψη τακτικής & οργανωμένης διενέργειας ερευνών και στατιστικών μελετών, γύρω από την πολιτιστική ζωή του τόπου μας. Πόσοι και τι διαβάζουν, ποιοι παρακολουθούν θέατρο, τι είδους πολιτιστικές δραστηριότητες προτιμά το κοινό κ.λπ. Σ' αυτόν τον τομέα, της συλλογής, δηλαδή, σημαντικών - για την επιστημονική σπουδή αλλά και για τη χάραξη της τοπικής και εθνικής πολιτιστική πολιτικής - στοιχείων, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης θα μπορούσαν να διαδραματίσουν έναν καίριο ρόλο, καταγράφοντας για παράδειγμα, την επισκεψιμότητα στις δημοτικές βιβλιοθήκες αλλά και τις επιλογές των αναγνωστών, τον αριθμό των θεατών στις εκδηλώσεις, τα μέλη των

εργαστηρίων καλλιτεχνικής εκπαίδευσης κ.ά. και εμπλουτίζοντάς τα, παράλληλα, με παραμέτρους όπως σύνδεση μορφωτικού επιπέδου, ηλικίας, χρόνου εκδήλωσης κ.λπ. με την εκάστοτε επιλογή του κοινού.

Το σημαντικότερο, δε, θα ήταν η χάραξη της πολιτιστικής πολιτικής να εκπορευόταν όχι μόνο μέσα από τις στατιστικές μελέτες αναφορικά με τα πεπραγμένα αλλά και από τις δεδηλωμένες προτιμήσεις των πολιτών, όπως δύνανται να εκφραστούν μέσα από ηλεκτρονικές «δημοσκοπήσεις» «δημοψηφίσματα» και «ψηφοφορίες». Κάθε πολιτιστικός οργανισμός θα μπορούσε, για παράδειγμα, να θέτει, δεκαπέντε μέρες πριν από κάθε συνεδρίαση του Διοικητικού του Συμβουλίου, τα υπό συζήτηση θέματά του σε ψηφοφορία, ώστε τα μέλη του πριν αποφασίσουν να γνωρίζουν τη βούληση του πολιτών. Στην ίδια κατεύθυνση, η συνεχής αξιολόγηση των υπηρεσιών των Πολιτιστικών Οργανισμών από τους πολίτες αλλά και τους συνεργαζόμενους φορείς, μέσω ειδικών ηλεκτρονικών εφαρμογών, μπορεί να αποτελέσει το ισχυρότερο κίνητρο για μία αποδοτικότερη Διοίκηση και τη διαρκή αναβάθμισή της και να εδραιώσει την υποχρέωση καθημερινής λογοδοσίας της για την ικανότητά της να αξιοποιεί με το βέλτιστο τρόπο τους διαχειριζόμενους δημόσιους πόρους.

Τέλος, καθοριστική για την προαγωγή μίας δημοκρατικότερης λειτουργίας των Πολιτιστικών Οργανισμών, θα ήταν η δημιουργία blog, η οποία θα επέτρεπε το δημόσιο διάλογο και άρα τη σφαιρικότερη γνώση των εγείρομενων ζητημάτων για μία πολιτική πολιτισμού, όχι μόνο σε επίπεδο απόφασης αλλά το κυριότερο, σε θέματα σχεδιασμού στρατηγικής, ώστε να χτίζονται συνεργασιακές μακρόπνοες πολιτικές, που βρίσκουν έρεισμα στην κοινωνική συνείδηση. Μία τέτοια εφαρμογή, άλλωστε, θα επέτρεπε την ταχεία διάγνωση και κατανόηση των καθημερινών προβλημάτων και θα διευκόλυνε τη δημιουργία μηχανισμών άμεσης ανταπόκρισης, επιτυγχάνοντας σε σημαντικά ζητήματα της επικαιρότητας (π.χ. μία απεργία διάρκειας των εκπαιδευτικών που ανατρέπει τη συνήθη ροή της ζωής μίας πόλης, η περιβαλλοντική υποβάθμιση μίας περιοχής κ.λπ.) την ενότητα της λαϊκής βούλησης με αυτήν της Δημοτικής Αρχής.

Η συνοπτική και όχι εξαντλητική, ανωτέρω κατηγοριοποίηση, μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία για τη δημιουργία ενός συνεχώς εμπλουτιζόμενου ηλεκτρονικού «θησαυρού», που σταδιακά θα αποκτά όλο και περισσότερες

διακλαδώσεις και θα δύναται να καταστεί σε μία πολύτιμη «μηχανή» αναζήτησης κάθε στοιχείου που αφορά τη λειτουργία και το έργο των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης της χώρας μας.

Η υλοποίηση της ηλεκτρονικής διαδικτύωσης δεν είναι, φυσικά, τόσο απλή στην εφαρμογή όσο στην περιγραφή της. Ακόμα και αν παραμερίσουμε τις όποιες τεχνικές δυσκολίες στην κατασκευή & εφαρμογή του (εδώ αναφέρονται ζητήματα διαλειτουργικότητας, χρηστικότητας, ταχύτητας, πιστοποίησης, ασφάλειας κ.λπ.) – που άλλωστε είναι αναγκαίο να αναλάβουν ειδικοί επιστήμονες και εμπειρογνώμονες – το σημαντικότερο είναι η υιοθέτησή του από τις υπηρεσίες των Πολιτιστικών Οργανισμών και η «ευλαβική» έγκαιρη ενημέρωσή του, με υπευθυνότητα και εγκυρότητα. Αυτό απαιτεί ειδικό τμήμα σε κάθε φορέα, με εξειδικευμένο προσωπικό, που θα ασχολείται αποκλειστικά με τη συλλογή και καταγραφή των στοιχείων και με τη διενέργεια των απαραίτητων διαδικασιών για την απρόσκοπτη επικοινωνία των πολιτών με τις διοικητικές αρχές. Το κυριότερο, γνωρίζοντας τις ελλείψεις, τους αργούς ρυθμούς και τις γραφειοκρατικές διαδικασίες που χαρακτηρίζουν τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, απαιτείται η πολιτική βούληση των ηγετικών αρχών να θεσμοθετήσουν αφ' ενός, μία τέτοια πρακτική διαδικτύωσης και να αξιοποιήσουν αφ' ετέρου, τις δυνατότητές της, εργαζόμενες προς την κατεύθυνση ουσιαστικών οργανωτικών αλλαγών της εσωτερικής λειτουργίας των υπηρεσιών τους (back office). Η προσπάθεια για τη χάραξη μίας εμπνευσμένης στρατηγικής αξιοποίησης των τεχνολογιών Πληροφοριών και Επικοινωνίας δεν μπορεί παρά να είναι αδιάσπαστη από την αντίστοιχη στρατηγική για τη βελτίωση της διοικητικής ικανότητας των Πολιτιστικών Οργανισμών και ευρύτερα του συνόλου των θεσμικών οργάνων των Ο.Τ.Α¹⁰⁶.

Δεν πρέπει άλλωστε να μας διαφεύγει ότι σε πρακτικές εντάσεως γνώσης, όπως είναι οι πρακτικές των Πολιτιστικών Οργανισμών, τεχνολογικές εφαρμογές σαν την περιγραφόμενη, η οποία εντείνει και διευρύνει την εισροή των πληροφοριών και άρα εμπλουτίζει το γνωστικό τους αντικείμενο, λειτουργεί επικουρικά κάθε οργανωτικής αλλαγής, καθώς δημιουργεί τις προϋποθέσεις αφ' ενός για τη συνεχή ανανέωση και τον επαναπροσδιορισμό

---

¹⁰⁶ Σε αυτήν την κατεύθυνση, θα μπορούσε να υπάρξει και νομική δέσμευση των φορέων – αφήνοντας ένα διάστημα προαιρετικής συμμετοχής – να ενταχθούν στο δίκτυο, όπως για παράδειγμα συνέβει με την εφαρμογή του διπλογραφικού συστήματος στις οικονομικές υπηρεσίες των Δήμων.

της εργασιακής διαδικασίας αλλά και για τη σύσφιξη των εργασιακών σχέσεων. Κάθε νέο δεδομένο που εισέρχεται στο πεδίο μελέτης και σχεδιασμού ενεργοποιεί τη δημιουργικότητα των δρώντων υποκειμένων και ενθαρρύνει τον αναστοχασμό της δράσης τους. Παράλληλα, η αμοιβαία προσπάθεια τους – των πολιτικών, των επιστημόνων, των καλλιτεχνών, των διοικητικών υπαλλήλων κ.λπ. – να αφομοιώσουν αυτά τα καινούργια στοιχεία, τα οποία προκύπτουν από την ηλεκτρονική διαδίκτυωση και να τα διοχετεύσουν σε μία κοινή ερμηνεία/απόφαση/δράση, τους καθιστά αλληλέγγυους και ισότιμους συνομιλητές σε μία διαλογική και αλληλοδραστική επικοινωνία.

Μία άλλη, ωστόσο, προφανής δυσκολία - τη σχολιάσαμε και στην προηγούμενη υποενότητα - είναι η ενθάρρυνση των πολιτών να χρησιμοποιήσουν τις δυνατότητες του δικτύου και να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες που τους προσφέρει για ενεργή συμμετοχή στη χάραξη και υλοποίηση της πολιτιστικής πολιτικής του τόπου τους. Δεν αρκεί να προσφέρεις τον τρόπο – ο οποίος είναι σίγουρα ο λιγότερο γραφειοκρατικός και χρονοβόρος - αλλά, το κυριότερο, πρέπει να ενημερώσεις τον πολίτη για το είδος και το εύρος των παρεχόμενων υπηρεσιών, να τον εκπαιδεύσεις στις νέες διαδικασίες και να του εμφυσήσεις την επιθυμία της συμμετοχής, να τον βοηθήσεις να συνειδητοποιήσει ότι μία από τις «υποχρεώσεις» της δημοκρατίας είναι να ασκεί τα δικαιώματά του και αυτό δε λύνεται με καμία διαδίκτυωση και με καμία τεχνολογική παρέμβαση, αλλά – για να επιστρέψουμε στο προσφιλές μας θέμα - είναι ζήτημα μίας ευρύτερης πολιτισμικής αλλαγής.

Συνοψίζοντας, παρά τις προφανείς – ειδικά σε όσους εργαζόμαστε στους Ο.Τ.Α. και γνωρίζουμε, εκ των έσω, την υφιστάμενη πραγματικότητα – δυσχέρειες που αναμένεται να συναντήσει η υιοθέτηση μίας τέτοιας εφαρμογής, αισιοδοξούμε ότι η δημιουργία ενός τέτοιου δικτύου, όπου στην κεντρική βάση δεδομένων θα γίνεται η επεξεργασία όλων των δεδομένων συνολικά, μπορεί να έχει θεαματικά αποτελέσματα τόσο για την προαγωγή της επιστημονικής έρευνας στους σχετικούς τομείς όσο και στη χάραξη της εθνικής αλλά και τοπικής πολιτιστικής πολιτικής. Επίσης, προάγει τη διαφάνεια και την αξιοκρατία καθώς «επιβάλλει» τη δημοσιοποίηση στοιχείων που ναι μεν είναι στη διάθεση όσων υποβάλλουν αίτηση αλλά συνήθως

παραμένουν στην αφάνεια. Ενισχύει την προβολή σε εθνικό επίπεδο των πολιτιστικών δράσεων δημιουργώντας ένα ισχυρό μέσο ενημέρωσης τόσο των ελλήνων πολιτών όσο και των τουριστών. Συμβάλλει στην ενημέρωση των τοπικών αρχών για το τι συμβαίνει σε άλλους αντίστοιχους φορείς και προωθεί τη συνεργασία και τον από κοινού συντονισμό των ενεργειών τους. Δύναται να επιλύσει από κοινού ζητήματα που ταλανίζουν το ελληνικό Δημόσιο (π.χ. η διασπορά της νομοθεσίας) και μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός πίεσης για νομοθετικές ρυθμίσεις προς όφελος των διαδικασιών των Πολιτιστικών Οργανισμών, μειώνοντας τη γραφειοκρατία. Μπορεί να αποδεσμεύσει τους υπαλλήλους από χρονοβόρες διαδικασίες ενημέρωσης και να τους εξασφαλίσει παραγωγικό χρόνο εργασίας. Συμβάλλει στην οικολογική και οικονομική λειτουργία των Οργανισμών καθώς μπορεί να οδηγήσει στη μείωση των εγγράφων, των αιτήσεων, των ενημερωτικών εντύπων και των διαφημιστικών φυλλαδίων. Σε συνδυασμό, δε, με ηλεκτρονικούς πίνακες σε κεντρικά σημεία της κάθε πόλης, θα μπορούσε σχεδόν να τα καταργήσει. Το σημαντικότερο, προσφέρει βήμα για την ανάπτυξη καινοτόμων μορφών διαλόγου και υλικό – υποκείμενο πλέον σε «διαδικτυακές συγκριτικές αναγνώσεις» - για την καλλιέργεια γόνιμης και εποικοδομητικής κριτικής για τα πεπραγμένα κάθε τοπικής κοινωνίας - και όχι μόνο - και την επανατροφοδότησή της με νέες ερμηνείες.

Όπως υποστηρίζει ο υπέρμαχος της δυναμικής πραγματικότητας, P. Lévy, *όλα φαίνεται να δείχνουν πως η ψηφιοποίηση εγκαθιδρύει ένα απέραντο σημασιακό πεδίο, προσεγγίσιμο από κάθε τόπο, και που ο καθένας θα μπορούσε να συνεισφέρει στην παραγωγή του, στις ποικίλες διπλώσεις του, στην αναπαραγωγή, στην τροποποίηση, στην αναδίπλωσή του...*¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ Lévy 2001, 63

Επίλογος: Οι βασικές συνιστώσες της πολιτικής των Πολιτιστικών Οργανισμών

*...μπορούμε να αρχίσουμε να σχηματίζουμε μια ιδέα της κουλτούρας,
μία ιδέα που, πρώτα απ' όλα είναι διαμαρτυρία...
Διαμαρτυρία εναντίον της ιδέας
ότι η κουλτούρα είναι διαχωρισμένη από τη Ζωή.
Λες και από τη μια όχθη βρίσκεται η κουλτούρα και από την άλλη η Ζωή.
Λες και η γνήσια κουλτούρα δεν είναι ένα εξευγενισμένο μέσον
για να καταλάβουμε και να ζήσουμε τη Ζωή.¹⁰⁸*

Κλείνοντας αυτή τη μικρή μελέτη και συνοψίζοντας όσα προηγήθηκαν, καταλήγουμε ότι οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης της χώρας μας, καλούνται σε μία εποχή, που τα πάσης φύσεως - οικονομικά, περιβαλλοντικά, κοινωνικά κ.λπ. - προβλήματα και οι ενδεχόμενες λύσεις τους διαμορφώνονται από την αμφίδρομη επικοινωνία η οποία αναπτύσσεται ανάμεσα στο τοπικό και το παγκόσμιο σκηνικό, να εγκαταλείψουν τα χαρακτηριστικά μίας αναχρονιστικής δημόσιας διοίκησης που τους περιορίζουν σε «διεκπεραιωτικού χαρακτήρα» δράσεις και να λειτουργήσουν ως «εστίες» καλλιέργειας νέων ερμηνειών της ατομικής και κοινωνικής δράσης.

Όπως υποστηρίξαμε λοιπόν, οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί, έχοντας ως αρωγό τις σύγχρονες επιστημονικές έρευνες και μεθόδους, οι οποίες διανοίγουν νέους «δρόμους» διακυβέρνησης των τοπικών κοινωνιών σε θέματα πολιτισμού, διαθέτοντας, επίσης, το προνόμιο να επιτελούν τους σκοπούς τους αξιοποιώντας και συναιρώντας στοιχεία από τα διαφορετικά πεδία της τέχνης, της πολιτικής και της επιστήμης και αναπτύσσοντας, τέλος, πρακτικές εντάσεως γνώσης, οι οποίες καλλιεργούν τη δημιουργικότητα των δρώντων υποκειμένων και ενθαρρύνουν τη σύναψη σχέσεων αλληλεγγύης, εκκινούν από μία πλεονεκτική θέση σε σχέση με το κεντρικό ερώτημα της μελέτης μας, αν δηλαδή μπορούν να λειτουργήσουν ως παράγοντες πολιτισμικής αλλαγής.

---

¹⁰⁸ Αντονέν Αρτό 1992, *Το Θέατρο και το είδωλό του*, Αθήνα, Εκδόσεις Δωδώνη, σελ. 15

Εξετάζοντας ωστόσο τη θέση τους ως οργανώσεων εντός του συστήματος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, σκιαγραφώντας το πλήθος των αλληλεπιδράσεων που ασκούνται επί και εντός αυτών από τα διάφορα άλλα κοινωνικά λειτουργικά συστήματα και των προβλημάτων που δυσχεραίνουν την ορθή και αποτελεσματική λειτουργία τους και επισημαίνοντας την πολυπλοκότητα των ερμηνευτικών συστημάτων των υποκειμένων που συμμετέχουν στις πρακτικές τους, διαπιστώσαμε ότι η συμβολή τους στο μετασχηματισμό της κουλτούρας των μελών της τοπικής κοινωνίας εξαρτάται από την ικανότητά τους αφ' ενός να εφαρμόσουν μία πολυδιάστατη πολιτική πολιτισμού και αφ' ετέρου να αναδιαρθρώσουν τον τρόπο λειτουργίας των υπηρεσιών τους.

Στην πρώτη περίπτωση, προκρίναμε ως αναγκαία την υιοθέτηση μίας πολιτιστικής πολιτικής η οποία θα εκτείνεται σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής της τοπικής κοινωνίας και η οποία, πέραν όλων των άλλων παραμέτρων, θα συνεισφέρει στη συνεκτικότητα του κοινωνικού ιστού. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο πιστεύουμε ότι οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί δύνανται να αναδειχθούν σε χώρους εκδίπλωσης εκείνων των ανθρώπινων ιδιοτήτων, οι οποίες λειτουργούν «συμφιλιωτικά» στο πεδίο των κοινωνικών συγκρούσεων, όπως η δημιουργικότητα, η διάθεση για προσφορά και η ανάγκη για επικοινωνία σε χώρους συντονισμένης και ολιστικής καλλιέργειας του πνεύματος ακτιβισμού και εθελοντισμού.

Στη δεύτερη περίπτωση -αυτήν της αναδιοργάνωσης των υπηρεσιών τους-, θεωρούμε επιτακτική την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας, ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στη γνώση και να εκσυγχρονιστεί η λειτουργία τους. Προτείναμε, λοιπόν, την ηλεκτρονική διαδικτύωση των Πολιτιστικών Οργανισμών της χώρας μας, με στόχο να τους καταστήσουμε «ανοιχτούς» οργανισμούς, που θα επιτρέπουν και θα ευνοούν την απρόσκοπτη επικοινωνία με το «περιβάλλον» τους οργανισμούς που θα καλλιεργούν το διαρκή και ισότιμο διάλογο με τους πολίτες και θα αξιοποιούν αναστοχαστικά κάθε εισερχόμενη «πληροφορία», ώστε, υπό το πρίσμα των συνεχών κοινωνικών μεταβολών, να προβαίνουν στον αναγκαίο ανασχεδιασμό της πολιτικής τους.

Γενικά, στη μελέτη μας επιχειρήσαμε να επισημάνουμε ότι οι Πολιτιστικοί Οργανισμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης βρίσκονται μπροστά σε

μία μεγάλη πρόκληση. Αν επιθυμούν να καταστούν αποτελεσματικοί στη λειτουργία τους και να συμβάλλουν ουσιαστικά στη μεταρρύθμιση του τρόπου σκέψης των πολιτών, οφείλουν να διατηρούν προσπελάσιμους όλους εκείνους τους διαύλους επικοινωνίας με τις πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές, επιστημονικές και καλλιτεχνικές εξελίξεις σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, ώστε να τροφοδοτούνται διαρκώς με τις απαραίτητες γνώσεις για την εύστοχη προσαρμογή τους στην επικαιρότητα. Κατά το σχεδιασμό της πολιτικής τους οφείλουν, πλέον, να λαμβάνουν υπόψη τους πλήθος ετερόκλητων, ασύνδετων φαινομενικά δεδομένων - όπως κρίσεις, εντάσεις, καινοτομίες και μεταβολές εντός των διαφόρων κοινωνικών λειτουργικών συστημάτων - τα οποία, ωστόσο, όλα αποτελούν συνιστώσες της πραγματικότητας που βιώνει, σε μικρότερη ή μεγαλύτερη ένταση, ο πολίτης κάθε τοπικής κοινωνίας της Ελλάδας και θέτει περιφερειακά ή κεντρικά διλήμματα στην υλοποίηση οποιασδήποτε πολιτιστικής πολιτικής.

Με βάση όλα τα παραπάνω, η γνώση, ο διάλογος, η συνεργασία, η σύνθεση, ο αναστοχασμός και η προοπτική αναδεικνύονται ως τα κύρια προαπαιτούμενα κάθε πολυσήμαντης και πολυδιάστατης πολιτικής των Πολιτιστικών Οργανισμών. Η γνώση, γιατί χωρίς αυτήν κάθε ενέργεια είναι τυχαία και το αποτέλεσμα της αβέβαιο. Ο διάλογος, γιατί χωρίς την επικοινωνία με το ευρύτερο σύνολο κανένα όραμα ή αξία δεν μπορεί να μεταλαμπαδευτεί και να εμπνεύσει τα μέλη μίας κοινωνίας. Η συνεργασία, γιατί κανένας σχεδιασμός δεν μπορεί να υλοποιηθεί μακροχρόνια και σταθερά χωρίς την ύπαρξη ομάδων ή ευρύτερων συλλογικοτήτων που θα τον υποστηρίξουν. Η σύνθεση, γιατί κάθε πολιτική κρίνεται από την ικανότητά της να διαχειρίζεται τις άμεσα αναπαραγόμενες συγκρούσεις κοινωνικών και ατομικών συμφερόντων και διαφορών με τις λιγότερες δυνατές φθορές της κοινωνικής συνοχής. Ο αναστοχασμός, γιατί η ευελιξία τους στις εξελίξεις καθορίζει, ουσιαστικά, τον εκσυγχρονιστικό ή αναχρονιστικό χαρακτήρα τους. Τέλος, η προοπτική - η εκπορευόμενη από τα παραπάνω στοιχεία - γιατί κάθε πολιτική που ευαγγελίζεται να συμβάλλει σε μία πολιτισμική αλλαγή οφείλει, με το βλέμμα στο μέλλον, να πηγάζει από την πίστη για τη δυνατότητα ανάδυσης μίας διαφορετικής πραγματικότητας, να προσανατολίζεται προς τη διαμόρφωση νέων μορφών συνύπαρξης του ανθρώπου με το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον του και να εκφράζει - στη

θεωρία και στην πράξη, στις αποφάσεις και στις εφαρμογές τους – τη σταθερή βούλησή της να αναπτύξει όλους τους αναγκαίους «μηχανισμούς» για τη διαρκή αναζήτηση, αξιοποίηση και ανανέωση των μέσων επίτευξής της.

Άλλωστε μία τέτοια πολιτική, ευπροσάρμοστη σε μετασχηματισμούς και ανασχεδιασμούς, συνάδει με τα προστάγματα των καιρών, που απορρίπτουν κάθε παγιωμένη άποψη και προδιαγεγραμμένη πορεία ενώ ταυτόχρονα μας καλούν στη συνειδητοποίηση ότι τίποτα δεν είναι ακίνητο και μονοσήμαντο αλλά όλα φωτίζονται ανάλογα με την οπτική του χρόνου, του χώρου, της γνώσης κ.λπ. Κάτι που θα υπερασπιστούμε σήμερα, αύριο θα το πολεμήσουμε, θα το αφορίσουμε, θα το καταργήσουμε. Η νοηματοδότηση του κόσμου δε φαίνεται να πλησιάζει σε ένα τέλος.

Έχοντας αυτό στο μυαλό μας, ίσως ήρθε ο καιρός, ο καθένας ατομικά αλλά και συλλογικά εντός των κοινωνικών πρακτικών που ενεργοποιούμε – στη μελέτη μας εντός των Πολιτιστικών Οργανισμών - να στραφούμε προς μία αυτοκριτική ενδοσκόπηση, που θα μας επιτρέψει να διακρίνουμε ότι ο πολιτισμός, πέραν των άλλων, αποτελεί και τον «καθρέφτη» του ανθρώπινου είδους που τον δημιούργησε: αντανακλά τις ενυπάρχουσες σ' αυτό αντιφάσεις, όπου το υψηλό μάχεται με το ευτελές, η μεγαλοθυμία συναγωνίζεται τη σκληρότητα και το όνειρο αμφισβητεί την πραγματικότητα. Δεν είναι, συνεπώς, μόνο το δημιούργημα που μας προξενεί δυσθυμία¹⁰⁹ αλλά κυρίως ο δημιουργός. Αυτόν πρέπει να «επινοήσουμε» ξανά...

Σε αυτό, λοιπόν, το πλαίσιο, αν πρέπει «συνθηματικά» να διατυπώσουμε την άποψή μας για τη συμβολή των Πολιτιστικών Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ως παραγόντων πολιτισμικής αλλαγής, θα υποστηρίξουμε ότι πρέπει να συνταχθούν με όλους εκείνους που

---

¹⁰⁹ Αναφερόμαστε σ' αυτή τη δυσθυμία που περιγράφει ο Ιταλός φιλόσοφος Ουμπέρτο Γκαλιμπέρτι: *Είναι αυτονόητο ότι, όταν η δυσθυμία δεν είναι δυσθυμία του μεμονωμένου ατόμου, αλλά το άτομο είναι μόνο το θύμα μιας διάχυτης έλλειψης προσοπικών και σχεδίων, οι φαρμακευτικές θεραπείες, στις οποίες σήμερα προσφεύγουν από την παιδική ηλικία, ή οι ψυχοθεραπείες, που θεραπεύουν τις δυστυχίες που γεννιούνται στο μεμονωμένο άτομο, είναι σε μεγάλο βαθμό αναποτελεσματικές. Και αυτό, γιατί, αν ο άνθρωπος, όπως λέει ο Γκαίτε, είναι μια ύπαρξη που είναι στραμμένη προς την παραγωγή νοήματος, στην έρημο του παραλόγου, που η μηδενιστική ατμόσφαιρα του καιρού μας διαδίδει, η δυσθυμία δεν είναι πλέον «ψυχολογική», αλλά είναι «πολιτισμική». Χρειάζεται επομένως να δράσουμε πάνω στη συλλογική κουλτούρα και όχι πάνω στην ατομική δυστυχία, επειδή αυτή η δυστυχία δεν είναι η αιτία αλλά είναι η συνέπεια μιας πολιτισμικής έκρηξης, της οποίας οι νέοι είναι τα πρώτα θύματα.* Απόσπασμα από το βιβλίο του «L'ospite inquietante. Il nichilismo et giovani» (Fettrinielli, 2007), όπως δημοσιεύτηκε στην Ελευθεροτυπία, στις 23-3-2008 από τον Θανάση Γιαλκέτση

αντιλαμβάνονται την έννοια του ανθρώπου, ως μονάδας και ταυτόχρονα ως μέλους της πανανθρώπινης κοινότητας, ως ατόμου και ως συνομιλητή του έτερου άλλου, δηλαδή του συνανθρώπου και οι οποίοι, οραματιζόμενοι έναν ειρηνικότερο, δικαιότερο και πιο φιλόξενο κόσμο, αγωνίζονται για την εναρμόνιση του δημόσιου με το ιδιωτικό, του ατομικού με το συλλογικό, του τοπικού με το παγκόσμιο, του πλανητικού με το συμπαντικό. Ίσως τότε, εξισορροπηθούν στην ανθρώπινη ύπαρξη οι αντίρροπες δυνάμεις που τον εξωθούν από την παθητική αποδοχή της ασημαντότητάς του στην αλαζονική επίδειξη της κυριαρχίας του¹¹⁰...

---

¹¹⁰ Ενδιαφέρουσα είναι, ωστόσο, σ' αυτό το σημείο η επισήμανση του Νόρμπερτ Ελίας, ότι: *Όπως η δημόσια κυριαρχία μη γεωκεντρικών και λιγότερων ελκυστικών για το συναίσθημα εικόνων του φυσικού σύμπαντος δεν έσβησε εντελώς την ιδιωτικότερη, εγωκεντρική εμπειρία της περιφοράς του ήλιου γύρω από τη Γη, έτσι και η άνοδος μιας πιο σύμφωνης με τα πράγματα εικόνας του ανθρώπου μέσα στη δημόσια σκέψη ίσως να μη σβήσει εντελώς την ιδιωτικότερη, εγωκεντρική εμπειρία ενός άορατου τείχους, που χωρίζει τον ατομικό «εσωτερικό κόσμο» από τον εξωτερικό.* Ελίας 1997, 56

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βανεγκέμ, Ρ. 1997, *Εγκώμιο της εκλεπτυσμένης τεμπελιάς*, Αθήνα, Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος
- Γαβριήλ, Γ. 1995, «Πολιτισμική Θεώρηση των Οργανώσεων», στο Ι. Τσιβάκου (επιμ.) *Δράση και Σύστημα*, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 185-265
- Ε.Ε.Τ.Α.Α. 1995, *Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Μελέτη ΚΕΔΚΕ – ΕΕΤΑΑ, Αθήνα, Ε.Ε.Τ.Α.Α.
- Ε.Ε.Τ.Α.Α. 2006, *Οι αναγκαίες προϋποθέσεις για τη ψηφιακή σύγκλιση των Ο.Τ.Α. και τη μετάβαση της Τ.Α. στην Τοπική Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση*, Αθήνα, Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης
- Ελίας, Ν. 1997, *Η εξέλιξη του Πολιτισμού*, Αθήνα, Εκδόσεις Νεφέλη
- ΙΤΑ 2006, *Κοινωνική Πολιτική & Τοπική Αυτοδιοίκηση-Τελική Έκθεση*, Αθήνα, Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης
- Καλλίνικος, Γ. 1995, «Η Εποχή των Πληροφοριών: κείμενα και αντικείμενα στη μετα-βιομηχανική κοινωνία », στο Ι. Τσιβάκου (επιμ.) *Δράση και Σύστημα*, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 17-74
- Καρκατσούλης, Π. 1995, «Αυτοποίηση και Θεωρία των Οργανώσεων», στο Ι. Τσιβάκου (επιμ.) *Δράση και Σύστημα*, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 325-376
- Λαφάργκ, Π. 2004, *Το δικαίωμα στην τεμπελιά*, Αθήνα, Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος
- Μπακαλάκη, Α. 1997, *Εκδοχές της Έννοιας του Πολιτισμού στην Ανθρωπολογία*, Σύγχρονα Θέματα, τ. 62, Ιανουάριος-Μάρτιος, σελ. 55-68
- Μπιανκίνι, Φ. & Πάρκινσον, Μ. (επιμέλεια), 1994, *Πολιτιστική πολιτική και αναζωογόνηση των πόλεων-Η εμπειρία της Δυτικής Ευρώπης*, Αθήνα, Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ)
- Μπισάνη, Ε. 2002, *Πολιτισμός και Τοπική Κοινωνία-Η τοπική πολιτιστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.1980-2000*, Διδακτορική Διατριβή στον Τομέα Νεοελληνικής Κοινωνίας, στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πάντειου Πανεπιστημίου Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών
- Μπωντριγιάρ, Ζ. 2000, *Η καταναλωτική κοινωνία*, Σκόπελος, Εκδόσεις Νησίδες

- Πέρλμαν, Φ. & Κουπερστάιν, Ρ. 1980, *Η αναπαραγωγή της καθημερινής ζωής*, Αθήνα, Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος
- Πόστμαν, Ν. 1997, *Τεχνοπώλιο*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη
- Σένετ, Ρ. 1999, *Η τυραννία της οικειότητας-Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος στον δυτικό πολιτισμό*, Αθήνα, Εκδόσεις Νεφέλη
- Τσιβάκου, Ι. 2000, *Το οδοιπορικό του εαυτού στον χώρο της εργασίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο
- Τσιβάκου, Ι. 2003, *Τα ευέλικτα όρια των κοινωνικών συστημάτων*, Αθήνα, Εκδόσεις Νεφέλη
- Τσιβάκου, Ι. 2006α, «Δράση και Πολιτισμική Αλλαγή», *Ίνδικτος*, τ. 20, σσ. 99-130
- Τσιβάκου, Ι. 2006β, *Προσφορά και ανταπόδοση στις κοινωνικές σχέσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις Νεφέλη
- Χέλερ, Α. 1983, *Επανάσταση και καθημερινή ζωή*, Αθήνα, Εκδόσεις Οδυσσέας
- Baudrillard, J. 1996, *Η διαφάνεια του κακού*, Αθήνα, Εκδόσεις Εξάντας-Νήματα
- Bauman, Z. 2002, *Η μετανεωτερικότητα και τα δεινά της*, Αθήνα, Εκδόσεις Ψυχογιός
- Geertz, C. 2003, *Η ερμηνεία των πολιτισμών*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια
- Giddens, A. 2001, *Οι συνέπειες της νεοτερικότητας*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική
- Goffman, E. 2006, *Η παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια
- Lévy, P. 2001, *Δυνητική πραγματικότητα-Η φιλοσοφία του πολιτισμού και του κυβερνοχώρου*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική
- Morin, E. & Naïr, S. 1998, *Μια πολιτική του πολιτισμού*, Αθήνα, Εκδόσεις «Νέα Σύνορα»-Α.Α. Λιβάνη
- Simmel, G. 1993, *Πόλη και Ψυχή*, Αθήνα, Εκδόσεις Έρασμος
- Vaneigem, R. 1977, *Η επανάσταση της καθημερινής ζωής*, Αθήνα, Εκδόσεις Άκμων

ΑΡΘΡΑ-ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

- Γετίμης, Π. 1993, «*Τοπική ανάπτυξη και η κρίση του κοινωνικού κράτους*», Εισήγηση, Διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής σήμερα, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, 507-514
- Δάμα, Γ. 2000 «*Η Αυτοδιοίκηση πύλη υποδοχής και λύσεων*», *Επιθεώρηση Τ.Α.*, τ. ,94-95
- Δαουτόπουλος, Γ.Α. 1999, «*Αειφόρος ανάπτυξη και τοπική κοινωνία*», *Τετράδια Αυτοδιοίκησης*, τ. 1, 12/1999, σελ. 87-96
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1999 «*Οι προκλήσεις ανάπτυξης για τα Ευρωπαϊκά μικρά και μεγάλα αστικά κέντρα*», *Τετράδια Αυτοδιοίκησης*, τ. 1, 12/1999, σελ. 59-70
- Μπαμπάς, Σ. 1992, «*Η Τ.Α. ως θεσμός κοινωνικός*», *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, τ. 2, σελ. 10-12
- Πλάκα, Μ., 1988, *Μοντέρνο-Μεταμοντέρνο-Πρακτικά Συμποσίου στο Αριστηνός*, Γ. – Καφέτση, Α. – Μπελεζίνης, Α. και Σόρογκας, Σ. (επιμ.), Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών 26-28 Φεβρουαρίου 1988, Συντακτική επιτροπή περιοδικού ΣΠΕΙΡΑ/Γιώργος Σημαιοφορίδης/Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, Αθήνα, Εκδόσεις Σμίλη, 208-224
- Στασινοπούλου, Ο. 1986, «*Η ανάπτυξη του θεσμού της Τ.Α. στην Ελλάδα και η σημασία της κοινοτικής ανάπτυξης*», *Κοινωνική Εργασία*, τ. 3, σελ. 143-154
- Στασινοπούλου, Ο. 1992, «*Σύγχρονες Πλουραλιστικές τάσεις στην κοινωνική πολιτική*», *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, τ. 2, σελ. 13-17
- Στασινοπούλου, Ο. 1993, «*Η τοπική κοινότητα στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής*», *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, τ. 2-3, σελ. 44-51
- Στασινοπούλου, Ο. 1998, «*Ο νέος κοινωνικός ρόλος της Τ.Α. – από την αποκέντρωση στην ενδυνάμωση των πολιτών*», Εισήγηση. Επ. Εταιρεία Ν. Πουланτζάς
- Συμβούλιο της Ευρώπης, «*Ο Ευρωπαϊκός Αστικός Χάρτης*», *Τετράδια Αυτοδιοίκησης*, τ.1, 12/1999, σελ. 145-151
- Παπαγιάννης, Π. (παρουσίαση) 1992, «*Ο Χάρτης Διακήρυξης για τα δικαιώματα του δημότη-πολίτη*», *Τοπική Αυτοδιοίκηση*
- Παπαθεοδώρου, Θ.Π. 1999 «*Τα τοπικά συμβούλια πρόληψης της*

εγκληματικότητας, ένα όργανο συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 6, σελ. 602-607

ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

- Ε.Ε.Τ.Α.Α. Η Αυτοδιοίκηση σε αριθμούς - Το Προσωπικό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο : <http://www.eetaa.gr/statist/> (12/1/2009)
- Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων: Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2000/C 364/01 διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf (12/1/2009)
- Τσακαρέστου, Μ. 2007 «*E-Government και Ψηφιακή Δημοκρατία στην εποχή του Web 2.0: Μπορεί το Διαδίκτυο να αλλάξει την πολιτική και την πολιτική επικοινωνία; Ουτοπία ή το τέλος του «μύθου» της πολιτικής απάθειας των πολιτών και ιδιαίτερα των νέων;*» 5-10-2007 Βήμα Ιδεών διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.vimaideon.gr/Blogs/editor/archive/2007/10/05/17.aspx> (12/1/2009)
- Κατάρα, Σ. *Ψηφιακές Πόλεις: Ο Προάγγελος της Ψηφιακής Δημοκρατίας*, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://www.strategic.gr/whitepapers/WPgr_DigitalCities.doc (12/1/2009)
- Κατάρα, Σ. 2002, *Το Ίντερνετ θα μας βγάλει από την Πολιτική Απάθεια*, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://www.strategic.gr/whitepapers/WPA_April2002.doc (12/1/2009)
- Μπουντουρίδης, Μ. 2001, *Οι πολιτικές των νέων μέσων των Τεχνολογιών Πληροφορίας κι Επικοινωνίας*, Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο «Η Ψηφιακή Πρόκληση: ΜΜΕ & Δημοκρατία», Αθήνα, 10-12 Μαΐου 2001, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://www.math.upatras.gr/~mboudour/articles/pnm1.pdf> (12/1/2009)
- Έκθεση σχετικά με τη συμβολή του εθελοντισμού στην οικονομική και κοινωνική συνοχή από την Επιτροπή Περιφερειακής Ανάπτυξης της Ε.Ε., διαθέσιμη στο δικτυακό τόπο: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2008-0070+0+DOC+XML+V0//EL> (12/1/2009)

- Γαλάτη, Π. 2001, *Μικροί κυβερνήτες χωρίς τυπικά προσόντα*, άρθρο στις 18-03-2001, Εφημερίδα Καθημερινή, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο [http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_ell_2_18/03/01_17064597%3D17064597%3D%7C01%2601-0301!cod180301\\$34016.html](http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_ell_2_18/03/01_17064597%3D17064597%3D%7C01%2601-0301!cod180301$34016.html) (12/1/2009)
- Ε.Ε.Τ.Α.Α. Μητρώο Εργαζομένων ΟΤΑ, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://www.eetaa.gr/deltio/21-02/mhtrwo-ota.htm> (12/1/2009)
- Έκθεση της επιτροπής του ΙΤΑ με θέμα «Οι έλεγχοι στους ΟΤΑ – Προτάσεις για τον εξορθολογισμό και την αποτελεσματικότητα του συστήματος», Αθήνα 22-06-2006, διαθέσιμη στο δικτυακό τόπο (<http://politessedrasi.files.wordpress.com/2008/12/ita.doc>. (12/1/2009)
- Έρευνα της ΚΕΔΚΕ με θέμα «Το προφίλ του Έλληνα δημάρχου όπως προέκυψε από τις εκλογές του Οκτωβρίου 2006», διαθέσιμη στο δικτυακό τόπο <http://www.kedke.gr/index.asp?id=264&smenu=254> (12/1/2009)
- Μελέτη του Παρατηρητηρίου για την Κοινωνία της Πληροφορίας με θέμα «Εκτίμηση Ψηφιακού Χάσματος για ΑμεΑ, μετανάστες και άτομα 3^{ης} ηλικίας στην Ελλάδα-Αποτελέσματα, συμπεράσματα & προτάσεις», Οκτώβριος 2007, διαθέσιμη στο δικτυακό τόπο: http://www.observatory.gr/files/meletes/amea_ap_ac.pdf (12/1/2009)
- Δημοτικός και Κοινοτικός Κώδικας, Ν. 3463/2006, διαθέσιμος στο δικτυακό τόπο: <http://www.eetaa.gr/nomothesia/dkk3463/> (12/1/2009)
- ΚΕΔΚΕ 2002, Διακήρυξη συνεδρίου με θέμα «Πόλη και Πολιτισμός», Απρίλιος 2002, Ζάκυνθος, διαθέσιμη στο δικτυακό τόπο: http://www.kedke.gr/uploads/apotel_zakynthos.htm (12/1/2009)
- European Urban Charter II- Manifesto for a new urbanity, adopted by the Congress of Regional and Local Authorities on the occasion of its 15th Plenary Session- 29/05/2008, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1302971&Site=Congress&BackColorInter=net=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (12/1/2009)
- Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον πολιτισμό σε έναν κόσμο παγκοσμιοποίησης, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις 10/04/2008, διαθέσιμη στο δικτυακό τόπο:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0124+0+DOC+XML+V0//EL> (12/1/2009)

- Το σύνταγμα των Ελλήνων, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<http://www.parliament.gr/politeuma/Syntagma.pdf> (12/1/2009)

- ΙΤΑ, Ενδιάμεση Έκθεση Σύστημα Διακυβέρνησης των Νέων Πρωτοβάθμιων Ο.Τ.Α., διαθέσιμη στο δικτυακό τόπο:

<http://www.ita.org.gr/library/Downloads/docs/080825%20Ενδιάμεση%20Εκθεση%20Σύστημα%20Διακυβέρνησης%20των%20Νέων%20Πρωτοβάθμιων%20ΟΤΑ.doc> (12/1/2009)

- ΙΤΑ, Το Σύστημα Διακυβέρνησης των Νέων Πρωτοβάθμιων Ο.Τ.Α., διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<http://www.ita.org.gr/library/Downloads/docs/ΤΟ%20ΣΥΣΤΗΜΑ%20ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ%20ΤΩΝ%20ΝΕΩΝ%20ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΩΝ%20ΟΤΑ.doc> (12/1/2009)

- ΙΤΑ 2007, Διοικητικός Εκσυγχρονισμός «Προς το Δήμο του 21^{ου} αιώνα»- Συζήτηση και μια Πρόταση, 20-03-2007, Αθήνα, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<http://www.ita.org.gr/library/Downloads/docs/Διοικητικός%20Εκσυγχρονισμός%20Ο%20Δήμος%20του%2021ου%20αιώνα%20Συζήτηση%20και%20μια%20Πρόταση.doc> (12/1/2009)

- ΙΤΑ, 2006, *Οι έλεγχοι στους ΟΤΑ-Προτάσεις για τον εξορθολογισμό και την αποτελεσματικότητα του συστήματος*, Έκθεση της Επιτροπής του ΙΤΑ 22-06-2006, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<http://www.ita.org.gr/library/Downloads/docs/Οι%20έλεγχοι%20στους%20ΟΤΑ%20Προτάσεις%20για%20τον%20εξορθολογισμό.doc> (12/1/2009)

- ΙΤΑ, 2008, *Η πρόκληση μιας νέας Μεταρρύθμισης της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, Μελέτη, διαθέσιμη στο δικτυακό τόπο:

<http://www.ita.org.gr/library/Downloads/docs/Proklisi%20Neas%20Metarrythmnis%20Protovathmias%20Aftodioikisis.doc> (15/1/2009)

- Αθανάσινας, Π. 2008, Κατάθλιψη, η νόσος των σύγχρονων κοινωνιών, Εφημερίδα Καθημερινή, 29-05-08, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/warticleskathciv129/05/2008234765> (12/1/2009)

- Τσώλη, Θ. 2002, Η κατάθλιψη απειλεί τα παιδιά μας, Εφημερίδα Το

Βήμα, 13-10-2002, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
<http://tovima.dolnet.gr/printarticle.php?e=B&f=13688&m=A40&aa=1>
(12/1/2009)